

लमही नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
लमही, दाङ्ग, प्रदेश नं. ५, नेपाल

नगरपालिका पार्श्वचित्र

Submitted By:

Moonlight Civil Solution Pvt. Ltd.

Joint Venture With

Dip Engineering Consultnand Research Pvt. Ltd.

And

Bhugol Engineering Consultant (P) Ltd.

Madhyapur thimi-17, Bhaktapur

Phone: +977-1-01-6630276

E-mail: info.mlcsconsult@gmail.com

विषय सूची

परिच्छेद १: पृष्ठभूमि, कानुनी व्यवस्था तथा अध्ययनको परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ उद्देश्य	२
१.३ कानुनी तथा नीतिगत आधारहरू	३
१.४ तयारीका चरण	४
१.५ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यशाला	५
१.६ सहजकर्ता तथा गणक छनौट अभिमुखीकरण र परिचालन	५
१.७ तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र श्रोत नक्शा तयारी	६
१.८ अध्ययन/ढाँचाको महत्व:	६
१.९ वस्तुगत विवरणको मस्यौदा तयारी	७
१.१० वस्तुगत विवरण सूझाव संकलन	७
१.११ वस्तुगत विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी	७
१.१२ वस्तुगत विवरणको सीमा	७
परिच्छेद २: नगरपालिकाको चिनारी	८
२.१ उत्पत्ति र नामाकरण	८
२.२ भौगोलिक अवस्थिति	८
२.३ राजनीतिक तथा प्रशासनिक इकाई	९
२.४ लमही नगरको ढलान (स्लोप)	१०
२.५ लमही नगरपालिकाको उचाईको अवस्था	११
२.६ धरातलीय अवस्था	१२
२.७ प्राकृतिक सम्पदा:	१३
२.८ चार्डपर्व तथा सांस्कृतिक उत्कृष्टता	१३
२.९ नगरपालिकामा रहेको सम्भाव्यता, अवसर, चुनौती र समस्याहरू	१४
२.१० नगरपालिकामा कृषिको सम्भावना, अवसर, चुनौती र समस्याहरू	१५
२.११ नगरपालिकामा व्यापार तथा व्यवसायको सम्भावना अवसर, चुनौती र समस्याहरू	१५
२.१२ नगरपालिकामा पर्यटन विकासको सम्भावना अवसर, चुनौती र समस्याहरू	१५

२.१३	नगरपालिकामा सांस्कृतिक पक्षको सम्भावना अवसर, चूनौती र समस्याहरू	१६
२.१४	नगरपालिकाको अन्तरसम्बन्ध	१६
२.१५	नगरपालिकाको गतिशिलता	१८
२.१६	सामाजिक परिचालन	१८
परिच्छेद ३: पारिवारिक विवरण तथा जनसंख्याको अवस्था		१९
३.१	बस्ती र घरपरिवार विवरण	१९
३.२	जनसंख्या वितरणको अवस्था	१९
	३.२.१ वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	२०
	३.२.२ कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण	२३
३.३	उमेरको आधारमा जनसंख्या विवरण	२४
३.४	मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण	२५
३.५	जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण	२६
३.६	धर्म अनुसार जनसंख्या विवरण	२७
३.७	घरमूलीको विवरण	२८
३.८	अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या विवरण (Population by Disability)	२९
	३.८.१ अपाङ्गता परिचय पत्र	३०
३.९	बसाई सराई सम्बन्धी विवरण	३०
३.१०	व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण	३१
३.११	सामाजिक सुरक्षा विवरण	३२
परिच्छेद ४: आर्थिक अवस्था		३४
४.१	प्रमुख आर्थिक विवरण	३४
४.२	औसत आमदानी विवरण	३४
४.३	औसत खर्च तथा बचत विवरण	३५
४.४	खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था	३६
४.५	आयात र निर्यातको अवस्था	३६
४.६	भु-आवरण तथा स्वामित्व	३७
४.७	घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या	३८
४.८	घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	३९
४.९	घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	४०
४.१०	कृषि तथा पशु विकास	४०

४.११	सिंचाइ सूविधाको उपलब्धता विवरण	४१
४.१२	कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण	४२
४.१३	पशूपन्थीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण	४२
४.१४	खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा	४३
४.१५	पशूपक्षीमा लाग्ने रोग तथा कीरा	४४
४.१६	आधुनिक (व्यवसायिक) पशूपक्षी पालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण	४४
४.१७	महिला समुह सम्बन्धी विवरण	४९
४.१८	पर्यटन विकास	५०
	४.१८.१ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण	५१
४.१९	होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण	५२
४.२०	औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय सम्बन्धी विवरण	५५
	४.२०.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठुला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)	५७
	४.२०.२ व्यापारी केन्द्रहरू सम्बन्धी विवरण	५७
४.२१	बैंक तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धी विवरण	५७
४.२२	सहकारी सम्बन्धी विवरण	५८
४.२३	युवा रोजगारी	५९
परिच्छेद ५: सामाजिक अवस्था		६०
५.१	शिक्षा	६०
	५.१.१ साक्षरता सम्बन्धि विवरण	६०
	५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	८२
	५.१.३ सामूदायिक सिकाई केन्द्र	८२
	५.१.४ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण	८२
५.२	स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी र आयुर्वेद केन्द्र)को विवरण	९१
	५.२.१ खोप सेवा सम्बन्धी विवरण	९२
	५.२.२ स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सूविधाको अवस्था	९३
	५.२.३ प्रमुख रोग सम्बन्धी विवरण	९५
	५.२.४ सुरक्षित मातृत्व	९६
५.३	खानेपानी तथा सरसफाई	९७
	५.३.१ खानेपानी सूविधाको अवस्था	९७
	५.३.२ खानेपानीको स्रोतको विवरण	९७
	५.३.३ शौचालय प्रयोगको अवस्था	९८
५.४	फोहोरमैला व्यवस्थापन	९९

५.५	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशिकरण	१००
	५.५.१ बालक्लव तथा संजालको विवरण	१००
	५.५.२ लैङ्गिक समानता र विकास	१००
५.६	खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्बन्धी विवरण	१०१
५.७	सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण	१०१
५.८	सामूदायिक भवनहरुको विवरण	१०१
	५.८.१ सार्वजनिक पाटीपौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण	१०१
	५.८.२ सरकारी, सार्वजनिक जग्गाहरुको विवरण	१०१
५.९	नगरपालिकामा संचालित एम्बुलेन्सको स्थिति	१०३
५.१०	सुरक्षा स्थिति	१०३
परिच्छेद ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति		१०४
६.१	वन क्षेत्रको स्थिति	१०४
	६.१.१ स्थानीय तह बमोजिमको वन क्षेत्रको विवरण	१०४
	६.१.२ वन क्षेत्र र प्रकार सम्बन्धी विवरण	१०४
६.२	जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र	१०५
	६.२.१ जलस्रोतको स्थिति	१०६
	६.२.२ नदिनाला तथा खोलानाला	१०६
६.३	वन्य जन्तू तथा पशूपंक्षी सम्बन्धी विवरण	१०६
६.४	महत्वपूर्ण वनस्पति विवरण	१०६
६.५	विपद जोखिम व्यवस्थापन	१०६
परिच्छेद ७: भौतिक विकासको अवस्था		१०९
७.१	यातायात पूर्वाधार	१०९
	७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था	१०९
७.२	निर्माणाधिन गाउँ वा नगरस्तरीय सडकहरु	११०
७.३	पक्की तथा भोले पूलपूलेसा	११०
७.४	इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)	१११
	७.४.१ विद्युत सेवाको आधारमा घरपरिवार	११२
७.५	सञ्चार तथा प्रविधि	११३
	७.५.१ टेलिफोन सेवाको स्थिति	११३
	७.५.२ हूलाक सेवाको स्थिति	११३
	७.५.३ यातायातको साधनमा पहाच सम्बन्धी विवरण	११४

७.६	छानोको प्रकारका आधारमा घरधूरी	११४
७.७	पशुवधशालाको स्थिति सम्बन्धी विवरण	११५
७.८	अन्येष्टि मृत्यु संकार	११५
परिच्छेद ८: संस्थागत तथा सूशासनको स्थिति		११७
८.१	नगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा	११८
८.२	लमही नगरपालिका अर्न्तगतका ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका	११९

तालिका सूची

तालिका नं. २.१:	समावेस भएका साविकका न.पा./गा.वि.स.हरु	९
तालिका नं. २.२:	लमही नगरको ढलान (स्लोप)	१०
तालिका नं. २.३:	मूख्य चाडपर्व तथा मेला जात्रा सम्बन्धी विवरण	१३
तालिका नं. ३.१:	घरधूरी र जनसंख्या सम्बन्धी विवरण	२०
तालिका नं. ३.२:	वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	२१
तालिका नं. ३.३:	कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण	२३
तालिका नं. ३.४:	उमेर समुहको अनुसार जनसंख्या विवरण	२४
तालिका नं. ३.५:	मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण	२५
तालिका नं. ३.६:	जातजाति अनुसार जनसंख्या सम्बन्धी विवरण	२६
तालिका नं. ३.७:	मूख्य धर्म	२७
तालिका नं. ३.८:	घरमूलीको विवरण	२८
तालिका नं. ३.९:	अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या	२९
तालिका नं. ३.१०:	अपाङ्गताको परिचय पत्रको विवरण	३०
तालिका नं. ३.११:	बसाई सराईको अवस्था	३१
तालिका नं. ३.१२:	पञ्जिकरणको विवरण	३२
तालिका नं. ३.१३:	सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण सम्बन्धी विवरण	३३
तालिका नं. ४.१:	औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी	३४
तालिका नं. ४.२:	औसत मासिक पारिवारिक बचत	३५
तालिका नं. ४.३:	खाद्यान्नको अवस्था सम्बन्धी विवरण	३६
तालिका नं. ४.४:	भु-आवरण सम्बन्धी विवरण	३७
तालिका नं. ४.५:	घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या	३८
तालिका नं. ४.६:	घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	३९

तालिका नं. ४.७: घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	४०
तालिका नं: ४.८ कृषि तथा पशु विकास	४१
तालिका नं ४.९: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा	४४
तालिका नं. ४.१०: पशूपंक्षीमा लाग्ने रोगको विवरण	४४
तालिका नं. ४.११: आधुनिक (व्यवसायिक) पशूपंक्षी पालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण	४५
तालिका नं ४.१२: कृषि तथा पशु पालन साग सम्बन्धित संस्थाहरू	४६
तालिका नं. ४.१३: कृषक समूह सम्बन्धी विवरण	४८
तालिका नं. ४.१४: महिला समूह सम्बन्धी विवरण	५०
तालिका नं. ४.१५: प्रमुख ऐतिहासिक/धार्मिक र पर्यटक स्थलहरूको विवरण	५१
तालिका नं. ४.१६: होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण	५२
तालिका नं ४.१७: औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय सम्बन्धी विवरण	५६
तालिका नं. ४.१८: बैंक तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धी विवरण	५८
तालिका नं. ४.१९: नगरपालिकामा अवस्थित सरकारी तथा प्राइभेट बैंकहरू	५८
तालिका नं ४.२०: सहकारी सम्बन्धी विवरण	५९
तालिका नं ५.१: साक्षरता सम्बन्धी विवरण	६०
तालिका नं. ५.२: लमही नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण	६१
तालिका नं: ५.३ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण	६३
तालिका नं ५.४: बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण	६६
तालिका नं ५.५: छात्रवृत्ति तथा लक्षित सूविधाको विवरण	६९
तालिका नं ५.६: भर्ना दर, निरन्तरता दर	७२
तालिका नं ५.७: शैक्षिक तथा विद्यालयको भौतिक अवस्था	७५
तालिका नं ५.८: विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको तहगत विवरण	७७
तालिका नं. ५.९: तहगत शिक्षक विवरण	८०
तालिका नं. ५.१०: शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	८२
तालिका नं. ५.११: शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण	८३
तालिका नं ५.१२: विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राहरूको विवरण (संख्या उल्लेख गर्ने)	८५
तालिका नं ५.१३: कलेज तथा विद्यार्थी संख्या	८७
तालिका नं ५.१४: विशेष शिक्षातर्फ स्रोत कक्षामा अध्ययनरत छात्र/छात्राको विवरण	८८
तालिका नं ५.१५: शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता	८९
तालिका नं. ५.१६: विद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण	९०
तालिका नं. ५.१७: बालविकास केन्द्रको विवरण	९१
तालिका नं. ५.१८: विद्यमान स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण	९१

तालिका नं. ५.१९: स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध तथा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्ति विवरण	९२
तालिका नं. ५.२०: खोप तथा पोषण सम्बन्धी विवरण	९३
तालिका नं. ५.२१: स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सूविधा सम्बन्धी विवरण	९४
तालिका नं. ५.२२: समूदायमा देखिने प्रमुख रोगहरु	९५
तालिका नं. ५.२३: नगरपालिकामा देखा परेका प्रमुख रोग र तिनको उपचार सम्बन्धी विवरण	९५
तालिका नं ५.२४: सुरक्षित मातृत्व	९६
तालिका नं. ५.२५: खानेपानी स्रोतको विवरण	९७
तालिका नं. ५.२६: शौचालय	९८
तालिका नं. ५.२७: फोहोरमैला व्यवस्थापन	१००
तालिका नं. ५.२८: सरकारी सार्वजनिक जग्गाहरुको विवरण	१०२
तालिका नं. ६.१: वन क्षेत्र सम्बन्धी विवरण	१०५
तालिका नं. ७.१: सडक	१०९
तालिका नं. ७.२: निर्माणाधिन गाउँ वा नगरस्तरीय सडकहरु	११०
तालिका नं. ७.३: पूल तथा कल्भर्ट सम्बन्धी विवरण	१११
तालिका नं. ७.४ खाना पकाउने इन्धनको किसिम सम्बन्धी विवरण	११२
तालिका नं. ७.५: विद्युत सेवा उपलब्ध परिवार	११२
तालिका नं. ७.६: यातायातको साधनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण	११४
तालिका नं. ७.७: घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधूरी सम्बन्धी विवरण	११४
तालिका नं ८.१: लमही नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको विवरण	१२०
तालिका नं. ८.२: लमही नगरपालिकाका प्रमुख, उप प्रमुख, प्रवक्ता र कर्मचारी विवरण	१२१
तालिका नं. ८.३: घरधूरी तथ्याङ्क संकलकहरुको विवरण	१२५

डायग्राम सुची

डायग्राम नं. ३.१: घरधूरी र जनसंख्या सम्बन्धी विवरण	२०
डायग्राम नं. ३.२: जनसंख्या सम्बन्धी विवरण	२१
डायग्राम नं. ३.३: वडागत जनघनत्व सम्बन्धी विवरण	२२
डायग्राम नं: ३.४: कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण	२३
डायग्राम नं. ३.५: उमेर समुह अनुसार जनसंख्या विवरण	२५
डायग्राम नं. ३.६: मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण	२६
डायग्राम नं: ३.७: धर्म अनुसार जनसंख्या विवरण	२८
डायग्राम नं: ३.८: घरमूलीको विवरण	२९
डायग्राम नं: ३.९ बसाई सराईको अवस्था	३१

डायग्राम नं: ४.१ भु-आवरण सम्बन्धी विवरण	३७
डायग्राम नं. ४.२: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या	३९
डायग्राम नं. ४.३: घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण	४०
डायग्राम नं. ५.१: खानेपानी स्रोतको अवस्था	९८
डायग्राम नं. ५.२: शौचालय र प्रकार	९९
डायग्राम नं. ७.१: इन्धन उपयोग विवरण	११२
डायग्राम नं. ७.२: विद्युत सेवा उपलब्ध परिवार	११३
डायग्राम नं. ७.३: घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधूरी सम्बन्धी विवरण	११५

परिच्छेद १: पृष्ठभूमि, कानुनी व्यवस्था तथा अध्ययनको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाललाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहको मुल संरचना हुने र संविधान र कानून बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ। सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयात्मक सिद्धान्तको आधारमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तर सम्बन्ध हुने व्यवस्था गरेको छ। नेपालको संविधान २०७२ को अनुसुची ८ मा स्थानीय तहको अधिकारको ६ नम्बर बुंदामा स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख संकलन सम्बन्धी अधिकार तथा १७ नम्बर बुंदामा बेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी अधिकारलाई लिपीबद्ध गरेको छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरुको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदनलाई नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरि स्थानीय तथ्याङ्क सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, बेरोजगारको तथ्याङ्कका साथै स्थानीय तहको आधारभूत तथ्याङ्क, सम्भाव्य प्राकृतिक, भौतिक र साँस्कृतिक श्रोत साधनको तथ्याङ्कीय अभिलेख, सूचना तथा प्रविधियुक्त तथ्याङ्क व्यवस्थापनलाई स्थानीय तहको कार्य क्षेत्र भनी उल्लेख गरेको छ। माथि उल्लेखित सबैधानिक व्यवस्था र अधिकारहरुको व्याख्या अनुसार स्थानीय तहको विस्तृत र खण्डीकृत तथ्याङ्क सहितको वस्तुगत विवरण तयार गर्न आधारभूत प्रक्रिया, विधि र फारामहरु सहितको गाउँ तथा नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७४ जारी गरिएको छ। प्रत्येक स्थानीय तहहरुले विकास प्रक्रिया तथा सेवा प्रवाहका लागि नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरु बनाउन अत्यावश्यक आधारभूत तथ्याङ्क, सूचना वा विवरण संकलन, विश्लेषण तथा व्यवस्थापनका न्यूनतम विषयहरुमा एकरूपता र स्तरीयता कायम गरी तथ्याङ्क संकलनका पद्धति, प्रक्रिया, औजार तथा प्रक्रियाहरु निर्धारण गरी स्तरीय ढाँचामा गाउँ वा नगर वस्तुगत विवरण तयारी गर्न दिशानिर्देश गर्नु कार्यविधिको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ।

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, स्थानीय तह शासन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विधेयक तथा स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश २०७४, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरु बनाउने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने अधिकार दिएको छ। उपरोक्त सबैधानिक र कानुन व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको रणनीतिक/आवधिक, एकीकृत एवं वार्षिक योजना तर्जुमा र नतिजा अनुगमनको लागि क्षेत्रगत स्थिति सहित स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण तयार गर्न आवश्यक रहेको छ। उक्त विवरणमा आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासका क्षेत्रमा गाउँपालिका तथा नगरपालिका भित्र रहेका भौतिक, प्राकृतिक, धार्मिक, शैक्षिक, साँस्कृतिक, सामाजिक, मानवीय श्रोत साधनहरुको तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुती संलग्न हुन आवश्यक छ।

स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, व्यवस्थित, एकीकृत, नतिजामूलक, सहभागितामूलक र प्रभावकारी बनाउन वस्तुगत विवरणले निर्णयकर्ता तथा विकास

प्रदायक संस्थालाई महत्वपूर्ण आधार प्रदान गर्दछ । तसर्थ वस्तुगत विवरणमा योजना तर्जुमा, नतिजा अनुगमन तथा सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक आधारभूत विवरण संकलन गर्ने र निश्चित अवधिमा त्यसलाई अद्यावधिक गर्दै उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित उपयोग सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ ।

सूचना प्रविधिमा आधारित वस्तुगत विवरण संकलन, भण्डारण, प्रशोधन र विश्लेषणका आधारमा वस्तुगत विवरण प्रकाशन र अद्यावधिक गर्नु नै आर्थिक दृष्टीले समेत दीगो सूचना व्यवस्थापन हुने लक्षका साथ लमही नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो ।

नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारहरूलाई दिएको २२ वटा एकल अधिकार र अन्य साभा अधिकारहरूलाई स्थानीय तहमा स्थापित गर्न र सो सम्बन्धी सेवाहरूलाई स्थानीय स्तरमा प्रभावकारीताका साथ प्रवाह गर्न सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले (हालको सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय) देशका सबै स्थानीय सरकारहरूलाई गाउँ तथा नगर पार्श्वचित्र तयारीका लागि निर्देशन तथा अनुरोध गरेको थियो । यसै विषयलाई आत्मासात गरी लमही नगरपालिकाको एकिकृत विकासका लागि नगरपालिका क्षेत्र भित्रको तथ्याङ्क संकलन गरी समग्र नगरपालिकाको अवस्था तथा वस्तुस्थिति भल्कने गरी लमही नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो ।

१.२ उद्देश्य

लमही नगरपालिकाको वस्तुस्थितिको पहिचान गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य हो । यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, भौगोलिक आदि विभिन्न वस्तुस्थितिको अध्ययन, विश्लेषण गरी स्थानीय तहको नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन लगायत अनुगमन मुल्यांकनमा सहयोग पुऱ्याउनु रहेको छ । नगरपालिका पार्श्वचित्रको विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

- भौगोलिक, प्रशासनिक, सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक, पूर्वाधार पहुँच, लगायत विकासको सन्दर्भमा समुदायको विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गर्नु ।
- लमही नगरपालिकाको दीर्घकालीन योजना तथा नीति निर्माण लगायत योजना तथा कार्यक्रम छनौट र बाडफाँडमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- सूचनाबाट विभिन्न निकाय तथा व्यक्तिहरूसँग सम्बन्ध बढाउन सहज हुने हुनाले आपसी सहयोगको वातावरण निर्माण गर्ने ।
- नगरपालिका भित्र रहेका स्रोत साधन लगायत अवस्थाको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, संघसंस्था एवं नगरपालिकाको विकासमा जिज्ञासा राख्ने व्यक्तिहरूलाई महत्वपूर्ण क्षेत्र, सम्भावना र समस्याहरूको बारेमा अवगत गराउने सामाग्रीको रूपमा दस्तावेज तयार गर्ने ।

१.३ कानुनी तथा नीतिगत आधारहरू

स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश, २०७४ अनुसार, स्थानीय तहको शासन संचालन सम्बन्धी विधेयक छलफलको प्रक्रियामा रहेकोले तत्काल स्थानीय तहको शासन सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि नेपाल सरकार मन्त्र परिषदको मिति २०७४ जेठ २ गतेको निर्णय अनुसार स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश, २०७४ जारी भएको छ। यस आदेशको अनुसूची ३ मा स्थानीय तहका तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन बारेमा र अनुसूची ४ मा वडा कार्यालयहरूले योजना तर्जुमा र तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नु पर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। प्रस्तुत आदेशमा जनसांख्यिक, प्राकृतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, भौतिक पूर्वाधार, रोजगारीको अवस्था, कूल ग्राहस्थ उत्पादन, प्रतिव्यक्ति आय, मानव विकास सूचांक, राजस्व तथा आयव्यय समेतको तथ्याङ्क संकलन र प्रशोधन गरी राष्ट्रिय तथा स्थानीय सूचना प्रणालीमा आवद्धता र पार्श्वचित्र तथा श्रोत नक्साको अद्यावधिक अभिलेखनलाई गाउँपालिका वा नगरपालिकाको काम कर्तव्य र अधिकार भनी उल्लेख गरेकोले सोहि अनुसार नगरपालिका पार्श्वचित्र तयार पारिएको छ।

स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ को दफा १ मा “प्रत्येक स्थानीय तहले वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा सहभागितामुलक प्रक्रियाबाट नतिजामुलक ढंगले गर्नुपर्ने र योजना र बजेट तर्जुमा गर्नु पूर्व स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ स्थिती देखिने गरी वस्तुगत विवरण (Profile) तयार गर्नु पर्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको हुनाले सोहि अनुसार लमही नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन: २०७४ को परिच्छेद ३ दफा ११ को उपदफा २ को च (२) र (३) ड को (२), (४), (५) र (६) मा स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, दफा ११ को उपदफा २ थ (१), (२) (३), (४) र (५) मा बेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन तथा दफा १२ को वडा समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत उपदफा २ को (ख) मा तथ्याङ्क अध्यावधिक तथा संरक्षण अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्याङ्क र सूचना सहितको वडाको पार्श्वचित्र तयार तथा अध्यावधिक गर्ने व्यवस्था रहेकोले सोहि अनुसार वडाको अवस्था सहित भल्कने गरी पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ।

वस्तुगत विवरण (Profile) भन्नाले कुनै स्थान, क्षेत्रमा रहेको जनसंख्या, भौगोलिक अवस्था, सामाजिक विशेषता, प्राकृतिक सम्पदा, आर्थिक अवस्था, विकासको स्थिति आदि स्पष्ट हुने आधारभुत तथ्याङ्क, सूचक वा आधार रेखाको विवरण रहेको दस्तावेज हो। वस्तुगत विवरणलाई नेपालीमा “पार्श्वचित्र” पनि भनिन्छ। Profile शब्दलाई भुगोल, ईन्जिनियरिङ्ग, चिकित्साशास्त्र आदि क्षेत्रमा फरक फरक वस्तुको विशेषता विश्लेषण गर्न प्रयोग गरिएता पनि कुनै प्रशासनिक वा भौगोलिक क्षेत्र बारेको तथ्याङ्क प्राप्ती, विश्लेषण तथा प्रस्तुती गरिएको विवरणलाई पनि वस्तुगत विवरण (Profile) भन्ने गरिएको छ।

वर्तमान अवस्था अनुसार नेपालको सन्दर्भमा स्थानीय तह स्थानीय सरकार हो । यसले स्थानीयस्तरमा जनतालाई तोकिएको सेवाहरु प्रवाह गर्दछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा स्थानीय तहहरुले आफ्नो गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गरी त्यसैका आधारमा योजना छनौट गर्नुपर्ने व्यवस्था उल्लेख गरेको छ । वस्तुगत विवरण तयारीका लागि सूचना संकलन र विश्लेषण गर्नु पर्दछ । संकलन गरिएका सूचनालाई यथार्थपरक ढंगले राखी वस्तुगत विवरण तयार गर्दा त्यसले स्थानीय तह लगायत अन्य सरोकारवालाहरुबाट विकास क्रियाकलाप संचालन गर्न ठुलो सहयोग पुऱ्याउँदछ ।

कुनै पनि व्यक्ति, संस्था, घटना, प्रक्रिया वा चिजविज वारेको तथ्य वा विस्तृत विवरणलाई सामान्यतः सूचना भनिन्छ । संकलनका आधारमा यी दुई प्रकारका हुन्छन् - प्राथमिक सूचना र द्वितीय सूचना । प्राथमिक सूचना आफैले सम्बन्धित क्षेत्रमा गएर संकलन गरिन्छ भने अरुले संकलन गरेको सूचनालाई द्वितीय सूचना भनिन्छ । यी सूचनाहरुलाई संकलन, प्रशोधन (तालिकीकरण, व्याख्या वा विश्लेषण) तथा प्रकाशन गर्ने सम्मका सम्पूर्ण कार्यहरु सूचना व्यवस्थापन अर्न्तगत पर्दछन् । आवश्यकता अनुसार चाहिएको मात्रामा र समयमा सूचना प्राप्त गर्न सकियोस भन्ने उद्देश्यले सूचना व्यवस्थापन गरिन्छ । व्यवस्थित गरिएको सूचनालाई आवश्यक मात्रामा निकाल्न र प्रयोग गर्न सकिने हुनुपर्दछ । सूचना व्यवस्थापन नगरी सबै वा अनावश्यक मात्रामा दिँदा मुख्य विषय छुट्ने वा ओभरलमा पर्ने सम्भावना हुन्छ । त्यसकारण सूचनाको व्यवस्थापन गरिनु पर्दछ ।

नगरपालिकाको विकास निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा स्थानीय तहको भूमिका अत्याधिक मात्रामा बढिरहेको सन्दर्भमा नगरपालिकामा विकास सम्बन्धी सूचना व्यवस्थापन नगरपालिकाले गर्नुपर्ने एक महत्वपूर्ण कार्य हो । हाल मन्त्रालयले नेपालका सबै गाउँपालिका र नगरपालिकाका लागि वस्तुगत विवरण तयारीका लागि स्पष्ट खाँका तयार गरि सबै स्थानीय तहमा पठाई सकेको हुनाले तयार गर्न चाहने नगरपालिकाका लागि वस्तुगत विवरण तयार गर्न सहयोगी हुने र विगतमा रहेको अपूर्ण र एकरूपताको अभाव तथा कठिनाईलाई हटाउन सक्ने देखिन्छ । विविध पक्षहरुको वास्तविक स्थितिको तथ्याङ्क र सूचना विना कुनै पनि योजनाको सही छनौट हुन सक्दैन । तसर्थ वस्तुगत विवरणको आधारमा प्राथमिकता निर्धारण गरी वास्तविक आवश्यकता र जनताको चाहनामा आधारित कार्यक्रम संचालन गर्न तथा भविष्यका लागि पुर्व तयारी गर्न समेत पार्श्वचित्रले सहयोग गर्दछ ।

१.४ तयारीका चरण

नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गर्दा विशेष गरी घरधुरी सर्वेक्षणमा आधारित भई नगरपालिका भित्र रहेका सबै वडाहरुको घरधुरी सर्वेक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । साथै साविकका गा.वि.स.हरुका वस्तुगत विवरणहरुको अध्ययन, सहस्राब्दी विकास लक्ष्यका लक्ष्य तथा सूचकहरुको अध्ययन, जिल्ला सूचना व्यवस्थापन सम्बन्धी दिग्दर्शन, आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशिका आदि सामग्रीहरुको अध्ययन, नगरपालिकाका वडाहरुको स्थलगत भ्रमण तथा अवलोकन लगायत यस क्षेत्रमा कार्य गरेका अनुभवी विज्ञहरुसँग गरेको परामर्श आदि प्रमुख रहेका छन् ।

पार्श्वचित्र तयारीको लागि विभिन्न अध्ययन विधिहरूको प्रयोग गरिएको छ । यस क्रममा घरधुरी सर्वेक्षण २०७५, राष्ट्रिय जनगणना २०६८, राजपत्रमा प्रकाशित सूचना, जिल्ला समन्वय समिति दाङ्ग, समूहगत छलफल तथा अन्तर्क्रिया लगायत सामाजिक अध्ययन विश्लेषणका विवरणात्मक र विश्लेषणात्मक शैलीहरूको उपयोग तथा प्रयोग गरिएको छ । यसैगरी स्थानीय तहमा उपलब्ध प्रकाशित तथा अप्रकाशित द्वितीय सुचनाका श्रोतहरू, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिवेदनहरू लगायत भौगोलिक सुचना प्रणालीको समेत प्रयोग, अध्ययन तथा विश्लेषण गरी समग्र लमही नगरपालिकाको अवस्था भल्कने गरी सिंगो पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । विशेष गरी यसका चरणहरूलाई निम्न बुँदामा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- वस्तुगत विवरण ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा विधि स्वीकृती
- वस्तुगत विवरण तयारी गोष्ठी तथा कार्य योजना स्वीकृती
- सर्भेक्षण तथा तथ्याङ्क संकलन
- तथ्याङ्क विश्लेषण, प्रस्तुती तथा श्रोत नक्सा तयारी
- वस्तुगत विवरण मस्यौदा तयारी
- वस्तुगत विवरण प्रमाणीकरण कार्यशाला

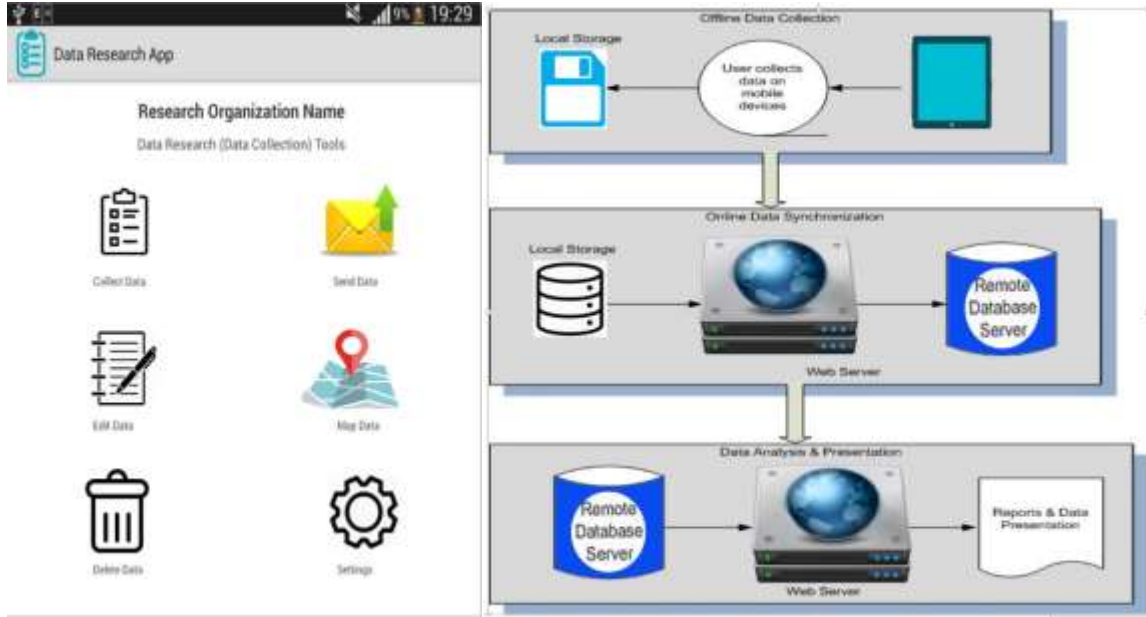
१.५ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यशाला

लमही नगरपालिकाको वस्तुस्थितिलाई चित्रण गर्ने क्रममा विभिन्न चरण तथा विधिलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिका पार्श्वचित्रलाई कसरी तथ्यपूर्ण बनाउन सकिन्छ भन्ने उद्देश्यका साथ विभिन्न तह तथा समूहमा छलफल तथा गोष्ठी गरी पार्श्वचित्रलाई तथ्यमय बनाउने निर्णय सहित कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरियो ।

१.६ सहजकर्ता तथा गणक छनोट अभिमुखीकरण र परिचालन

लमही नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गर्ने क्रममा अपनाइएको मुख्य विधि घरधुरी सर्वेक्षण हो । तसर्थ सो कार्यका लागि प्रत्येक वडाबाट वडा अध्यक्षहरूको सिफारिसमा दक्ष जनशक्तिहरूलाई नै घरधुरी सर्वेक्षणका लागि छनोट गरी सर्वेक्षणको क्रममा आइपुग्न सक्ने सम्भावित कठिनाईहरूको पूर्वअनुमान गरी सोहि अनुरूप परिस्थितिलाई सम्हाल्न सक्ने वातावरण तथा मनस्थिति सिर्जना गरी उनीहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम तथा प्रशिक्षण प्रदान गरी घरधुरी सर्वेक्षण कार्यको थालनी तथा परिचालन गरिएको थियो ।

१.७ तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र श्रोत नक्शा तयारी

कुनै पनि अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई वैज्ञानिक तथा तथ्यपरक बनाउनको लागि यथार्थपरक सुचना तथा तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । सुचना तथा तथ्याङ्कलाई प्रतिवेदन तथा अध्ययनको मेरुदण्डको रूपमा लिने गरिन्छ । समय तथा परिस्थिती सगैँ विधि तथा प्रविधीको विकास तथा विस्तार भएको छ । यसै सन्दर्भमा यस लमही नगरपालिकाको पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने क्रममा घरधुरी सर्वेक्षण विधिबाट पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने निर्णय अनुरूप हाल प्रविधिमा देखा परेको तथा अत्यन्तै उपयोगी मोबाइल एप्सको (Mobile Apps) माध्यमबाट तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो र सोहि सफ्टवेयरको माध्यमद्वारा तथ्याङ्क सश्लेषण / विश्लेषण तथा प्रशोधन गर्ने काम सम्पन्न गरिएको छ ।

१.८ अध्ययन/ढाँचाको महत्व:

विकासका प्रतिफलहरु जनसमक्ष पुर्‍याउन र सबै वर्गले उपयोग गर्न सक्ने वातावरणको श्रृजना गर्नका लागि स्थानीय तहको वास्तविक वस्तुस्थिति र आवश्यकताको पहिचान गर्नु आवश्यक हुन्छ । आजको विश्वव्यापीकरण (Globalization) को युगमा समय सापेक्ष ढंगले समानुपातिक विकासका प्रकृयाहरु अगाडी बढाउन सम्बन्धित क्षेत्रको वस्तुगत र विश्लेषणात्मक अध्ययन हुनु जरुरी पर्दछ । यस अध्ययनले सम्बन्धित क्षेत्रको वास्तविक वस्तुस्थिति पहिचान गरी भावी विकास योजना र रणनीतिहरु तर्जुमा गर्न तथा विभिन्न विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गर्न विशेष महत्व राख्ने छ । यसका अतिरिक्त प्रस्तुत पार्श्वचित्र, सम्बन्धित क्षेत्रका संस्था एवं अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, विकास चिन्तक, समाजसेवी लगायत जिज्ञाशु महानुभावहरुलाई समेत उपयोगी हुने भएकोले यस अध्ययनको महत्व व्यापक रहेको छ ।

१.९ वस्तुगत विवरणको मस्यौदा तयारी

तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण, सश्लेषण तथा प्रशोधन पश्चात वस्तुस्थितिको एउटा प्रारम्भिक खाँका तयार भएको हुन्छ। यो चरण पार्श्वचित्र निर्माणको संवेदनशील पक्ष हो। प्राप्त सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरूको तथा विषयवस्तुको समायोजन पछि तथ्याङ्कको तथा विषयवस्तुको क्रमबद्धतालाई एउटा खाँकामा ढालेर मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारेर नगरपालिकामा पेश गरिएको थियो।

१.१० वस्तुगत विवरण सूभाव संकलन

मस्यौदा प्रतिवेदन पेश गर्नुको मुख्य उद्देश्य भनेको नै केहि सुभाव तथा जानकारी संकलन गरी पार्श्वचित्रलाई पूर्णरूप दिनु नै हो। यसै सन्दर्भमा मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पश्चात पार्श्वचित्र तयारीका आधिकारिक व्यक्तित्वहरूको सुभाव तथा सल्लाहलाई संकलन गर्ने कार्य गरिएको थियो जसले गर्दा नगरपालिका पार्श्वचित्रलाई मुर्तरूप प्रदान गर्नसहज भएको थियो।

१.११ वस्तुगत विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी

मस्यौदा प्रतिवेदन पेश गरेको केहि समय पश्चात लमही नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधी, नगर कार्यपालिकाका सदस्यहरू तथा नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारी, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न तह तथा समूहबाट प्राप्त सल्लाह, सुभाव तथा प्रतिवेदन लेखनको क्रममा देखापरेका कमी कमजोरी तथा त्रुटिहरूलाई सच्याउदै पुन अन्तिम पार्श्वचित्र लेखन तथा निर्माण कार्य सम्पन्न गरिएको छ।

१.१२ वस्तुगत विवरणको सीमा

लमही नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका लागि ढाँचा तयार गर्ने क्रममा प्राप्त विभिन्न विषयक्षेत्रको सैद्धान्तिक अध्ययन गरिएको भएता पनि वास्तविक रूपमा सम्बन्धित क्षेत्रमा परीक्षण गर्न बाँकी रहेको हुनाले सुधार गर्नुपर्ने हुन सक्छ। यसैगरी भौगोलिक, सामाजिक, धार्मिक, सास्कृतिक, आर्थिक, प्राकृतिक आदि विविधता भएको क्षेत्रको सम्पूर्ण पक्ष नसमेट्न सक्छ भने कतिपय उल्लेखित सबै फारामहरू नगरपालिकामा उपयोग नहुन सक्छ। तापनि पार्श्वचित्रको अध्ययन क्षेत्र विस्तृत भएको हुँदा अध्ययनको उद्देश्यलाई नै मुख्य क्षेत्रको रूपमा लिईएको छ। साधन स्रोत, समय, लागत लगायत अन्य कुराहरूको सिमितताको कारणले गर्दा जुनसुकै अध्ययन पनि केही निश्चित सीमा भित्र बाँधिँएको हुन्छ।

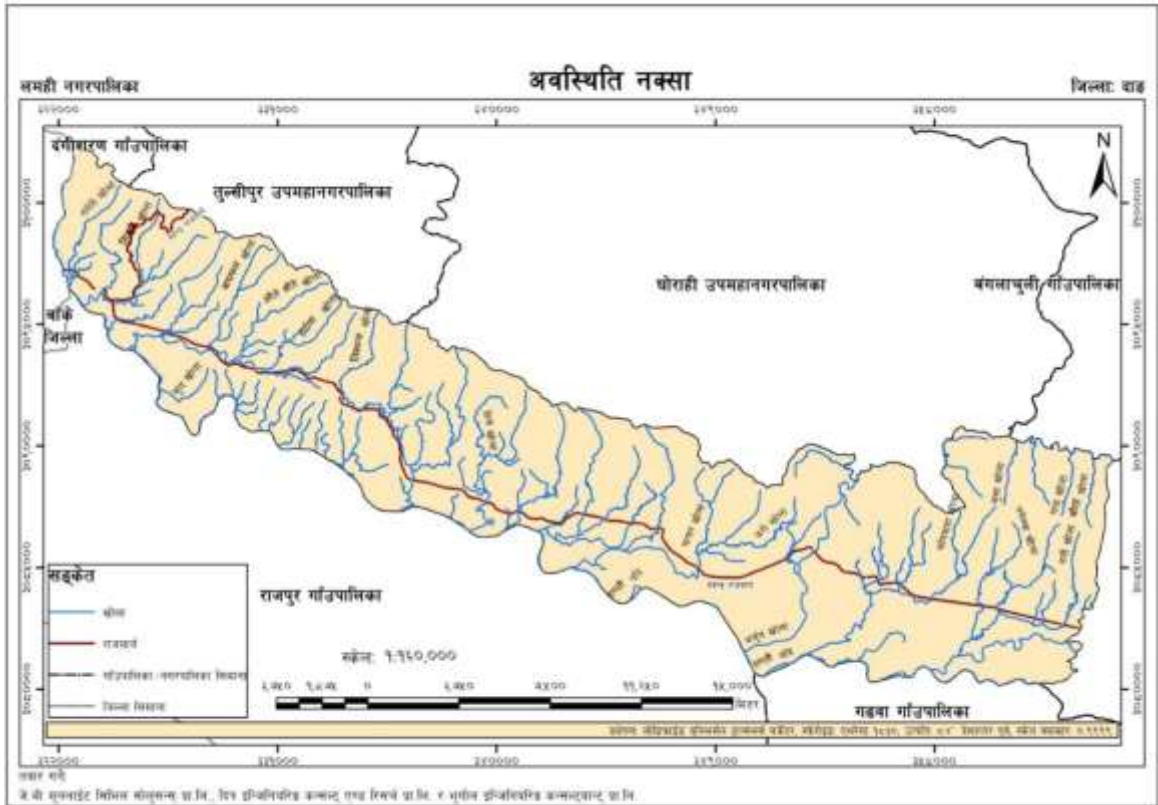
परिच्छेद २: नगरपालिकाको चिनारी

२.१ उत्पति र नामाकरण

प्रदेश न. ५ को दाङ जिल्लामा अवस्थित लमही नगरपालिका दाङ जिल्ला भित्रको देउखुरी उपत्यकाको मध्य भागमा पूर्व पश्चिम महेन्द्र राजमार्गले करिव बिचबाट छेडेको एउटा सुन्दर नगरपालिका हो । दाङ जिल्लाका १० वटा स्थानीय तह मध्ये साविकका लमही नगरपालिका र सतबरिया गाविस समेटी नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषदको मिति २०७३ मंसिर २६ गतेको निर्णयअनुसार लमही नगरपालिका घोषणा भएको हो । यहाँ विभिन्न धर्मका अनुयायीहरु जस्तै हिन्दु, बौद्ध र क्रिचियनहरुको बसोबास रहेको छ, जसले सर्वलैंगिक संस्कृति झल्काउँछ । यहाँको मुख्य भाषा नेपाली हो र थारु भाषा पनि बोलिने गर्दछ । नगरपालिकाका ज्येष्ठ नागरिक, वुडापाका मानिसहरुको भनाइ अनुसार यस ठाउँमा खरायो थारु भाषामा लमा बस्ने गर्दथे र पछि लमा अपभ्रंश हुदै लमहि नाम रहन गएको भनाइ छ ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति

लमही नगरपालिकाको पूर्वमा राप्ति गाँउपालिका पश्चिममा राजपुर गाँउपालिका र बाँके जिल्ला उत्तरमा तुलसपुर र घोराही उपमाहानगरपालिका र दक्षिणमा राजपुर र गढवा गाँउपालिका रहेका छन् । ३२६.६६ वर्ग कि.मी. कुल क्षेत्रफल रहेको यस लमही नगरपालिका पूर्वमा ८२.६३ पूर्वी देशान्तर देखि पश्चिममा ८२.१९ डिग्री र उत्तरमा २८.०३ डिग्री उत्तरी अक्षांस देखि २७.८३ डिग्री दक्षिण सम्म चुरे पर्वतको बीचमा अवस्थित छ । काठमाण्डौबाट ३९० कि.मि.दुरी पार गरेपछि लमही नगरपालिकामा पुग्न सकिन्छ । दाङ जिल्लाको सदरमुकाम घोराहीबाट करिव २३ कि. मि.को दुरीमा यस नगरपालिकाको केन्द्र लमही बजार रहेको छ । यस नगरपालिकामा खेतीयोग्य उर्वर भूमिको साथै पशुपालन लगायत व्यापार व्यवशाय र उद्योगको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । यस नगरपालिकामा विभिन्न धर्म तथा जात जातीका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । जसको आफ्नै मातृभाषा, भेषभुषा र रहनसहन छ । दशैं, तिहार जस्ता राष्ट्रिय चाड पर्वका अलावा होली, गाइजात्रा, ईद, माघे सक्रान्ती, जनै पुर्णिमा आदि जस्ता पर्वहरु मनाइन्छ ।

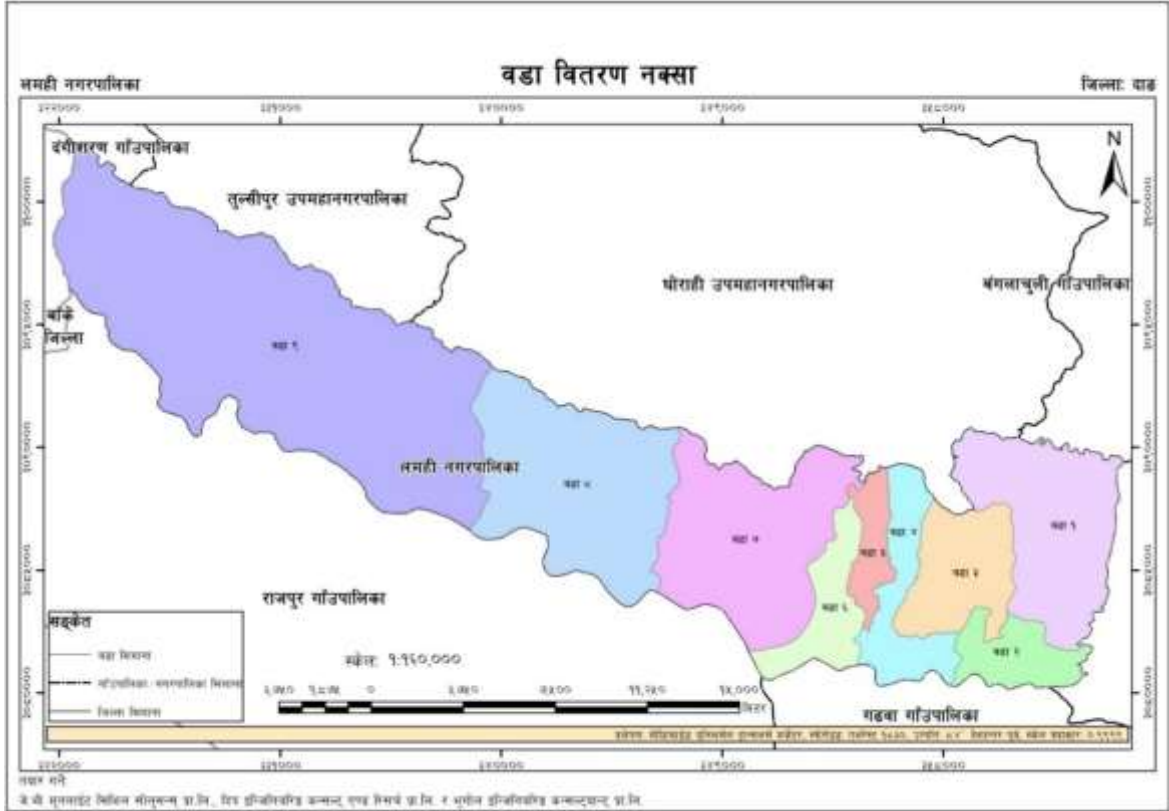

२.३ राजनीतिक तथा प्रशासनिक इकाई

लमही नगरपालिका दाङ जिल्लाको तत्कालिन साविकका लमही नगरपालिका र सतवरीया गाविस समेटी लमही नगरपालिका बनाइएको हो । हाल यस नगरपालिकालाई ९ वटा वडामा विभाजन गरी प्रशासनिक कार्य सञ्चालन भईरहेको छ । यस नगरपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ११,३०९ रहेको छ भने, कुल जनसंख्या ५६,४२३ रहेको छ जसमा पुरुषको जनसंख्या २८,५०० र महिलाको जनसंख्या २७,९२३ रहेको छ । यस नगरपालिकामा औसत परिवार संख्या ४.९९ रहेको छ ।

तालिका नं. २.१: समावेस भएका साविकका न.पा./गा.वि.स.हरु

वडा नं.	समावेस भएका साविकका न.पा /गा.वि.स.हरु	साविक वडा नं.
१	लमही	१,३
२	लमही	२,४
३	लमही	५,६
४	लमही	७,८
५	लमही	११
६	लमही	९,१०
७	सतवरीया	१-३
८	सतवरीया	४-७
९	सतवरीया	८,९

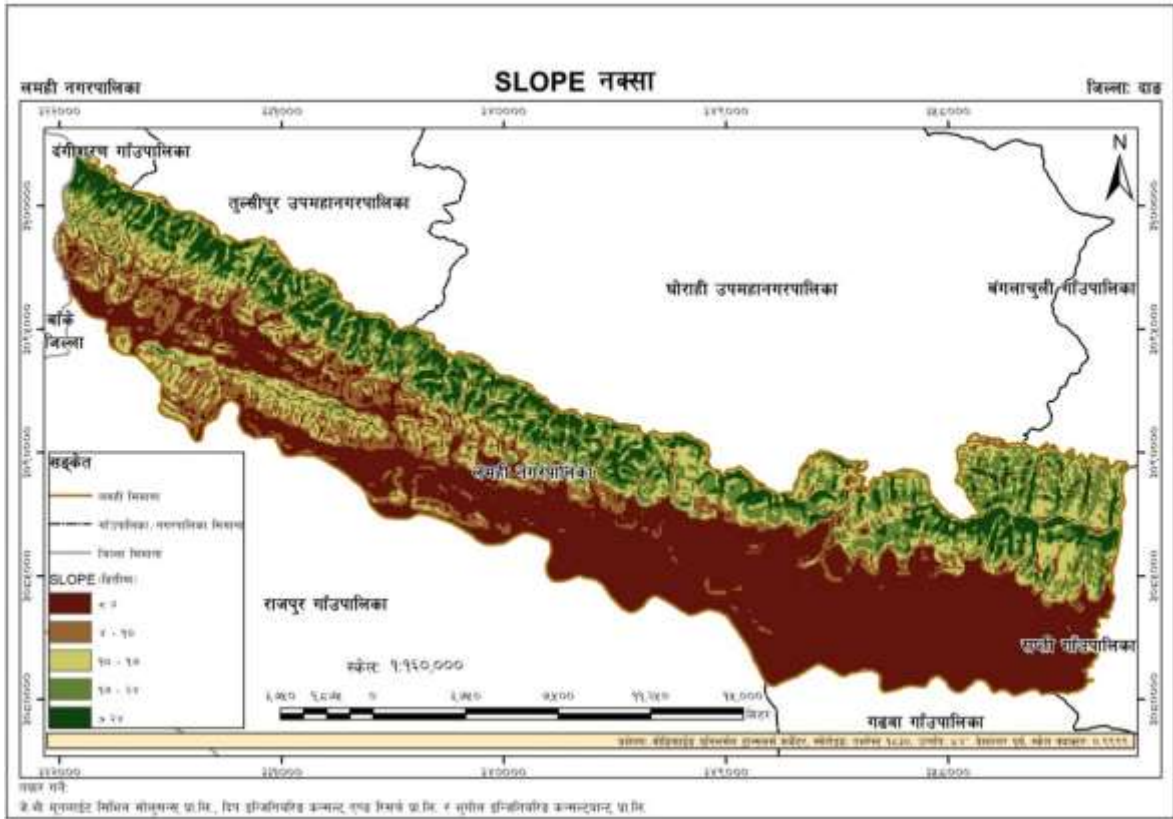

२.४ लमही नगरको ढलान (स्लोप)

लमही नगरपालिका <४ डिग्री देखि >२४ डिग्री सम्म फैलियको छ । यस नगरपालिकाको अधिकांस भु-भाग < ४ डीग्री देखि >१७ डिग्री भित्र रहेको देखिन्छ । भू-स्खलनको दृष्टिकोणले पनि यस नगरपालिकाको केहि उत्तरी भू-भाग जोखिमपूर्ण देखिन्छ ।

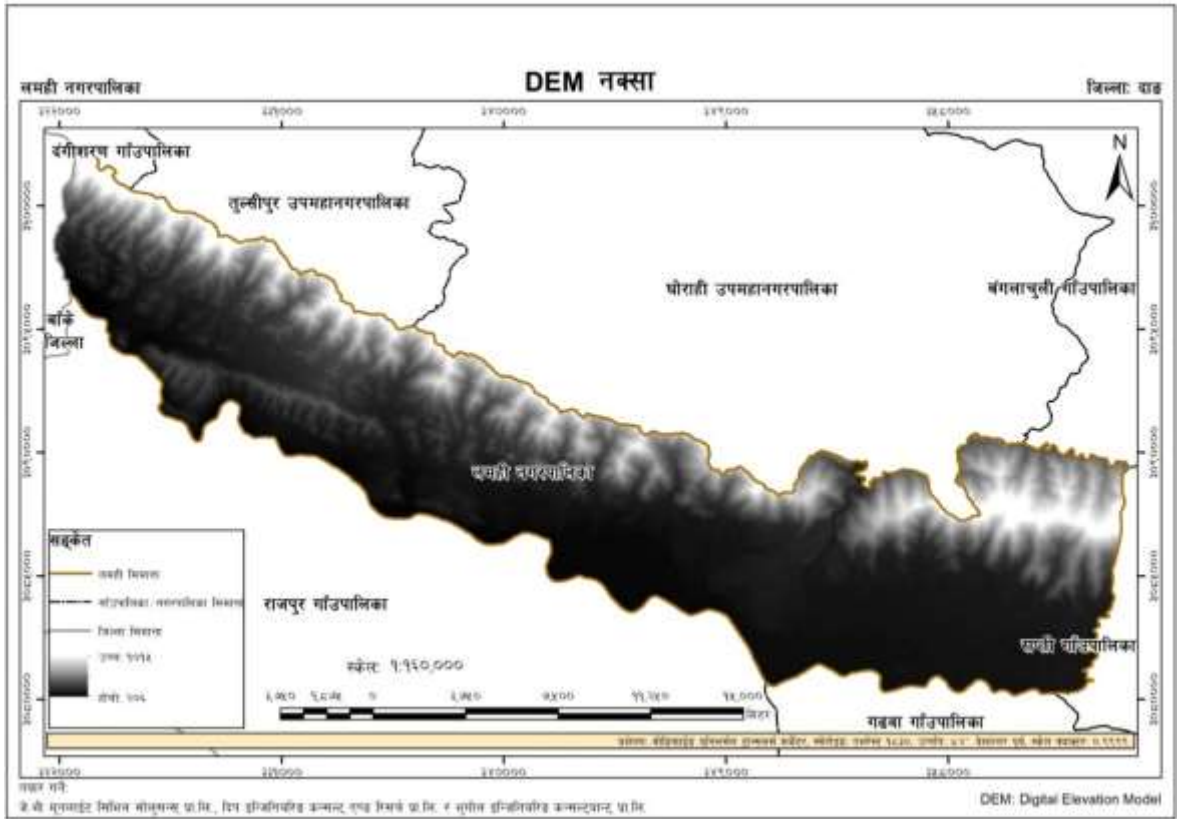
तालिका नं. २.२: लमही नगरको ढलान (स्लोप)

सि.नं.	तह	क्षेत्रफल
१	०-४	१६५.६७२
२	४-१०	६४.३५९
३	१०-१७	५६.६९१
४	१७-२४	५३.०४६
५	२४-४४	३६.०८१
जम्मा		३७५.८४९

२.५ लमही नगरपालिकाको उचाईको अवस्था

लमही नगरपालिका समुन्द्र सतह देखि सरदर २४६ मिटर उचाइमा छ । नगरक्षेत्रको भौगोलिक संरचना हेर्दा दाङ जिल्लाभित्रको देउखुरी उपत्यकाको समथर भू-भागमा लमही नगरपालिका रहेको छ । सबैभन्दा अग्लो ठाँउ १०१५ मि., सबैभन्दा होचो स्थान २०६ मि. रहेको छ, तापक्रमको अवस्था अधिकतम ३३.८३ सेन्टीग्रेड, न्युनतम ४.४६ सेन्टीग्रेड, औषत १४.१५ सेन्टीग्रेड रहेको छ । मुलत उष्ण कटिबन्धीय, न्यानो उपोष्ण, ठण्डा समशितोष्ण हावापानी पाइन्छ । यो क्षेत्रमा वर्षा पर्याप्त मात्रामा हुनेगरेको छ। अधिकतम वर्षा ४६८.९ मिलिमिटर, न्युनतम फाटफुट हुने गरेको छ। औषत वर्षा २३४.५ मिलिमिटर हुनेगरेको छ ।

२.६ धरातलीय अवस्था

लमही नगरपालिका दाङ जिल्लाको देउखुरी उपत्यकामा अवस्थित समथर भू-भागमा रहेको छ । पूर्व पश्चिम महेन्द्र राजमार्ग लमही नगरपालिका हुँदै गएकोले यसको महत्व निकै बढेको छ । लमही नगरपालिका प्राकृतिक सम्पदा र सुन्दरताका दृष्टिले भरीपूर्ण छ । यस नगरपालिकाको प्रमुख प्राकृतिक सम्पदाहरूमा जलश्रोत, जङ्गल र उत्पादनशील जमिन प्रमुख हुन् । नगरपालिकाको नजिकमै रहेको कोइलाबास नाका र नेपालगञ्जको रुपडीया भन्सार हुँदै भारत जान सकिने हुनाले यसको महत्व बढेको छ ।

भौगोलिक रूपमा यस नगरपालिकाको अधिकांश भाग समथर भू-धरातल छ र धेरै जसो समथर र खाल परेको जग्गा भएकोले वर्षाद धेरै हुँदा डुवान हुने समस्या छ भने अर्कोतिर कम वर्षाद हुँदा खडेरीको समस्या सामना गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ । यस नगरपालिकाको प्रमुख घटना डुवान र बाढी, हावाहुरी, विद्युतिय करेण्ट लाग्ने र आगलागी हो । यसका अलावा खडेरी, सर्पको टोकाइ आदी यहाँ हुने अन्य प्रकोप रहेका छन् जसमध्ये सबैभन्दा बढी दुःख दिने र बारम्बार आइरहने प्रकोपका रूपमा डुवान, बाढी आगलागी, चट्याङ्ग, असिनाको प्रभाव, हावाहुरी नै देखिएकोले यस नगरपालिका विपदका दृष्टिकोणले सामान्य अवस्थामा रहेको छ । लमही नगरपालिका दाङ जिल्लाको दक्षिण पूर्वी भागमा अवस्थित रहेको छ । भौगोलिक रूपले मनोरम दृश्य प्रदान गर्ने यस नगरपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता भन्ने लोभ लाग्दो छ । यस नगरपालिकामा ठूलो संख्यामा जनजातिहरू थारु, मगर, दलित, तथा ब्राह्मण र क्षेत्रीहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ । नगरपालिका भित्रको जनसंख्या विवरण अनुसार कुल संख्या ५६,४२३ र परिवार तथा घरधुरी

संख्या ११,३०९ रहेको छ । त्यसैगरी घरधुरी सर्वेक्षण अनुसार ८३.८८ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेका छन् ।

२.७ प्राकृतिक सम्पदा:

प्राकृतिक सम्पदा भन्नाले प्राकृतिक रूपमा उपलब्ध वा प्रकृतिद्वारा नै निशुल्क प्रदान गरेका हरेक श्रोत तथा साधनहरूलाई भनिन्छ । हाम्रो देश भौगोलिक तथा जैविक विविधताले भरिएको छ । दाङ जिल्लामा अवस्थित लमही नगरपालिका पनि प्राकृतिक सम्पदाले भरिएको क्षेत्र हो । यहाँ रहेका विभिन्न प्रकृति प्रदत्त उपहारले यस क्षेत्रको गरिमालाई अझ बढी उजागर गरेको छ ।

२.८ चाडपर्व तथा सांस्कृतिक उत्कृष्टता

देशका अन्य भागमा जस्तै लमही नगरपालिकाका बासिन्दाहरूले पनि राष्ट्रिय चाडपर्वका साथै

आफ्नो जाति र धर्म विशेषका चाडपर्वहरू र रितिरिवाजहरू मान्दछन् । लमही नगरपालिकामा हरेक धर्ममा पनि जाति विशेष चाडपर्वहरू फरक फरक तरिकाले मनाउने गरेको पाइन्छ । परम्परागत रूपमा मनाइने चाडपर्वहरूमा दशैं, तिहार, हरितालिका तिज, राम नवमी,

शिवरात्री, फागु पुर्णिमा, नया वर्ष, बुद्ध जयन्ति, नाग पञ्चमी, माघे संक्रान्ती, साउने संक्रान्ती, कृष्ण जन्माष्टमी, चैते दशैं, हरिशयनी एकादशी, हरिवोधनी एकादशी, कुशेऔंसी तथा अन्य चाडपर्वहरू परम्परागत रूपमा मनाइन्छ भने वकरीद/ इद, विश्वकर्मा पुजा, किसमस डे, अत्वारी, हरदवा, पदीया, सरायो नाच आदि जाति विशेषमा मनाइने गरिन्छ । विशेषगरी लमही नगरपालिकामा मुख्य हिन्दु धर्मावलम्बीहरूले दशैं तथा तिहार पर्व विशेष रूपमा मनाउने गर्दछन् । दशैं तथा तिहार बाहेक लमही नगरपालिकाका बासिन्दाहरूले मातातिर्थ औंसी, बुद्ध जयन्ती, गुरुपुर्णिमा, साउने संक्रान्ती, नागपञ्चमी, रक्षा बन्धन, कृष्णअष्टमी, तीज, सोह्र श्राद्ध, धान्य पुर्णिमा, स्वस्थानी ब्रत, माघे संक्रान्ती, श्रीपञ्चमी, महाशिवरात्री, जखनी पूजा, फागुपुर्णिमा, चैते दशैं आदि पर्वहरू पनि मनाउँछन् ।

तालिका नं. २.३: मुख्य चाडपर्व तथा मेला जात्रा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	मनाइने चाडपर्व, जात्रा र मेला	मनाउने समय
१	तिज, दशैं र तिहार	भाद्र, आश्विन, कार्तिक
२	माघे संक्रान्ती, माघी	माघ १ गते
३	साउने संक्रान्ती	साउन १ गते
४	श्री पञ्चमी पूजा	माघ, फागुन

क्र.सं.	मनाइने चाडपर्व, जात्रा र मेला	मनाउने समय
५	अत्वारी, श्री कृष्णाष्टमी	भाद्र
६	नया वर्ष	वैशाख १ गते
७	वकर इद, ईद	भदौ, मंसिर
८	विश्वकर्मा पुजा	असोज १ गते
९	फिसमस डे	पुष
१०	जनै पुर्णिमा	भदौ
११	भैलो नाच	कार्तिक
१२	सरायो नाच	असोज
१३	नागपञ्चमी	साउन
१४	एकादसी	मंसिर
१५	हरदवा	भदौ
१६	पदीया	मंसिर

२.९ नगरपालिकामा रहेको सम्भाव्यता, अवसर, चुनौती र समस्याहरू

प्राकृतिक श्रोत साधन, सम्पदा, भू-बनौट तथा हावापानी, कला, साहित्य-संस्कृतिका दृष्टिकोणबाट हेर्दा लमही नगरपालिकामा प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेता पनि यस्ता स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन तथा सदुपयोगको अभावले गर्दा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय क्षेत्रहरूमा पछाडि रहेको यस नगरपालिकालाई एक सक्षम र समुन्नत नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्नु आजको मुख्य चुनौती हो । मुख्य गरी यस नगरपालिकाको विकासको निमित्त साभ्ता दृष्टिकोण तय गर्न आवश्यक छ । यस नगरपालिकालाई पर्यटन, जलस्रोत, जडिबुटी, कृषि वा अन्य कुन क्षेत्रमा चिनाउने ? ति क्षेत्रहरू मध्ये कुनै एक क्षेत्रको विशेष विकास योजना तय गरी लमही नगरपालिकाको पहिचान दिनु आवश्यक छ । त्यसैगरी एक गाउँ एक उत्पादन (One Village One Product) अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्नु पनि चुनौतीको रूपमा रहेको छ । नगरपालिकामा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरू मध्ये जमिन अग्रस्थानमा रहेको छ । समथर भु - भाग मलिलो तथा उर्वरा भुमी नै यस नगरपालिकाको सम्भावना बोकेको सम्पदा मानिन्छ । यस नगरपालिकामा पछिल्लो समयमा ग्रामीण सडकको व्यापक विकास भएको छ । यस नगरपालिका भित्रका बस्तीस्तरमा खनिएका सडक कच्ची तथा धुले सडक भएको हुँदा हिउँदमा यातायात संचालन सहज हुने र वर्षामा केही असहज हुने गर्दछ । गाँउ गाँउमा उत्पादन गरिएका तरकारी, खाद्यान्न जस्ता त्यस क्षेत्रको उत्पादनलाई बजारसम्म पुऱ्याउन सहयोग पुऱ्याई गरिबी न्यूनिकरणमा सहयोग पुऱ्याउने सम्भावना रहेको छ । तर बजार ब्यवस्थापन र उत्पादनको मूल्य नपाउदा किसानहरू आजित हुने समस्या छ । नगरपालिकाको विभिन्न भागहरूमा विविध हावापानी रहेकै कारण यहाँ बेमौसमी तरकारी खेती तथा अन्य किसिमका नगदेवालीहरूको खेती व्यवसायिक ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न सकिने

सम्भावनाहरू रहेका छन् । यस नगरपालिका भएर जाने महेन्द्र राजमार्गले यस नगरपालिकाको सम्भावनालाई अझ फराकिलो पारेको छ । केही पकेट क्षेत्रहरूको समेत विकास गरी मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेती तथा नगदे बालीको विकास गर्नसके यसबाट नगरपालिकाको आर्थिक स्थितिमा व्यापक सुधार आउन सक्ने देखिन्छ ।

२.१० नगरपालिकामा कृषिको सम्भावना, अवसर, चुनौती र समस्याहरू

परम्परागत खेती प्रणालीमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु, जमिनको वितरण तथा उपयोगमा वैज्ञानिकिकरण हुन नसक्नु, गुणस्तरीय कृषि सामाग्रीको उपलब्धता हुन नसक्नु र कृषि प्रविधिको समुचित प्रयोग हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् । साथै पशुपालन व्यवसायलाई समुचित र वैज्ञानिक ढङ्गबाट सञ्चालन गर्नसके दुध तथा दुधजन्य उद्योगको विकास र भेंडा, बाखापालनबाट मासु व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ तर उपयुक्त प्रविधि तथा दाना घाँस आदिको व्यवसायिकता नहुनु समस्याको रूपमा रहेको छ । वन क्षेत्रमा डाले घाँसको विकास तथा आवश्यक मात्रामा चरन क्षेत्रको विकास गर्नसके यस क्षेत्रबाट प्रशस्त रोजगारीको अवसर सिर्जना हुनसक्ने देखिन्छ । यसका अलावा उपयुक्त भू-प्रणालीको विकास तथा जडिबुटी र वनजन्य उद्योगहरूको विकास तथा विस्तार गर्न सकिने सम्भावना पनि रहेको छ ।

२.११ नगरपालिकामा व्यापार तथा व्यवसायको सम्भावना अवसर, चुनौती र समस्याहरू

साना तथा घरेलु उद्योगहरूको स्थापनाबाट केही हदसम्म रोजगारी तथा आयआर्जनका सम्भावनाहरू रहेका छन् । गाउँघरमा नै सञ्चालन गर्न सकिने खाद्य प्रशोधन व्यवसाय सञ्चालन गर्नसके ग्रामीण जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । जिल्ला स्थित उद्योग वाणिज्य संघ, सरकारी निकाय, समुदायको साभ्ना प्रयासबाट मात्रै यस क्षेत्रको विकास सम्भव रहेको छ । जिल्लाको उद्योग वाणिज्य क्षेत्रले स्वस्थ प्रतिस्पर्धामा ध्यान केन्द्रित गर्न नसक्नु, सरकारी निकायले उचित ध्यान दिन नसक्ने र समुदायहरू एकलैले यस क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु मुख्य समस्या रहेको छ ।

२.१२ नगरपालिकामा पर्यटन विकासको सम्भावना अवसर, चुनौती र समस्याहरू

लमही नगरपालिकामा रहेको अर्को मुख्य संभावना र अवसर बोकेको क्षेत्र भनेको पर्यटन प्रवर्द्धन पनि हो । धार्मिक रूपले महत्वपूर्ण मानिएको यस लमही नगरपालिकामा धार्मिक, पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा रीहार, शिव, दुर्गा मन्दिरहरू रहेका छन् । पर्यटन क्षेत्रको रूपमा विकास गरिरहदा वातावरण माथि चरम अतिक्रमण भएको कुरा सार्वजनिक रूपमा उठ्ने गरेको पाइन्छ । विकास निर्माणका कार्य गर्दा दिगो विकासको अवधारणालाई आत्मासात गरी विकासका कार्य संचालन गर्नु आजको टड्कारो आवश्यकता हो ताकि विकासले विनाशको रूप नलियोस । त्यसैगरी यातायात सुविधालाई हेर्दा यस क्षेत्र भित्र तथा ग्रामिण ठाँउमा समेत सडक सुविधा भएकोले लमही नगरपालिकामा खासै समस्या रहेको देखिदैन । लमही नगरपालिकाको प्राय ठाँउहरूसम्म वाह्रमासे यातायातका साधन

संचालन भईरहेको छ । जसको माध्यमबाट पर्यटकहरुको आवगमनलाई सहज, सरल तथा सफल बनाएको छ । लमही नगरपालिकालाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा रुपान्तरण गर्नका लागि सबैले आ-आफ्नो क्षमता तथा जिम्मेवारीताको महशुस गरी योगदान गर्न सकेको खण्डमा लमही नगरपालिकाको चौतर्फी विकासको अवसर तथा प्रबल सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

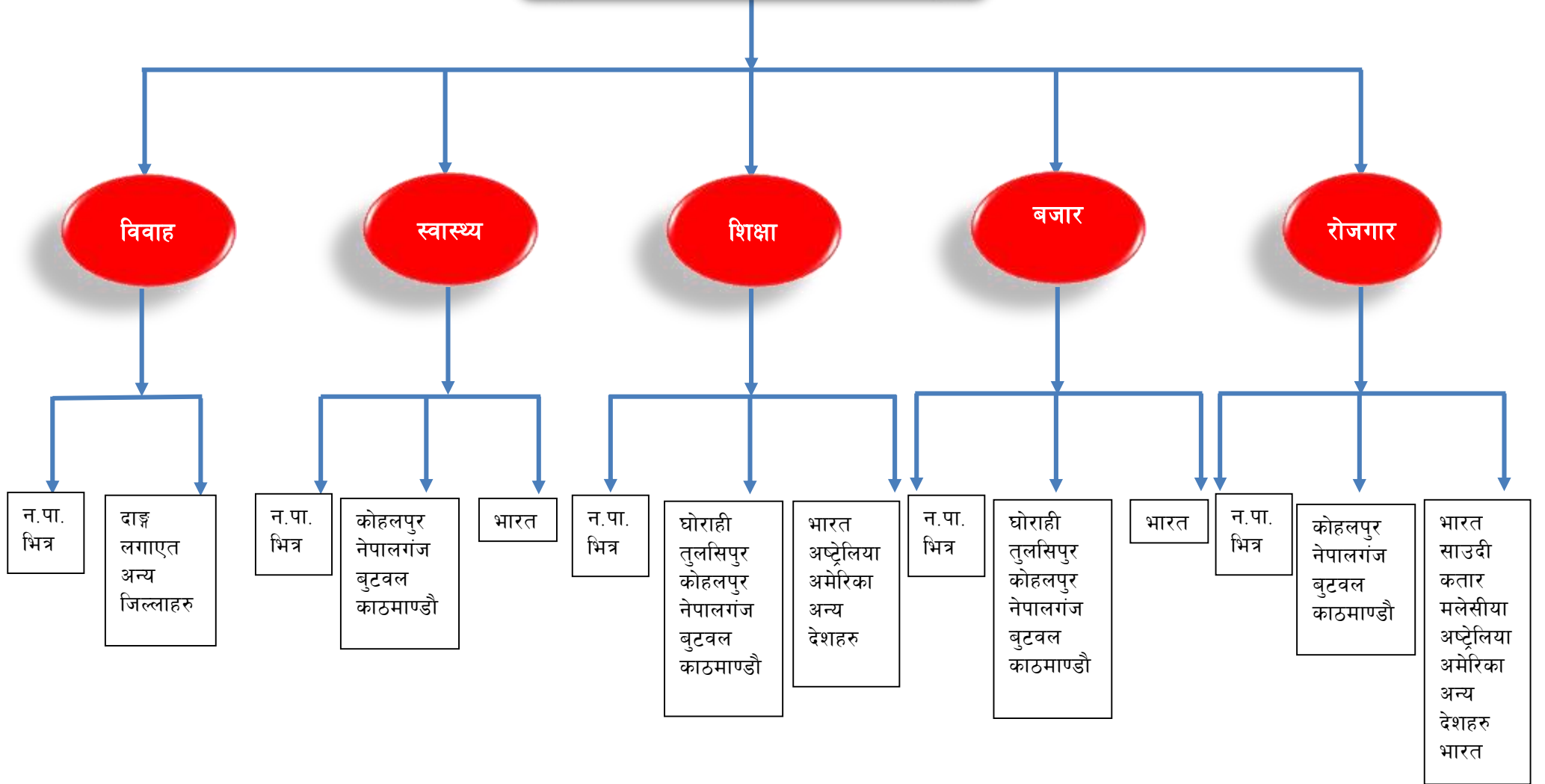
२.१३ नगरपालिकामा सांस्कृतिक पक्षको सम्भावना अवसर, चुनौती र समस्याहरु

नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषी, बहुसांस्कृतिक तथा धार्मिक स्वतन्त्रता रहेको एक प्रजातान्त्रीक मुलुक हो । यस सन्दर्भलाई लमही नगरपालिकासंग तुलना गरि हेर्दा लमही नगरपालिकामा पनि धेरै जातजाति तथा भाषाभाषीका मानिसहरुको बसोवास रहेकोले सांस्कृतिक रुपमा विविधता रहेको पाइन्छ । आ-आफ्नै जाति अनुसार रितिरिवाज चालचलन मुल्य र मान्यता रहेको भएता पनि एक अर्काको धर्म तथा सांस्कृतिलाई सम्मान गर्ने गरेको पाइन्छ । नेपालमा हाल धर्म परिवर्तनको होड पनि चलेको पाइन्छ । आर्थिक प्रलोभनमा परी धर्म परिवर्तन गराई आफ्नो निहित स्वार्थपुर्तिका लागि केही तत्वहरुले सक्रिय भुमिका खेलेका छन् । यसका साथै विदेशी संस्कृति प्रतिको मोहले पनि तिब्र रुपमा धर्म संस्कृति माथि प्रहार भइरहेको छ । यसको लागि पनि संस्कृतिको जर्गेना गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । समग्रमा लमही नगरपालिकामा उच्च स्तरको शिक्षाको अध्ययनको पुर्वाधार न्यून रहेको हुँदा उच्च शिक्षाको लागी बुटवल, नेपालगञ्ज, पोखरा, भरतपुर, ललितपुर, काठमाण्डौं, भक्तपुर, भारत तथा तेस्रो मुलुकसम्म जाने गरेको देखिन्छ । यसका साथै यस ठाँउको शैक्षिक गतिविधी हेर्दा निम्न आयस्तर हुने परिवारका वाल वच्चाहरु सरकारी विद्यालयहरुमा पठनपाठन गर्ने गर्दछन् भने आर्थिक सम्पन्नता भएका परिवारका वालवालिकाहरु नीजि विद्यालय तथा कलेजमा अध्ययन गरेको देखिन्छ । यस स्थानमा भएका सरकारी विद्यालयको गुणस्तरमा वृद्धी गर्न सकेको खण्डमा सबै वर्गका वालवालिकाहरु समेटिन सक्ने कुरामा कुनै दुइमत छैन ।

२.१४ नगरपालिकाको अन्तरसम्बन्ध

लमही नगरपालिकाको अन्तरसम्बन्ध विशेषगरी छिमेकी जिल्ला तथा गाउँपालिका/नगरपालिकाहरु लगायत बाँके, कपिलवस्तु, रुपन्देही, नारायणघाट काठमाण्डौं, ललितपुर तथा भारतसंग बढी मात्रामा रहेको छ । यहाँका मानिसहरु दैनिक रोजगारी लगायत अन्य कारोवारको लागि नगरपालिका भित्रैका स्थानीय बजार लगायत जिल्ला सदरमुकाम तथा नेपालगँज, बुटवल, नारायणघाट, इन्डिया जाने गर्दछन् । यस ठाँउमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरुको बिक्री वितरणका लागि छिमेकी गा.पा./न.पा. जिल्ला सदरमुकाम घोराही लगायत, नेपालगँज, बुटवल, भैरहवा, नारायणघाट, काठमाडौं, ललितपुर, भक्तपुर र रुपडिया नाका हुँदै भारत सम्म पनि हुने गरेको देखिन्छ । नगरपालिकालाई चाहिने अन्य कृषि सामग्री, खाद्य सामग्री लगायत दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरुको आयात भने मुलतः बुटवल, नारायणघाट, भारत र अन्य जिल्लाहरुबाट नै हुने गरेको देखिन्छ ।

लमही नगरपालिका

२.१५ नगरपालिकाको गतिशिलता

यस नगरपालिकाका मानिसहरूको गतिशिलता विश्लेषण गर्दा शिक्षा, स्वास्थ्य/औषधोपचार, रोजगारी र व्यापारको शिलशिलामा आफ्नै नगरपालिका भित्रैका स्वास्थ्य चौकी, जिल्ला सदरमुकाम घोराही देखि लिएर छिमेकी जिल्ला बाँकेको कोहलपुर, नेपालगंज, बुटवल, भैरहवा, चितवन, भक्तपुर, ललितपुर, काठमाण्डौसम्म तथा भारतका विभिन्न स्थानहरूसम्म हुने गरेको देखिन्छ । जिल्ला सदरमुकाम घोराही, बाँके, कपिलवस्तु, रुपन्देही, ललितपुर, भक्तपुर, काठमाण्डौ लगायतका ठाँउहरूमा र विभिन्न देश विदेशका स्थानहरूमा यहाँका मानिस रोजगार, व्यापार/व्यवसाय, शिक्षा, स्वास्थ्यसेवा र अन्य प्रयोजनका लागि जाने मुख्य स्थानहरू हुन् । ठुलो संख्यामा यहाँका मानिसहरू रोजगारका लागि विशेष गरेर नेपालका विभिन्न ठाँउहरू, खाडी मुलुक लगायत समुन्द्रपारी सम्म जाने गरेको पाइन्छ ।

२.१६ सामाजिक परिचालन

आजको बदलिदो युगमा समाज विकासका लागि एक व्यक्ति एक परिवारको सहभागिताले मात्र समाजले चाहे जस्तो विकासमा अघि बढ्न सकिँदैन । एउटाको धारणा सोचाई तथा विचार र धेरै जनाको विचारले निकालेको निर्णय पक्कै फरक पर्दछ । लमही नगरपालिकामा समाज विकासमा सहभागितामूलक पद्धतीबाट अघि बढे मात्रै स्वच्छ समाजको निर्माण हुने परिकल्पना गरी समूह गठन गरेर दिगो रूपमा अघि बढ्न विभिन्न गैरसरकारी संघसंस्था, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू सकृय रूपमा लागि परि काम गरिरहेका छन् ।

लमही नगरपालिकामा समुदायको समग्र विकासका लागि सामाजिक परिचालन मार्फत स्थानीय तथा अन्य संघसंस्थाहरू जस्तै गाउँ स्तरीय समन्वय समिति गठन, गाउँ स्तरीय अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति गठन, गाउँ स्तरीय योजना तर्जुमा समिति गठन, गाउँ स्तरीय उद्योग वाणिज्य संघ गठन, गाउँ स्तरीय आदिवासी जनजाति, दलित, अपाङ्ग, निम्न आयस्रोत भएका, पिछडावर्ग, महिला समन्वय समिति, मध्यवर्ती उपभोक्ता समितिहरू, क्याम्पस व्यवस्थापन समिति, स्थानीय विपद जोखिम व्यवस्थापन समिति, आमा समूह, युवा क्लब, समूह बचत तथा अन्य विभिन्न संघसंस्थाहरूले कार्यहरू गर्दै आइरहेका छन् ।

परिच्छेद ३: पारिवारिक विवरण तथा जनसंख्याको अवस्था

३.१ बस्ती र घरपरिवार विवरण

बस्ती भन्नाले कुनै पनि ठाउँमा निश्चित क्षेत्र ओगटेर बसेका जनसंख्याको समूहलाई जनाउँदछ । परिवार, घर तथा टोल मिलेर एउटा बस्तीको संरचना हुन्छ । बस्ती भन्नाले त्यो स्थान भन्ने बुझिन्छ जहाँ भौतिक तथा जैविक पर्यावरणको अवस्थिति सन्तुलन रहेको हुन्छ । वास्तवमा कुनै पनि क्षेत्रको विकास तथा विस्तार हुनको लागि त्यस क्षेत्रमा रहेका बस्तीको ठुलो योगदान रहेको हुन्छ । “थोपा थोपा” मिलेर जसरी सागर बनेको हुन्छ त्यसैगरी बस्ती बस्ती मिलेर वडा अनि वडा वडा मिलेर सिंगो गाउँको स्वरूप तयार भएको हुन्छ । यस लमही नगरपालिकामा रहेका ९ वटा वडामा रहेको घरपरिवार विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था

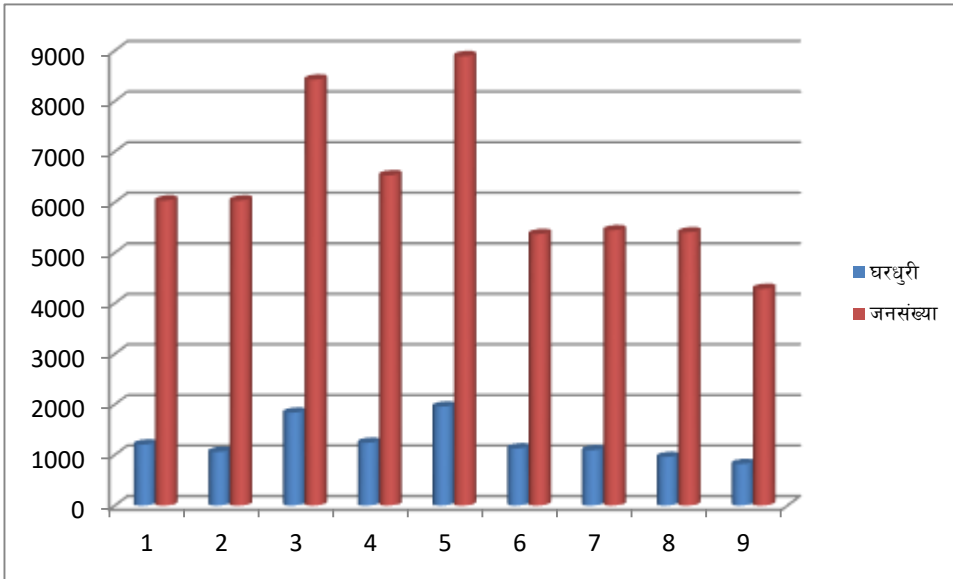
राज्य पुर्नसंरचना पश्चात नेपालका सबै स्थानिय निकायहरूलाई संशोधन गरी जम्मा ७५३ वटा स्थानीय तह कायम गरे अनुरूप लमही नगरपालिका साविकका लमही नगरपालिका र सतवरिया गाविसलाई गाभेर हाल ९ वडा कायम गरी प्रशासनिक कार्य संचालन भईरहेको छ । लमही नगरपालिकाको वडागत आधारमा जनसंख्या सम्बन्धी अध्ययन गर्दा यहाँको कुल जनसंख्या ५६,४२३ रहेको जसमा पुरुषको कुल जनसंख्या २८,५०० रहेको छ भने महिलाको कुल जनसंख्या २७,९२३ रहेको छ र तेस्रो लिङ्गी ३ जना रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा वडा नं. ५ मा अन्य वडामा भन्दा बढी जनसंख्या रहेको छ । यस्तै यस वडामा पुरुषको कुल जनसंख्या ४,३९२ र महिलाको कुल जनसंख्या ४,४९८ रहेको पाइएको छ । यसैगरी वडा नं ९ मा सबैभन्दा कम जम्मा ४,२८७ रहेको छ । यसमा पुरुष जनसंख्या २,१५२ रहेको, महिला जनसंख्या २,१३५ र तेस्रो लिङ्गी ० जना रहेको देखाएको छ । साथै यस नगरपालिकामा जम्मा घरधुरी संख्या ११,३०९ रहेको छ । यसमा सबैभन्दा बढी घरधुरी संख्या वडा नं ५ मा १९५६ रहेको छ भने सबैभन्दा कम घरधुरी वडा नं ९ मा ८२१ रहेको पाइएको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत जानकारी तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३.१: घरधूरी र जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

वडा नं	घरधूरी	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा जनसंख्या
१	१२०६	३,०८४	२,९५०	१	६,०३४
२	१,०६२	३,०६०	२,९७४	१	६,०३४
३	१,८३६	४,२९८	४,१२८	१	८,४२६
४	१,२४१	३,३८५	३,१४७	०	६,५३२
५	१,९५६	४,३९२	४,४९८	०	८,८९०
६	१,१३१	२,७१०	२,६६०	०	५,३७०
७	१,०९५	२,६५९	२,७८७	०	५,४४६
८	९६१	२,७६०	२,६४४	०	५,४०४
९	८२१	२,१५२	२,१३५	०	४,२८७
जम्मा	११,३०९	२८,५००	२७,९२३	३	५६,४२३

स्रोत: घरधूरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ३.१: घरधूरी र जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

३.२.१ वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

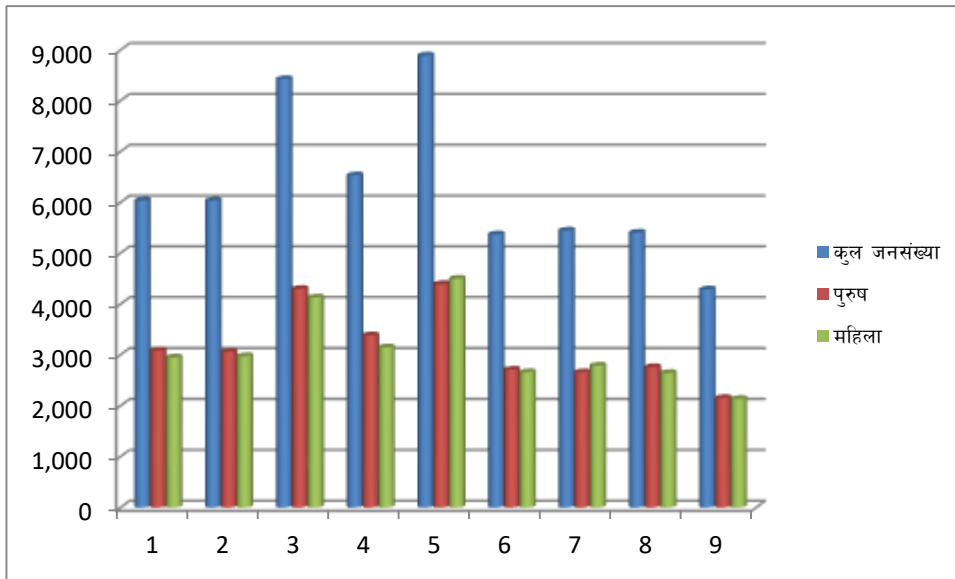
वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी अध्ययन गर्दा यस नगरपालिकाको पुरुषको कुल जनसंख्या २८,५०० र महिलाको २७,९२३ रहेकोमा लैङ्गिक अनुपात १.०२ रहेको पाइयो । यस्तै कुल जनसंख्या ५६,४२३ र कुल घरधूरी संख्या ११,३०९ रहेकोमा औषत घरपरिवार संख्या ४.९९ रहेको देखिन्छ । वडागत औषत घरपरिवार संख्यासम्बन्धी अध्ययन गर्दा सबैभन्दा बढी वडा नं. २ मा ५.६८ औषत घरपरिवार संख्या रहेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. ३ मा ४.५९ औषत घरपरिवार संख्या रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । तलको तालिकाबाट वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी प्रष्ट हुन सकिन्छ ।

तालिका नं. ३.२: वडागत लैङ्गिक अनुपात तथा औषत घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

वडा नं	कुल जनसंख्या	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	घरधुरी संख्या	लैङ्गिक अनुपात	औषत घरपरिवार
१	६,०३४	३,०८४	२,९५०	१	१,२०६	१.०४	५.००
२	६,०३४	३,०६०	२,९७४	१	१,०६२	१.०२	५.६८
३	८,४२६	४,२९८	४,१२८	१	१,८३६	१.०४	४.५९
४	६,५३२	३,३८५	३,१४७	०	१,२४१	१.०७	५.२६
५	८,८९०	४,३९२	४,४९८	०	१,९५६	०.९८	४.५४
६	५,३७०	२,७१०	२,६६०	०	१,१३१	१.०१	४.७४
७	५,४४६	२,६५९	२,७८७	०	१,०९५	०.९५	४.९७
८	५,४०४	२,७६०	२,६४४	०	९६१	१.०४	५.६२
९	४,२८७	२,१५२	२,१३५	०	८२१	१.००	५.२२
जम्मा	५६,४२३	२८,५००	२७,९२३	३	११,३०९	१.०२	४.९९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ३.२: जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

३.२.२ कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण

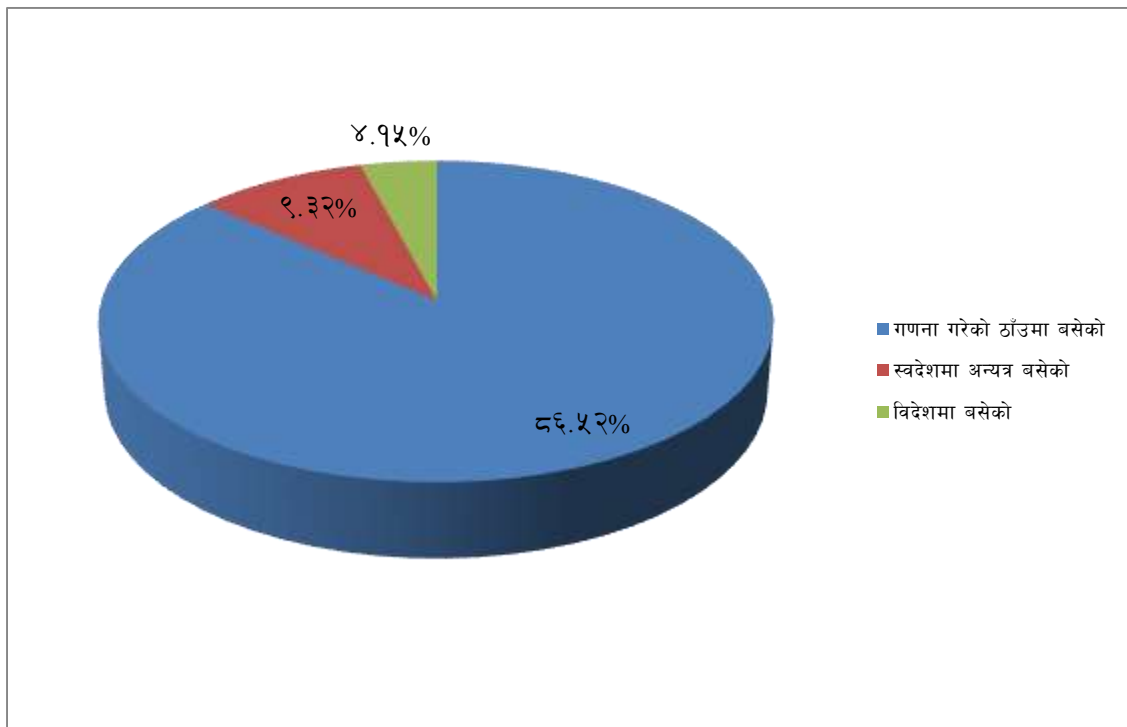
कुनै पनि क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरु आफ्नो उच्च भविष्यका लागि आफु बसोबास गर्दै आएको ठाउँ छोडेर अरु उच्च सेवा तथा सुविधा पहुँच भएको ठाँउमा जाने गर्दछ । कोही रोजगारीका क्रममा आफु बसेको घर छोडेर अन्यत्र बसेको हुन्छ भने कोही अध्ययन तथा उच्च शिक्षाका लागि घर छोडेर जाने गर्दछ । यस नगरपालिकामा पनि यहाँका बासिन्दाहरु रोजगारी, उच्च शिक्षा तथा सेवा तथा सुविधाको उच्च पहुँच भएको ठाँउमा यो ठाउँ छोडेर गएका छन् । यस नगरपालिकामा कूल जनसंख्याको ४८,८१९ जनसंख्या यसै ठाँउमा बसोबास गर्दै आएका छन् भने स्वदेशमा अन्यत्र ठाँउमा बसोबास गर्ने ५,२६० जना रहेको छ र विदेशमा रोजगारी तथा उच्च शिक्षाका लागि गएका २,३४४ जना रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत जानकारी तलको तालिका तथा डायग्राममा देखाएको छ ।

तालिका नं. ३.३: कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण

क्र.सं.	बसोबास किसिम	जम्मा	प्रतिशत
१	गणना गरेको ठाँउमा बसेको	४८,८१९	८६.५२
२	स्वदेशमा अन्यत्र बसेको	५,२६०	९.३२
३	विदेशमा बसेको	२,३४४	४.१५
	जम्मा	५६,४२३	१००.००

स्रोत: ३२धुरी सर्वेक्षण लमही नगरपालिका २०७८

डायग्राम नं: ३.४: कूल जनसंख्यामा स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने जनसंख्याको विवरण

३.३ उमेरको आधारमा जनसंख्या विवरण

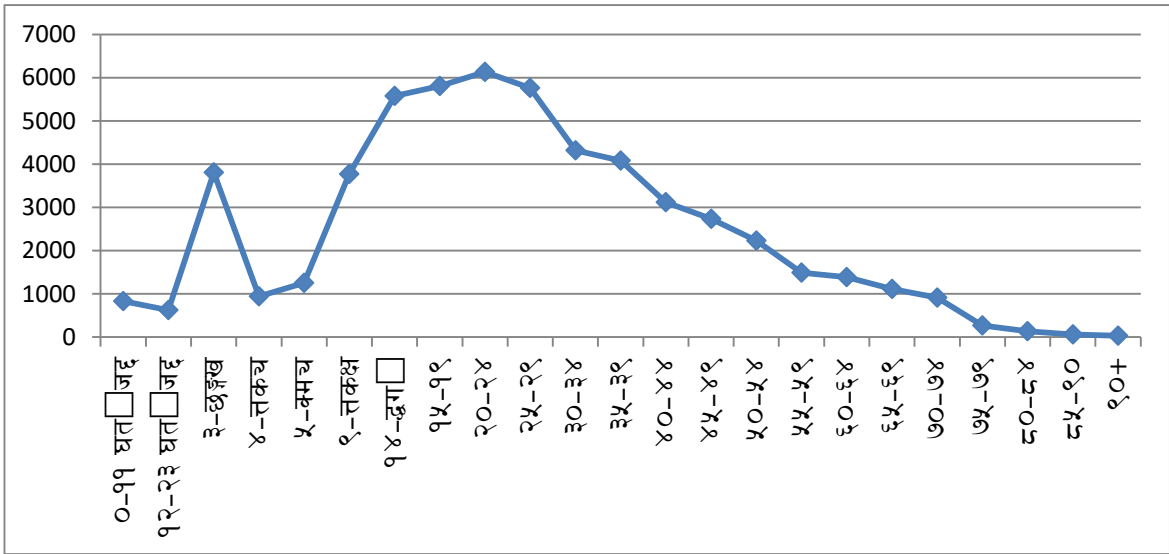
लमही नगरपालिकाको उमेरको आधारमा जनसंख्या तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्या २०-२४ वर्ष उमेर समूहका मानिसहरु ६,१३२ रहेका छन् । यस्तै यस नगरपालिकामा सबैभन्दा कम जनसंख्या ९०+ वर्ष उमेर समूहका रहेका छन् । यस उमेर समूहमा ३२ रहेका छन् । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ३.४: उमेर समूहको अनुसार जनसंख्या विवरण

उमेर	जनसंख्या
०-११ महिना	८३६
१२-२३ महिना	६२५
२-३	३८०९
३-४	९४३
४-५	१२५२
५-९	३७७३
१०-१४	५५८२
१५-१९	५८०५
२०-२४	६१३२
२५-२९	५७६७
३०-३४	४३१८
३५-३९	४०८४
४०-४४	३१२२
४५-४९	२७३४
५०-५४	२२२९
५५-५९	१४९३
६०-६४	१३८८
६५-६९	१११७
७०-७४	९१५
७५-७९	२६८
८०-८४	१३८
८५-९०	६१
९०+	३२
जम्मा	५६,४२३

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका, २०७६

डायग्राम नं. ३.५: उमेर समुह अनुसार जनसंख्या विवरण

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण

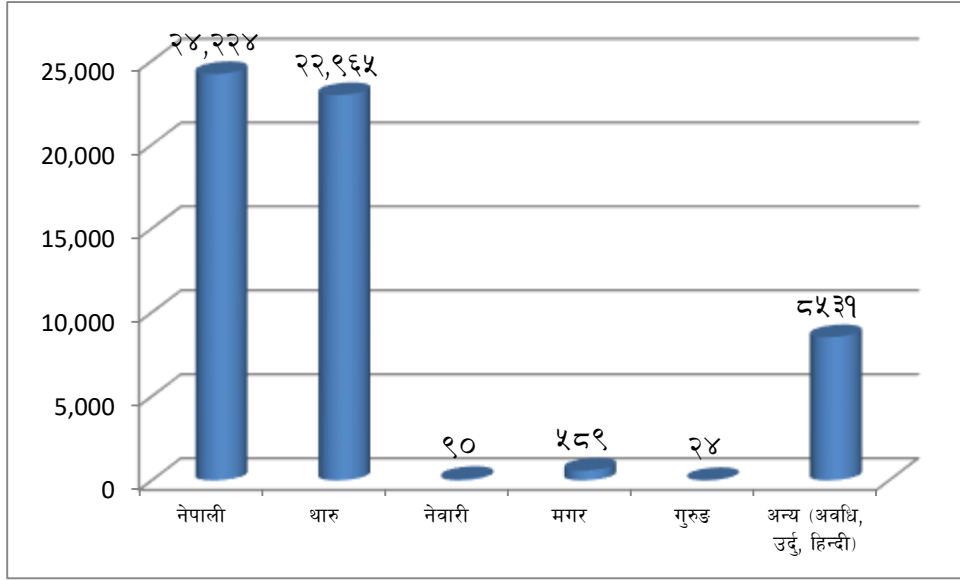
मातृभाषाका आधारमा यस नगरपालिकाको जनसंख्यालाई हेर्दा यहाँ कुल जनसंख्यामध्ये नेपाली भाषा बोल्ने जनसंख्या सबैभन्दा बढी २४,२२४ रहेको छ, र यो संख्या कुल जनसंख्याको ४२.९३ प्रतिशत हुन आउछ। यस्तै यस नगरपालिकामा नेपाली पछि थारु भाषा बोल्ने जनसंख्या २२,९६५ छ र सबैभन्दा कम गुरुङ्ग, नेवारी र मगर भाषा बोल्ने जनसंख्या रहेको छ। मातृभाषाका आधारमा लमही नगरपालिकाभित्र रहेको जनसंख्याको वितरणलाई तलको तालिका तथा डायग्राममा देखाईएको छ।

तालिका नं. ३.५: मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	मातृभाषा	जनसंख्या	प्रतिशत
१	नेपाली	२४,२२४	४२.९३
२	थारु	२२,९६५	४०.७०
३	नेवारी	९०	०.१६
४	मगर	५८९	१.०४
५	गुरुङ्ग	२४	०.०४
६	अन्य (अवधि, उर्दु, हिन्दी)	८५३१	१५.१२
	जम्मा	५६,४२३	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ३.६: मातृभाषाको आधारमा जनसंख्या विवरण

३.५ जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण

लमही नगरपालिकामा रहेका कुल जनसंख्याको जातिय बनावट हेर्दा बहु-सम्प्रदायिक जातजातिहरू पाउन सकिन्छ । खासगरी आदिवासी जनजाति अन्तर्गतका विभिन्न जातजातिहरू विगतदेखि नै बसोवास गर्दै आएका छन् । अर्को प्रमुख सम्प्रदायमा तहगत हिन्दु जात समूह रहेको छ, भने यसै अन्तर्गत पेशागत जाति समूह (दलित जातिहरू) पनि लमही नगरपालिकामा रहेका छन् । लमही नगरपालिकामा रहेका जातजातिहरू मध्ये थारु जातिको बाहुल्यता धेरै रहेको छ । लमही नगरपालिकामा बसोवास गर्ने मानिसहरूको जातिगत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ । तालिकामा देखाईए अनुसार लमही नगरपालिकामा २२ प्रकारका जातजातिका मानिसहरू बसोवास गर्ने गरेका छन् । तलको तालिकामा यस सम्बन्धी विवरणलाई देखाईएको छ ।

तालिका नं. ३.६: जातजाति अनुसार जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जात/जाति	जनसंख्या
१	तामाङ्ग	२९
२	क्षेत्री	८१४६
३	ब्राम्हण	८१५३
४	नेवार	५००
५	दमाई	५४६
६	कामी	७१
७	विक, सुनार	१७१८
८	सार्की	६९४
९	ठकुरी	१८५
१०	मगर	३७३१

क्र.सं.	जात/जाति	जनसंख्या
११	माँझी	१३९३
१२	गुरुङ्ग	९६
१३	कुमाल	४३५
१४	लिम्बु	३
१५	थारु	२८,५०५
१६	यादव,गुप्ता	२४६
१७	योगी, गिरी, सन्यासी	३७५
१८	गन्धर्व	८
१९	जैसवाल	६
२०	मुसलमान	२९१
२१	धोवी	६
२२	अन्य	१२८६
जम्मा		५६४२३

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

३.६ धर्म अनुसार जनसंख्या विवरण

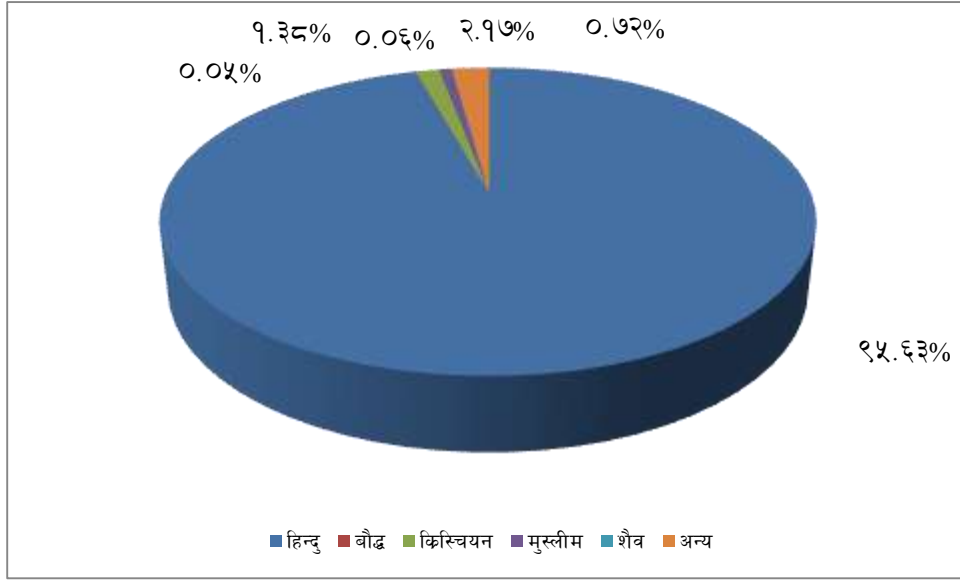
लमही नगरपालिकामा थारु, ब्राम्हण, क्षेत्री र दलित जाति बढी रहेको नगरपालिका हो । ब्राम्हण, क्षेत्री थारु, र दलित जाति बढी रहेकै कारण यहाँ हिन्दु धर्म मान्ने जनसंख्या पनि बढी रहेको पाइएको छ । यस नगरपालिकामा हिन्दु धर्म मान्नेको जनसंख्या ५३,९५६ रहेको छ । यस्तै बौद्ध, क्रिस्चियन र मुस्लिम धर्म मान्नेहरु क्रमशः ३४, ७७६ र ४०४ रहेको छ । धर्मका आधारमा यहाँको जनसंख्याको अवस्था तलको तालिका र डायग्राममा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३.७: मुख्य धर्म

क्र.सं.	धर्म	जनसंख्या
१	हिन्दु	५३,९५६
२	बौद्ध	३४
३	क्रिस्चियन	७७६
४	मुस्लीम	४०४
५	शैव	२९
६	अन्य	१२२४
जम्मा		५६,४२३

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं: ३.७: धर्म अनुसार जनसंख्या विवरण

३.७ घरमूलीको विवरण

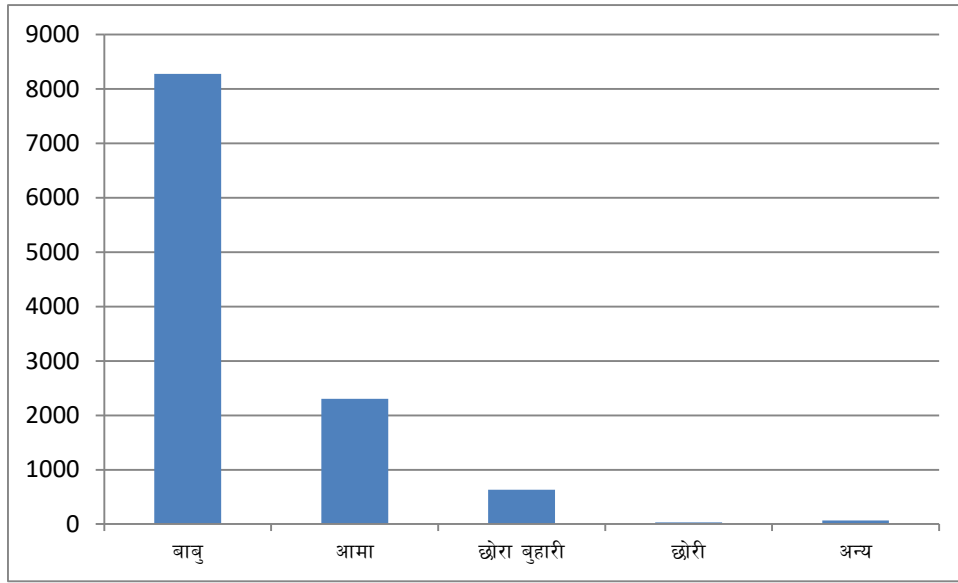
प्राचिनकाल देखि नै पुरुषको वर्चस्व रहेको हाम्रो समाज पुरुष प्रधान समाजको रूपमा परिचित छ । घरायसी तथा अन्य हरेक काममा महिलाको सहभागिता हुदाँहुदै पनि समाजले महिलालाई पुरुष समान अधिकार दिन सकिरहेको भने अझै छैन । यसै सन्दर्भमा लमही नगरपालिकामा गरिएको स्थलगत तथा घरघुरी सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यस क्षेत्रमा पनि घरमूलीको रूपमा महिला भन्दा पुरुषको नै बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । घरमूलीका रूपमा रहेका महिला तथा पुरुषको तथ्याङ्क तथा अवस्थालाई तलको तालिका तथा डायग्राममा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं: ३.८: घरमूलीको विवरण

क्र.सं.	लिङ्ग	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	बाबु	८२७५	७३.१७
२	आमा	२३०२	२०.३६
३	छोरा बुहारी	६३५	५.६१
४	छोरी	३१	०.२७
५	अन्य	६६	०.५८
जम्मा		११,३०९	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं: ३.८: घरमूलीको विवरण

३.८ अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या विवरण (Population by Disability)

अपाङ्गता सम्बन्धी अवस्था पहिचानको लागि शारिरीक, दृष्टि बिहिन/कम दृष्टि भएका, बहिरा/कम सुन्ने, दृष्टि बिहिन तथा बहिरा, बोल्न गात्ते भएका, मानसिक अपाङ्ग, बौद्धिक रूपमा असक्त, विविध अपाङ्गता भएका पर्दछन् । घरपरिवार र समुदायमा हुने गरेका हिंसा, आमा बाबु र अभिभावकको मृत्यु, कुपोषण, गरिबी, अशिक्षा, अज्ञानता तथा चेतनाको कमी, बालश्रमको बोभ, मानसिक असन्तुलन आदिका कारण बालबालिकाहरु सानो छँदा मात्र होइन ठुलो भए पछि पनि उनीहरुको मनोविज्ञानमा गहिरो असर परेको हुन्छ । यसै सन्दर्भ हाम्रो देश लगायत क्षेत्र, जिल्ला र स्थानिय स्तरमा बसेका अधिकांश बालबालिकाहरु गरिबी, विपन्नता र अभावका बीचमा बाँचिरहेका छन् । उल्लेखित सुचकहरुको आधारमा हेर्दा लमही नगरपालिकामा रहेका जम्मा जनसंख्या ५६,४२३ मध्ये ४८३ जना अपाङ्गता भएका मानिसहरु फेला परेका छन् जसमा शारिरीक अपाङ्ग ३०१ जना, बौद्धिक अपाङ्ग २४ जना, दृष्टिविहिन ६६ जना, बोल्न तथा सुन्न नसक्ने (बहिरा) ५७ जना, स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्ग २३ जना, श्रवण दृष्टिविहिन ५ जना र मनोसामाजिक अपाङ्ग ७ जना रहेका छन् । यस सम्बन्धी विस्तृत जानकारी तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३.९: अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या

क्र.सं.	अपाङ्गताको विवरण	जनसंख्या
१	अपाङ्गता नभएको	५५,९४०
२	शारिरीक अपाङ्ग	३०१
३	बौद्धिक अपाङ्ग	२४
४	दृष्टिविहिन	६६
५	बोल्न तथा सुन्न नसक्ने (बहिरा)	५७

क्र.सं.	अपाङ्गताको विवरण	जनसंख्या
६	स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्ग	२३
७	श्रवण दृष्टिविहिन	५
८	मनोसामाजिक अपाङ्गता	७
	जम्मा	५६,३५०

स्रोत: लमही नगरपालिका, २०७६

३.८.१ अपाङ्गता परिचय पत्र

यस नगरपालिकामा अपाङ्गता भएका कुल जनसंख्या ४८३ मध्ये आपङ्गताको परिचय-पत्र प्राप्त व्यक्ति २५० रहेको छ र २३३ ले अपाङ्गताको परिचय-पत्र लिएका छैनन् । यस नगरपालिकामा जनचेतनाको कमी तथा अज्ञानताको कारण कुल अपाङ्गताको ४८.२४ प्रतिशत अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरु परिचय-पत्रबाट वञ्चित भएका छन् । तलको तालिकाबाट अपाङ्गता परिचय-पत्रको प्रकारका आधारमा रहेको अपाङ्ग भएका व्यक्तिहरुको विवरणलाई देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३.१०: अपाङ्गताको परिचय पत्रको विवरण

अपाङ्गताको परिचय पत्र	संख्या	प्रतिशत
छ	२५०	५१.७६
छैन	२३३	४८.२४
जम्मा	४८३	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका, २०७६

३.९ बसाई सराई सम्बन्धी विवरण

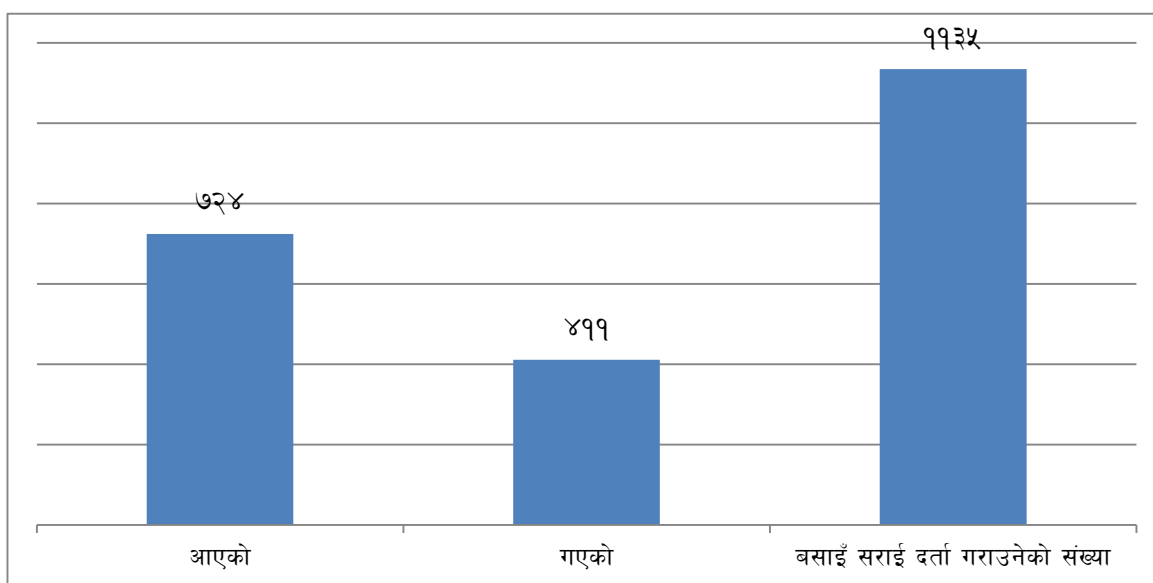
असल जीवन प्राप्तिका लागि चुलो नै सारेर एक ठाँउबाट अर्को ठाँउमा जाने भौगोलिक गतिशिलतालाई बसाई सराई भनिन्छ । यस प्रक्रियाले सामाजिक व्यवहार, सम्बन्ध तथा विचारहरुमा समेत थुप्रै परिवर्तन ल्याउँदछ । बसाई सराईले सामाजिक साँस्कृतिक परिवर्तनमा थप उर्जा प्रदान गर्दछ । सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, भौगोलिक आदि थुप्रै कारणहरुले गर्दा मानिस आफु बसिरहेको स्थान छोडेर गन्तव्य स्थानमा जान्छ । गाउँबाट शहर, गाउँबाट गाउँ, हिमाल र पहाडबाट तराई बसाई सराई गर्ने पद्धतिले समाजमा परिवर्तन ल्याएको छ । यसै सन्दर्भमा लमही नगरपालिकामा हाल साल बसाई सराई सरेर आउने मानिसहरुको संख्या ७२४ रहेको पाइन्छ भने बसाई सरी जानेको संख्या ४९९ रहेको छ यसबाट लमही नगरपालिकामा बसाई सरी जानेको संख्या भन्दा बसाई सरी आउनेको संख्या बढी देखिन आएको छ । प्रशासनिक रुपमा बसाई तथा सराई गर्दा सम्बन्धित ठाँउमा गई दर्ता गराउने संख्या ९९३५ रहेको छ । प्राप्त तथ्याङ्क तथा अध्ययनको आधारमा विवरणलाई तलको तालिकामा तथा डायग्राममा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.११: बसाई सराईको अवस्था

सि.नं	बसाई सराई	परिवार संख्या
१	आएको	७२४
२	गएको	४११
३	बसाई सराई दर्ता गराउनेको संख्या	११३५
जम्मा		११३५

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं: ३.९ बसाई सराईको अवस्था

३.१० व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण

पञ्जिकरण तर्फ vital events वा जीवन सँग सम्बन्धित घटनाहरूको दर्ता गर्ने गरिन्छ। जसमा सम्बन्धित क्षेत्रमा एक निश्चित दिनहरूमा हुने र भएको कुनै जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाई सराई र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटनाहरूको लगत राखिँदै गरिन्छ। विकसित देशहरूमा यो प्रकृतिलाई अनिवार्य रूपमा लागु गरेको र जनताहरूले पनि सहजै दर्ता गराउने गरेको पाइन्छ तर हाम्रो जस्तो अविकसित देशमा यो प्रणालीलाई त्यति गहिरो रूपमा लिएको देखिँदैन। यसै सन्दर्भमा लमही नगरपालिकामा आ.व २०७५/७६ मा जन्म दर्ता गराउने बाल बालिकाको संख्या १७२० भएको छ। यस्तैगरी मृत्यु दर्ता गराउने जम्मा ३४८ भएको छ। साथै यस नगरपालिकामा विवाह दर्ता गर्ने ५९३ जना, सम्बन्ध विच्छेद गर्नेको संख्या ८ जोडी, र बसाई सराई दर्ता गराउने जम्मा ११३५ परिवार रहेको छ। लमही नगरपालिकामा गरिएको अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार पञ्जिकरणको विवरणलाई तलको तालिकामा प्रष्ट पारिएको छ।

तालिका नं. ३.१२: पञ्जिकरणको विवरण

वडा		मृत्यु		सम्बन्ध विच्छेद	बसाइँसराई	
नम्बर	जन्म		विवाह	(जोडी)	आएको	गएको
१	३१४	४६	६१	१	१५४	११५
२	३२१	४७	७५	२	८२	८२
३	३३२	६१	८६		५५	२८
४	११८	३४	६२		३६	२४
५	१३०	४०	६०		१४१	४२
६	१२५	३६	७३		१०७	२८
७	१४९	३८	७१		२९	२१
८	१४०	३०	६८	१	१७	२२
९	९१	१६	३७	४	१०३	४९
जम्मा	१७२०	३४८	५९३	८	७२४	४११

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

३.११ सामाजिक सुरक्षा विवरण

लमही नगरपालिका अर्न्तगत सामाजिक सुरक्षा भत्ता सेवा प्राप्त गर्दै आएका विभिन्न वडाका जम्मा ३२४९ जना रहेका छन् । यस नगरपालिकामा ज्येष्ठ नागरिक सुरक्षा भत्ता सेवा प्राप्त गर्ने जम्मा १२७७ जना छन् जसमा पुरुष ७१७ छन् भने महिला ५६० जना छन् । त्यसैगरी एकल महिला सुरक्षा भत्ता सेवा प्राप्त गर्ने जम्मा १४५२ जना छन् । लमही नगरपालिकाको सामाजिक सुरक्षा भत्ताका सम्बन्धमा तलको तालिकाबाट विस्तृत जानकारी पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ३.१३: सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण सम्बन्धी विवरण

वडा	ज्येष्ठ नागरिक			एकल महिला		पूर्ण अपाङ्ग			आंशिक अपाङ्ग			बाल सुरक्षा अनुदान			दलित वर्ग		
	नम्बर	म	पु	रकम	म	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु	रकम	म	पु
१	९९	८४	२०००	१४३	१०००	४	८	२०००	२	१८	६००	२०	३१	४००	१९	२१	४००
२	८२	१४५	२०००	१६६	१०००	१	४	२०००	७	११	६००	१	९	४००	५	४	४००
३	८७	१०६	२०००	१९९	१०००	४	९	२०००	४	१३	६००	४	१०	४००	६	१२	४००
४	४९	६८	२०००	१६६	१०००	२	६	२०००	६	४	६००	१०	७	४००	११	९	४००
५	६९	७२	२०००	२२९	१०००	४	३	२०००	५	१०	६००	६	५	४००	१४	१५	४००
६	५५	८६	२०००	१६९	१०००	३	४	२०००	७	१०	६००	५	६	४००	२	३	४००
७	४६	६३	२०००	१२८	१०००	१	३	२०००	८	१	६००	१०	१८	४००	२	६	४००
८	४९	६३	२०००	१५२	१०००	४	८	२०००	१	६	६००	४	६	४००	५	८	४००
९	२४	३०	२०००	१००	१०००	१	२	२०००	१	५	६००	२	८	४००	५	१४	४००
जम्मा	५६०	७१७		१४५२		२४	४७		४१	७८		६२	१००		६९	९९	

स्रोत: लमही नगरपालिका, २०७६

परिच्छेद ४: आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

सामाजिक क्रियाकलापको केन्द्रबिन्दु नै आर्थिक विकास हो । आर्थिक विकासले सामाजिक सांस्कृतिक परिवर्तनको सवालमा महत्वपूर्ण भुमिका खेल्दछ । सामाजिक परिवर्तनको गति र दिशालाई आर्थिक पाटोले पथपर्दशन गर्दछ । राम्रो र मजबुद आर्थिक अवस्था भएको समाजमा नयाँ नयाँ परिवर्तनरूपी क्रियाकलापलाई सजिलै अगाडी बढाउन सकिन्छ । प्रत्येक मानवको मानसपटलमा आर्थिक तत्वले पल पलमा घच्चचाई रहेको हुन्छ । आर्थिक हैसियतकै आधारमा सामाजिक व्यवहार, मुल्य मान्यता, क्रियाकलाप, व्यक्तीत्व विकास र सम्बन्धको दायरा तथा सबै किसिमको विकास हुन्छ । जब मानिस आर्थिक रुपले बलियो हुन्छ, तब शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, पोषण लगाएतका सबै क्षेत्रमा उसको पहुँच विस्तार हुन्छ, परिणाम स्वरुप समाजलाई हेर्ने वैज्ञानिक दृष्टिकोण र मान्यताको विकास हुन्छ । यसै अनुरूप यस क्षेत्रको आर्थिक विकासका सिमा तथा स्रोतहरुको विवरण लाई अध्ययन , विप्लेषण गरी तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.२ औसत आम्दानी विवरण

लमही नगरपालिकाका नगरवासीहरुले विभिन्न पेशा व्यवसाय गरेर जिवन निर्वाह गरेको पाइएको छ । यहाँका बासिन्दाहरुको मुख्य पेशा कृषि रहेको र कृषि बाहेक वैदेशिक रोजगार, व्यापार व्यवसाय र सीपयुक्त कामहरु पनि यहाँका मानिसहरुले गर्दै आएको सर्वेक्षणले देखाएको छ । लमही नगरपालिकाका मानिसहरुको मासिक आम्दानीको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.१: औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी

क्र.सं.	औषत मासिक पारिवारिक आम्दानी	घरपरिवार संख्या
१	शुन्य	२,१५९
२	५००० भन्दा कम	९५६
३	५००० देखि १००००	१,०९१
४	१०००० देखि २००००	२,०४४
५	२०००० देखि ३००००	२,१७७
६	३०००० देखि ४००००	११५९
७	४०००० देखि ५००००	७२६
८	५०००० देखि ७००००	३७९
९	७०००० भन्दा माथि	६१८
	जम्मा	११,३०९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

माथिको तालिकामा लमही नगरपालिकाका मानिसहरुको प्रति महिना आम्दानीको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । प्राप्त विवरण अनुसार लमही नगरपालिकाका मानिसहरुले मासिक रुपमा औषत रु ५,००० भन्दा कम कमाउनेको परिवार संख्या ९५६ रहेको देखिन्छ । ५,००० देखि १०,००० सम्म

आम्दानी गर्नेको संख्या १,०९१ रहेको छ । त्यसैगरी १०,००० देखि २०,००० सम्म कमाउने परिवार संख्या २,०४४ रहेको छ, त्यसै गरी २०,००० देखि ३०,००० कमाउनेको संख्या २,१७७ रहेको छ । त्यसै गरी ३०,००० देखि ४०,००० सम्म कमाउनेको संख्या ११५९ रहेको छ भने ७२६ घर परिवारले ४०,००० देखि ५०,००० सम्म आम्दानी गर्ने गरेको पाइएको छ । ५०,००० देखि ७०,००० सम्म कमाउनेको संख्या ३७९ छ भने, ७०,००० भन्दा माथि कमाउने ६१८ घर परिवार पाइएको छ । मासिक रूपमा जति आम्दानी हुन्छ उतिकै मात्रामा खर्च हुनुले उनीहरूको आर्थिक अवस्था पनि कमजोर रहेको देखिन्छ । व्यापार व्यवसायको कमी, खेतीको असमान वितरण, चेतना र प्राविधिक ज्ञानको कमी, अनुत्पादक क्षेत्रमा लगानी, देखासीकी आदि कारणले गर्दा लमही नगरपालिकाको मानिसहरूको मासिक आय स्तर कम भएको हो । आय कम भएका कारण नै मानिसहरूले अत्यावश्यक वस्तुहरूमा पनि कटौती गर्नुपर्ने बाध्यता छ । त्यंहाका मानिसहरूले सिपमुलक तालिम, शिक्षाको प्रचुरतम प्रचारप्रसार तथा आय आर्जनका वैकल्पिक उपायको खोजी गर्न र फजुल खर्च कटौती गर्न पनि त्यत्तिकै आवश्यक देखिन्छ ।

४.३ औसत खर्च तथा बचत विवरण

लमही नगरपालिकाका अधिकांश परिवारको बचत अवस्था दयनिय रहेको छ । लमही नगरपालिकाका मानिसहरूको आफ्नो भू-स्वामित्व कम भएका परिवार संख्याको अवस्था उल्लेख्य रहेको र भू-स्वामित्व भएका परिवार संख्याहरूको पनि जग्गा जमिनको मात्रा ज्यादै कम भएको हुँदा, वैज्ञानिक, आधुनिक तरिकाले खेतिपाती नगर्दा र सिपमुलक तालिमको कमीले गर्दा बचत गर्न सक्ने अवस्था देखिदैन । जति आम्दानी हुन्छ त्यतीनै मात्रामा परिवार पाल्नको लागि खर्च हुने हुँदा बचतको अवस्था शुन्य रहेको छ । लमही नगरपालिकामा १,९२८ घरपरिवारको औषत मासिक बचत ५०० देखि १००० रहेको पाइएको छ भने १००१ देखि २००० सम्म बचत गर्नेको संख्या ७२५ मात्र रहेको छ । यस्तै यस नगरपालिकामा १०,००० भन्दा माथि मासिक बचत गर्नेको संख्या १,३९८ जना रहेको छ । औषत मासिक पारिवारिक बचतको आधारमा परिवार संख्याको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ४.२: औसत मासिक पारिवारिक बचत

क्र.सं.	औषत मासिक बचत	संख्या
१	शुन्य	४८८६
२	५०० देखि १०००	१९२८
३	१००१ देखि २०००	७२५
४	२००१ देखि ३०००	५९३
५	३००१ देखि ५०००	७४०
६	५००१ देखि १००००	१०३९
७	१०००० भन्दा माथि	१३९८
	जम्मा	११,३०९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

४.४ खाद्यान्न सूरक्षाको अवस्था

नेपाल एक कृषिप्रधान देश हो । आर्थिक उन्नतीको एक मेरुदण्ड खाद्य आत्मनिर्भरता हो । जबसम्म देशका नागरिकहरु खाद्यमा आत्मनिर्भर हुन सक्दैनन् तबसम्म त्यो देशको विकास हुदैन । नेपाल अभैपनि कृषिमा आत्मनिर्भर हुन सकेको छैन । हाम्रो कृषिप्रणाली अभै पनि पुरानो परम्परामा आधारित छ, हामिले व्यवसायिक कृषि प्रविधिमा आधारित खेतीपाति गर्न नसक्दा खाद्यमा परनिर्भर भएका छौ । लमही नगरपालिकाको अत्यधिक मानिसहरुको मुख्य पेशा कृषि नै हो तर पनि कृषि पेशाबाट परिवार धान्ने परिवार निकै कम रहेका छन् । कृषि पेशा भन्नाले जमिनमा खेतीपाती गर्ने वा पशुपालन व्यवसाय गर्ने कुनै एक वा दुवै क्षेत्रहरु पर्दछन् । लमही नगरपालिकाका मानिसहरुलाई उर्वरभुमी भएको कारण वर्षभर कृषि पेशामा लाग्दा खान लगाउन भने समस्या नहुन पर्ने देखिन्छ तर धेरैजसो परिवारको आफ्नो जग्गा जमिन नहुँदा र अरु धेरै परिवारको आफ्नो नाममा निकै थोरै जमिन वासस्थानको लागि मात्र हुँदा खान लगाउन समस्या भएको देखिन्छ । जग्गा जमिन भयका मानिसहरु पनि अन्य व्यवसाय तथा वैदेशिक रोजगारमा गएको हुँदा खेतीपातिको अवस्था दयनिय नै रहेको देखिन्छ । राजमार्गमा पर्ने नगरपालिका, भौगोलीक सुगमता, वजार क्षेत्र तथा समथर भु भाग भयको हुनाले यंहाका जमिनहरुमा घर घडेरी तथा जग्गा प्लटीङ्गको व्यापक विस्तार भइरहेकोले खेतीपातिमा ध्यान नदिएको देखिन्छ । खाद्यान्न उपलब्धताको स्थितिलाई हेर्दा लमही नगरपालिकाभित्र वर्षभरी नै खान पुग्ने र बचत सम्म हुने परिवार संख्या १६४८ रहेको छ र यो कुल घरपरिवार संख्याको १४.५७ प्रतिशत हुन आउछ । यस्तै यसमा उत्पादन गर्दै नगर्ने परिवार संख्या ४१८ रहेको र यो कुल परिवार संख्याको ३.७० प्रतिशत हुन आउछ । यस सम्बन्धी तलको तालिकाबाट प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ४.३: खाद्यान्नको अवस्था सम्बन्धी विवरण

कृषि उत्पादनबाट खान पुग्ने	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
वर्षभरी नै पुग्ने र बचत हुने	१६४८	१४.५७
१० -१२ महिना सम्म	२२५८	१९.९७
७ -९ महिना सम्म	१३७३	१२.१४
४ -६ महिना सम्म	१६९०	१४.९४
३ महिना भन्दा कम	३९२२	३४.६८
उत्पादन नगर्ने	४१८	३.७०
जम्मा	११,३०९	१००

श्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

४.५ आयात र निर्यातको अवस्था

विपेशगरी कुनै पनि स्थानमा कुनै चिजको अधिक उत्पादन पश्चात अन्य स्थानमा त्यसको सेवा तथा सुविधाको पहुँच विस्तार गर्नुलाई निर्यात भनिन्छ भने अन्य स्थानबाट आफ्नो बासस्थानमा रहेको कमीलाई पुरा गर्न अन्य कुनै स्थानबाट आवश्यक वस्तुको माग तथा ल्याउने कार्यलाई आयात भनिन्छ । विपेशगरी लमही नगरपालिकामा निर्यात तथा आयात हुने सामाग्रीहरु मध्ये

खाद्यान्न अन्तर्गत दाल, चामल, नुन, बेसार, तेल, लत्ताकपडा, तरकारी तथा दुग्ध पदार्थको आयात निर्यात हुने गरेको देखिन्छ।

४.६ भू-आवरण तथा स्वामित्व

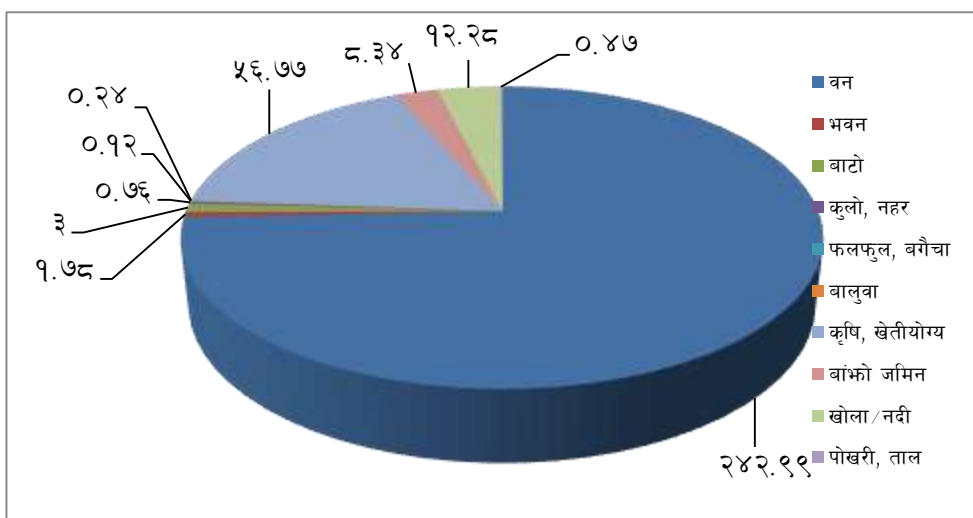
भू-आवरण सम्बन्धी विवरण हेर्दा लमही नगरपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल ३२६.६६ वर्ग कि.मी. रहेको छ। जसमध्ये वन जंगलले ओगटेको क्षेत्र २४२.९९ वर्ग कि.मी छ भने कृषि तथा खेतीपातीमा ५६.७७ वर्ग कि.मी रहेको छ। त्यसैगरी बांभो क्षेत्र ८.३४ वर्ग कि.मि. रहेको छ। साथै खोला तथा नदी क्षेत्र १२.२८ र भवनले १.७८ वर्ग कि. मि. ओगटेको छ। तलको तालिका तथा चार्टमा लमही नगरपालिकाको भू आवरण सम्बन्धी विवरणलाई देखाइएको छ।

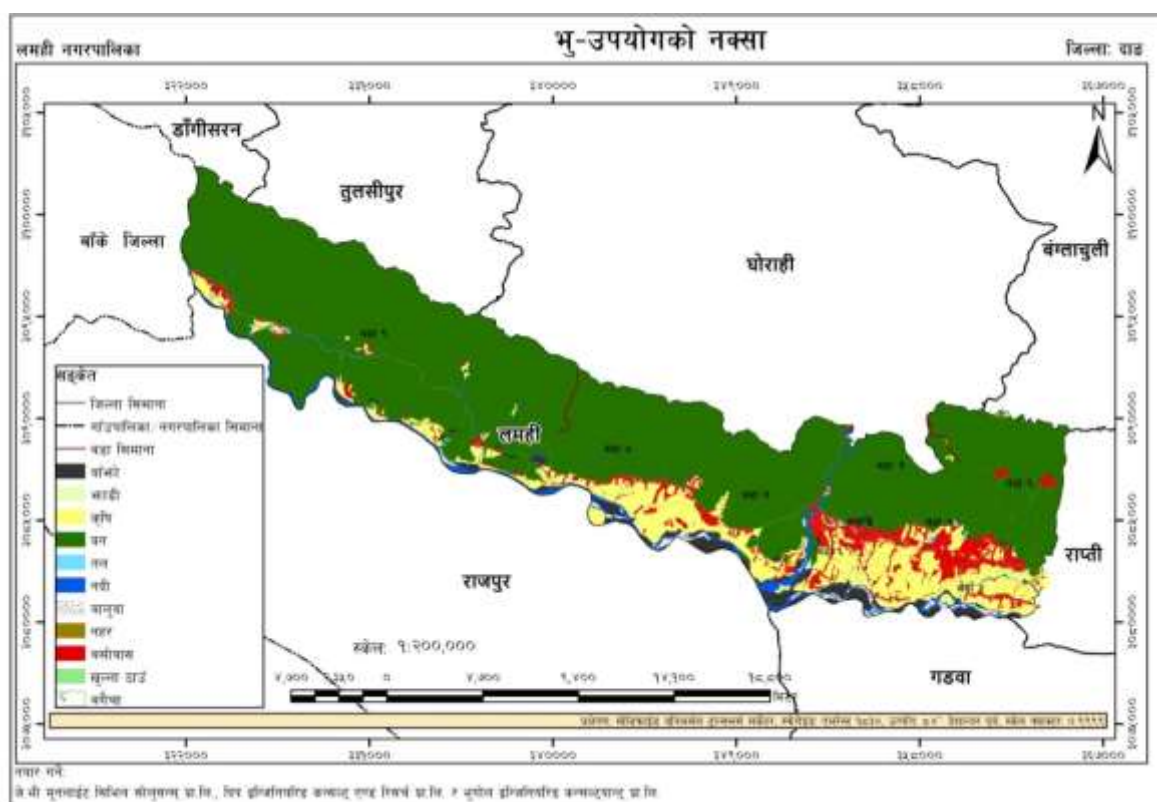
तालिका नं. ४.४: भू-आवरण सम्बन्धी विवरण

भू-आवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
वन	२४२.९९
भवन	१.७८
बाटो	३.००
कुलो, नहर	०.७६
फलफुल, बगैचा	०.१२
वालुवा	०.२४
कृषि, खेतीयोग्य	५६.७७
बांभो जमिन	८.३४
खोला/नदी	१२.२८
पोखरी, ताल	०.४७
जम्मा	३२६.६६

स्रोत: जि.आई.एस. नक्सांकन २०७६

डायग्राम नं: ४.१ भू-आवरण सम्बन्धी विवरण

४.७ घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या

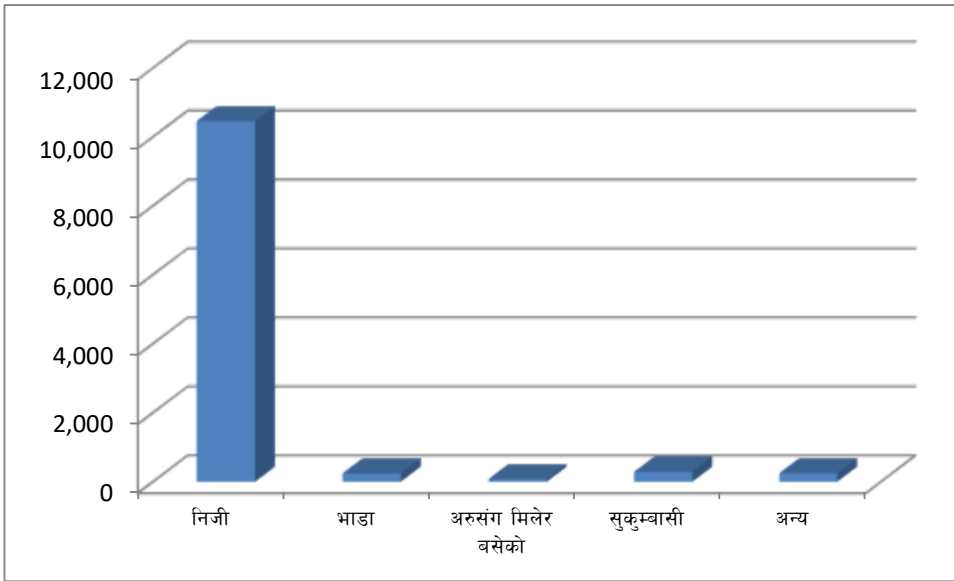
यस नगरपालिकामा घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको संख्यालाई हेर्दा निजी स्वामित्वमा रहेको घर संख्या १०,४५६ रहेको छ । यस्तै भाडा, अरुसंग मिलेर बसेको र सुकुम्बासी क्रमशः २४१, ७४ र २९२ रहेको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं ४.५: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या

क्र.सं.	घर तथा भवनको स्वामित्व	संख्या
१	निजी	१०,४५६
२	भाडा	२४१
३	अरुसंग मिलेर बसेको	७४
४	सुकुम्बासी	२९२
५	अन्य	२४६
	जम्मा	११,३०९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ४.२: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या

४.८ घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

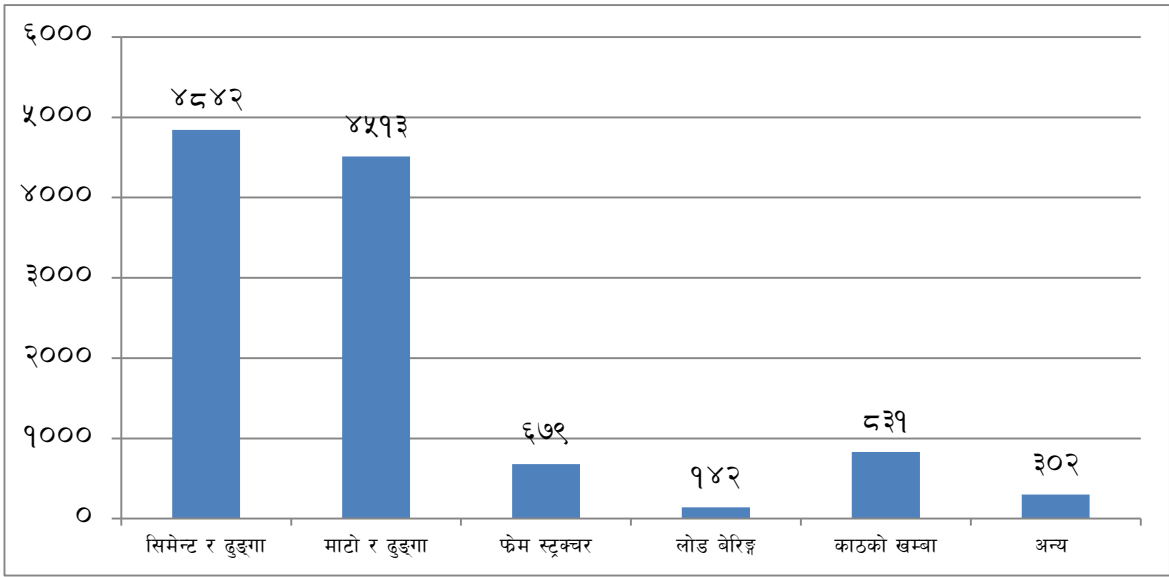
यस नगरपालिकामा घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धमा अध्ययन गर्दा सिमेन्ट र ढुङ्गाको जग भएको घर ४८४२ रहेको पाइयो भने माटो र ढुङ्गाको जग भएको घर ४५९३ रहेको पाइयो । घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.६: घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जगको प्रकार	संख्या
१	सिमेन्ट र ढुङ्गा	४८४२
२	माटो र ढुङ्गा	४५९३
३	फ्रेम स्ट्रक्चर	६७९
४	लोड बेरिङ्ग	१४२
५	काठको खम्बा	८३१
६	अन्य	३०२
	जम्मा	११,३०९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ४.३: घरको जगको प्रकारका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

४.९ घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

यस नगरपालिकामा घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धमा अध्ययन गर्दा ईटा र ढलानको छाना भएको घर ९९८ रहेको पाइयो भने कच्ची र भुप्रो घर १८२६ रहेको पाइयो । घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.७: घरको प्रकार तथा किसिमका आधारमा घरपरिवार संख्या सम्बन्धी विवरण

वडा नं., घरको प्रकार	ईटा र ढलानको छाना	कच्ची र भुप्रो	काठको	ढलान, फेम स्ट्रक्चर	ढुगां माटो र खरको छाना	ढुगां, माटो र टीन, ढुगांको छाना	प्लास्टर गरीएको र टीनको छाना	अन्य
जम्मा	९९८	१८२६	१६	३५२८	५८५	२६८२	१४६३	२११

४.१० कृषि तथा पशु विकास

कृषि र पशुपालनलाई हामी ग्रामीण समुदायमा बस्ने धेरै मानिसहरूको जनजीवनको आधार मान्दछौं । कृषि र पशुपालन एक अर्कोमा अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । किनकी खेतीपातीका लागि ग्रामीण भेगमा गाई वस्तुको मल प्रयोग गरिन्छ । मल नभएमा उत्पादन नहुने भएकाले जग्गा जमिन धेरै भएका किसानहरूले अनिवार्य पशुपालन पनि धेरै गरेको पाइन्छ । खेतीपातीबाट गाईवस्तुलाई पराल पनि हुने हुदाँ र गोरु राँगा बिना खेतीपाती असम्भव भएकाले ग्रामीण भेगमा धेरै मानिसहरूले कृषि तथा पशुपालनलाई मुख्य पेशा तथा व्यवसायको रूपमा अंगालेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा

पनि प्राय सबै घरपरिवारमा पशुचौपाय रहेको तलको तालिकाबाट थाहा हुन आउछ । २,०१५ घरपरिवारमा पशुपंक्षी नभएको र बाँकीमा धेरै जसो गाई, गोरु, भैसी, राँगो, बाखा, भेडा, हाँस, कुखुरा आदि पाल्दै आएको पाइएको छ ।

तालिका नं: ४.८ कृषि तथा पशु विकास

पशुपक्षी/वडा	वडागत विवरण									जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	
गाई/गोरु	९२	८०	२३१	१२८	२२७	८४	८७	४५	३५	१००९
भैसी/राँगो	७६	६९	१६०	६०	८८	७७	८४	५५	४०	७०९
बाखा/भेडा/ भेडी	९७	९४	२४९	११९	२१९	६९	१०७	१०८	७५	११३७
बंगुर/सुंगुर	५०	८०	१५५	५१	७९	३९	६१	४९	३९	६०३
हाँस/कुखुरा	१००	५१	७२	५३	७६	७५	८८	७७	६७	६५९
गाई/गोरु/भैसी	६३	७१	८९	८७	१०६	६५	६६	७३	५१	६७१
गाई/भैसी/बाखा	६६	९८	१७०	१२४	२२३	१०७	१२२	११३	९७	११२०
गाई/बाखा	९५	११०	१२७	१७०	२५५	१४०	१७१	१०५	९५	१२६८
भैसी/बाखा	११७	१४०	१२१	१७४	२४६	९५	९७	७७	७३	११४०
गाई/भैसी र हाँस/कुखुरा	३४	७४	३९१	६२	१११	९६	९२	५७	५४	९७१
केहि छैन	४१६	१९५	६६	२०३	३२६	२८४	२०८	२०२	१९५	२०९५
जम्मा	१२०६	१०६२	१८३१	१२३१	१९५६	११३१	११८३	९६१	८२१	११,३०९

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण लमही नगरपालिका, २०७६

४.११ सिंचाइ सुविधाको उपलब्धता विवरण

लमही नगरपालिकाको प्रायजसो क्षेत्र समथर उब्जाउशिल भयकोले धान खेतिका लागि उपयुक्त मानिन्छ । यस नगरपालिका क्षेत्रमा प्रगन्ना कुलो सिंचाई आयोजना मार्फत र अन्य क्षेत्रमा ट्युबेल मार्फत समेत सिंचाई गर्दै आएको देखिन्छ । लमही नगरपालिकाका प्राय वडाहरूमा व्यवस्थित तथा आधुनिक सिंचाई पूर्वाधारको सुविधा रहेको देखिँदैन र हालसम्म पनि यहाँ बसोबास गर्ने बासिन्दाहरूले परम्परागत रूपमा नै खोला, कुला कुलेसाहरूको सहायताबाट सिंचाई गरेको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा बढ्दो जनसंख्यासँगै कृषि योग्य जमिन मासिँदै गएको अवस्थामा कृषि योग्य जमिनलाई बचाइ राखी व्यवस्थित सिंचाईको प्रक्रियालाई अवलम्बन गरी भएका सिंचाइका स्रोतबाट आधुनिक सिंचाई प्रणाली अपनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

लमही नगरपालिकामा सिंचितको लागि वर्षाको पानीमा पनि निर्भर रहनु पर्ने अवस्था छ । पानीको उच्चतम् उपयोग गर्न थोपा सिंचाई, आकाशे सिंचाई तथा प्लाष्टिक पोखरी जस्ता सुख्खा क्षेत्रमा अपनाइने सिंचाईका नयाँ प्रविधिले नगरको कृषि उत्पादनमा निकै सघाउ पुऱ्याउने देखिन्छ ।

४.१२ कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय मेरुदण्डको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको लागि लमही नगरपालिका अती उपयुक्त स्थान मानिन्छ । लमही नगरपालिकाको भौगोलिक धरातलीय स्वरूप अनुसार स्थान विशेष विभिन्न प्रकारको माटो पाईन्छ तथापि अधिकांश भूभागमा फुस्रो एवं चिम्ट्याईलो दोमट माटोको बाहुल्यता रहेकोले धान, मकै, गहुँ, आलु, भटमास, केरा, मेवा, दलहन, मास, रहर, वर्षे फलफूल, आँप आदि बालीहरु उत्पादन गरिन्छ । लमही नगरपालिका कृषि क्षेत्रको लागि अत्यन्तै उपयुक्त क्षेत्र मानिन्छ । नगरको उर्वरशिल क्षेत्रलाई वर्षे एवं उच्चमूल्यका तरकारी र नगदे बाली उत्पादन, प्रवर्द्धन र बजारीकरण गरी नगरबासीहरुको जिवनस्तर उच्च बनाउन सकिन्छ । कृषकहरुको आर्थिक सम्मुनति र कृषि क्षेत्रको सघन विकासको लागि एक टोल एक उत्पादन कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ । सहकारी र गैर सरकारी संस्थाहरु समेतको सहकार्यमा तरकारी खेती गर्दै लमही नगरलाई तरकारी उत्पादन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । लमही नगरपालिकाको अधिकांश जमिन उर्वरशिल रहेको हुनाले खेतीयोग्य जमिनमा मुख्यत खाद्यान्न बाली लगाइने गरिएको छ । केही स्थानमा तरकारी तथा फलफूल खेती पनि व्यवसायिक रूपमा गर्ने गरिएको छ । यस नगरपालिकामा खेती गरिने खाद्यान्न बालिमा खेतमा धान, गहुँ, तथा बारीमा मकै प्रमुख रूपमा रहेका छन् । अन्य बालीमा जौ, अडहर, मसुरो लगायतका खेती गरिन्छ । नगदे बालिमा तोरी प्रमुख रूपमा रहेको पाइन्छ । यस क्षेत्रमा तरकारी अत्याधिक मात्रामा उत्पादन हुने गर्दछ । बजार व्यवस्थापन गर्नसक्ने हो भने यो क्षेत्र तरकारी खेतीको लागि अत्यन्त उपयुक्त छ । यसैगरी तरकारी बाली अर्न्तगत टमाटर, बोडी, सिमी, लौका, भिन्डी, घिरौला, काउली, प्याज, आलु जस्ता खेतीहरु सिजन तथा बेसिजनमा पनि हुने हुँदा यसलाई पनि लगाएको देखिन्छ भने मास, मसुरो जस्ता दलहन बाली पनि लगाउने गरिएको छ ।

४.१३ पशुपन्छीजन्य उत्पादन सम्बन्धी विवरण

पशुपालन लमही नगरपालिका क्षेत्रका मानिसहरुको मुख्य पेशा हो । कृषि तथा पशुपालन एक आपसमा अन्तरसम्बन्धित रहेका छन् । पशुपालन कृषि व्यवसाय बाट फाइदा लिन मात्र नभएर खेती गर्नकै लागि मात्र भए पनि आवश्यक रहेको छ । कृषि बाट अत्याधिक उत्पादन लिनको लागि आवश्यक पर्ने मलको लागि समेत पशुपालन आवश्यक रहेको छ । पशुपालन बाट धेरै लाभ हुने भएकोले अरु पेशा भन्दा पशुपालन पेशामा मानिसहरुको आर्कषण बढेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा गाई, गोरु, भैसी तथा बाखा धेरै मात्रामा पालिने गर्दछ । यातायातको सुविधा तथा बजार क्षेत्र पर्ने भएको हुनाले दुग्ध उत्पादनको लागि उन्नत गाई तथा भैसी पालन गर्ने गरेको पाइन्छ । आय आर्जन गर्ने उद्देश्यका साथ यस नगरपालिकामा प्रशस्त मात्रामा बोका तथा बाखा पाल्ने गरिन्छ जुन आम्दानीको रूपमा एक राम्रो स्रोत हो । व्यावसायिक रूपमा उन्नत जातका कुखुरा पाल्नेहरु पनि प्रशस्त मात्रामा रहेको पाइन्छ । यो नगरपालिका व्यवसायिक रूपमा पशुपालनको राम्रो सम्भावना रहेको नगरपालिका हो । आफुलाई चाहिने दुध उपभोग गरी बाँकी रहेको दुध विभिन्न डेरीहरुमा बिक्री गरी आय आर्जनको राम्रो स्रोत बनेको छ साथै बालीमा लगाउने मलको आपूर्तिमा पनि यसले मद्दत पुऱ्याएको छ । सुख्खा हावापानी, सिंचाईको असुविधा,

चरन क्षेत्र एवं घाँसपातको कमी आदि विविध कारणले गर्दा पशुपालन व्यवसायमा पछि परेको देखिएको भएतापनि गाई पालन, बाखा पालन एवं भैंसी पालनमा केही राम्रो स्थिति भएको पाईन्छ । पशु सेवाकेन्द्र स्थापना गरी यस नगरपालिकाका कृषकलाई विभिन्न सेवा उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ । लमही नगरपालिकामा मुख्यगरी पालन हुने पशुहरु यस प्रकार छन् ।

गाई : कृत्रिम गर्भाधान तथा उन्नत साढेँको प्रयोगले स्थानीय गाईहरुमा क्रस ब्रिडिङ भई स्थानीय गाईहरुको संख्या घटेपनी उन्नत जातको संख्या भने बढ्दो छ ।

भैंसी : गाईको तुलनामा भैंसीको व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुने भएकोले भैंसी पालनको क्रम घट्दो देखिन्छ साथै शहरन्तोमुख गाउँहरुमा जग्गा जमिनहरु घडेरीको रुपमा विकास भइरहेकोले पशुको संख्यामा वृद्धि हुन सकेको छैन ।

बाखा : मासुको लागि खसी बोका उत्पादन भइरहेका कारण बाखा पालनमा कृषकको आकर्षण देखिन्छ । साथै यस नगरपालिका क्षेत्रमा चरन भएकोले बाखा पालनको लागि सुहाउँदो छ ।

बंगुर : शहरी क्षेत्रमा खेर गइरहेका खाद्य वस्तुहरुको सदुपयोग हुने, सानो क्षेत्रमा पनि पाल्न सकिने, शारिरीक तौल छिटो वृद्धि हुने भएकोले बंगुर पालन गर्ने किसानको संख्या पनि बढ्दो क्रममा छ ।

कुखुरा : मासु खानको लागि कुखुराको बजार माग बढिरहेको हुँदा यहाँका बासिन्दाहरु पनि कुखुरा पालन तर्फ आर्कषक बनेको पाइन्छ ।

माछा : माछा पालनको लागि पनि लमही नगरपालिका उपयुक्त छ । यहाँका बासिन्दाहरु राप्ती नदी, अर्जुन खोलाका साथै पोखरी निर्माण गरी आधुनीक र व्यवसायीक रुपले माछा पालन गरीरहेका छन् ।

४.१४ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

साधारणतया लमही नगरपालिकाभित्र तरकारी बाली, फलफुल तथा खाद्यान्न बालीमा विभिन्न रोग तथा किरा लाग्ने गरेको पाईएको छ । खासगरी यहाँका विभिन्न वडा तथा बस्तीहरुमा तरकारीमा लाग्ने रोगमा विशेषगरी लाई, खुम्रे, डडुवा, हुसी तथा गवारो राते जस्ता रोग देखा परेको छ भने फलफुल खेती तर्फ लाग्ने रोगमा लाई, खुम्रे, डडुवा, हुसी, फल

कुहिने तथा फुल भर्ने जस्ता रोग लाग्ने गरेको देखिन्छ । खाद्यान्न बालीमा डडुवा, लाइ, ढुसी, गवारो, पात सुक्ने, पतेरो आदि जस्ता रोगहरु लाग्ने गरेको देखिन्छ । विभिन्न खाद्यबालीमा लाग्ने विभिन्न रोग किरा सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४.९: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख रोगको नाम	प्रमुख किराको नाम
१	धान	मरुवा, फेद कुहिने, खैरा र नेक ल्वाष्ट	पात बेरुवा, पतेरो, गवारो, फड्के, रिठ्ठेकीरा, विराली कीरा, राइस स्पि
२	मकै	डाठ कुहिने, घोगा कुहिने	खुम्रे कीरा, फेद काट्नु, फौजी कीरा
३	गहुँ	सिंदुरे, कालोपोके	लाही, भण्डारणको घुन
४	आलु	लेट ब्लाइट, अर्ल ब्लाइट, ओइलाउने	रातो कमिला, हरियो पतेरो, धमिरा, लाही, फेदकटुवा, इटकटुवा, इटबुट्टे
५	तरकारी	बेर्ना कुहिने, थोप्ले रोग, खराने रोग, फल कुहिने, ओईलाउने, मोजाइक भाइरस	रातो कमिला, हरियो पतेरो, धमिरा, लाही, फेदकटुवा, इटबुट्टे पुतली
६	फलफुल	फेद कुहिने, जरा कुहिने, खराने, सुटी मोल्ड	कल्ते कीरा, पात खन्ने कीरा, पतेरो, मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा, लाही

स्रोत: कृषि शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

४.१५ पशूपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा कीरा

लमही नगरपालिका भित्र पशुहरुमा लाग्ने मुख्य रोगमा खोरेत, नाम्ले तथा जुगा लाग्ने गरेको पाइन्छ भने पंक्षीहरुमा लाग्ने मुख्य रोगमा आखाँ पाक्ने, नाम्ले, रानी खेत, गंभारो तथा वर्ड फ्लू हुन । यस्तै माछामा लाग्ने मुख्य रोग पडगास हो ।

तालिका नं. ४.१०: पशूपंक्षीमा लाग्ने रोगको विवरण

पशुहरुमा लाग्ने मुख्य रोग	पंक्षीहरुमा लाग्ने मुख्य रोग	माछामा लाग्ने मुख्य रोग
खोरेत, नाम्ले, माटे	आखाँ पाक्ने, नाम्ले	पडगास
खोरेत, नाम्ले	आखाँ पाक्ने, नाम्ले	पडगास
खोरेत, नाम्ले, जुगा	आखाँ पाक्न	पडगास
खोरेत, नाम्ले, जुगा	नाम्ले	पडगास
खोरेत, भ्यागुते, चाचो,पटंगे, विषालु जिवाणु	रानी खेत, गंभारो, वर्ड फ्लू	

स्रोत: कृषि शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

४.१६ आधुनिक (व्यवसायिक) पशूपंक्षी पालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकाको समग्र तथा वडा अनुसारको पशुपालनको तथ्याङ्कलाई हेर्दा मुख्य रूपमा यस नगरपालिका भित्र विभिन्न किसिमका पशुहरु जस्तै गाई, गोरु, भैँसी, राँगा, भेडा, बाखा, सुंगुर

आदि पालने गरेको पाईएको छ । यस नगरपालिकामा व्यवसायिक रुपबाट पनि पशुपालन गरेको देखिन्छ, भने पशुपालनको लागि अत्यन्तै उपयुक्त क्षेत्र मानिन्छ । विशेषगरी यस नगरपालिकामा रहेका पशुपन्छीको तथा व्यवसायिक तरिकाले पशुपालन फार्म संचालनको विवरणलाई तलको तालिकाहरुमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४.११: आधुनिक (व्यवसायिक) पशुपंक्षी पालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	फार्म, प्रोप्राईटरको नाम	वडा नं.	प्रोप्राईटरको नाम
१	आषिश गाई पालन	१	दिपा चौ.
२	अधिकारी कृषि फर्म	१	वसन्त राज अधिकारी
३	मानसरोवर कृषि फर्म	१	ओम नाथ चौ.
४	देवकोटा कुखुरा तथा बाखा पालन	१	राजु देवकोटा
५	शिवशक्ती गाई, भैसी फार्म	१	लिलु भारती
६	भरना पशु फार्म	१	जीवा सुवेदी
७	बि.डि.सी. बहुआयामिक कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	१	विष्णु प्र. शर्मा
८	विधाता बहुउद्देश्य पशु पंक्षी फार्म	१	विवेक के.सी.
९	प्रशंसा वंगुर फार्म	२	कपिलदेव चौ.
१०	लक्ष्मी गाई भैसी फार्म	२	जगताराम चौ.
११	संगिता गाई भैसी फार्म	२	संजीव चौ.
१२	जि.एस. सि. गाई भैसी फार्म	२	घनश्याम चौ.
१३	ए.वि.सी. कृषि फार्म	२	सुम्मसारी चौ.
१४	एन. वि.सी. वंगुर फार्म	३	लाल व. चौ.
१५	चौधरी वंगुर फार्म	३	सन्डराम चौ.
१६	चौधरी कुखुरा फार्म	४	राजकुमार चौ.
१७	दीप कुखुरा फर्म	४	दिपेश चौ.
१८	चौधरी कुखुरा फार्म	५	राजकुमार चौ.
१९	न्यू सौगात डेरी	५	रविन्द्र लामिछाने
२०	नन्दनी उन्नत पशुपालन फार्म	५	आषिश शर्मा
२१	सिद्धी विनायक गाई फार्म	५	कौशल अधिकारी
२२	नमुना वंगुर फार्म	६	देउसरी चौ.
२३	देउखुरी वंगुर फार्म	६	जितेन्द्र कु. चौ.
२४	वगरवावा गाई फार्म	६	पिएसु धिताल
२५	बुढाथोकी दुग्ध व्यवसाय पशु फार्म	६	गोविन्द व. वि.सी.
२६	एन्जल कुसुम तथा बाखा पालन	८	हेमन्त के.सी.
२७	बुद्ध बहुउद्देश्य गाईपालन फर्म	८	गोपाल चौ.
२८	राप्ति पशु फार्म	८	गिरीराज चौ.
२९	ज्ञवाली भैसी फार्म	६	लोक व. ज्ञवाली
३०	मानवी भैसी फार्म		पुनम घर्ति मगर
३१	अम्बिकेश्वरी पशुपालन फार्म		चनचली राजगुरु
३२	समृद्धी लाइभ स्टक प्रा.लि.		आशा कुमारी चौ.
३३	राना फिट सप		वल व. राना

क्र.सं.	फार्म, प्रोप्राईटरको नाम	वडा नं.	प्रोप्राईटरको नाम
३४	थापा फेस हाउस		रमेश व. राना
३५	निर्मला बाखा फार्म		निर्मल कु. घर्ति
३६	के.वि. कुखुरा फार्म	६	खिम व. चौ.
३७	सर्मिला पोल्टी फर्म	६	सर्मिला सुनार
३८	संजिता पोल्टी फर्म	६	पुरुषोत्तम चौ.
३९	वस्याल गाई पालन	६	चन्द्र प्र.
४०	न्यू के.सी. पोल्टी फार्म	६	निम व. के.सी.
४१	कुखुरा फार्म	६	हुकुमी देवी सुनार

स्रोत: कृषि शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

तालिका नं ४.१२: कृषि तथा पशु पालन साग सम्बन्धित संस्थाहरु

क्र.सं.	समुहको नाम	वडा नं.	स्वामित्व
१	मानसरोवर कृषि फर्म	१	एकल
२	वन्जाडे पोल्टी फर्म	१	एकल
३	भरना पशु फर्म	१	एकल
४	देवकोटा कुखुरा तथा बाखा फर्म	१	एकल
५	बी. डी. सी. बहुआयामिक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	१	एकल
६	श्री सुनडवरी कृषि सहकारी संस्था लि.	१	एकल
७	विधाता बहुउद्देश्यीय पशुपंक्षी फर्म	१	एकल
८	गौरीता पशुपंक्षी कृषि फर्म	१	एकल
९	अधिकारी कृषि फर्म	१	एकल
१०	शिव शक्ति माछा पालन फर्म	१	एकल
११	आशिष गाई पालन	१	एकल
१२	उद्यमशिल पशुपंक्षी कृषि फर्म	१	एकल
१३	नीक मत्स्य पालन	१	एकल
१४	गौतम ह्याचरी तथा मत्स्य पालन	२	एकल
१५	सरोज पोल्टी फर्म	२	एकल
१६	अनुग्रह पोल्टी फर्म	२	एकल
१७	अकयुव माछापालन फर्म	२	एकल
१८	राधे राधे एकिकृत कृषि फर्म	२	एकल
१९	प्रशंसा वंगुर फर्म	२	एकल
२०	हरितक्रान्ति कृषि फर्म	२	एकल
२१	लक्ष्मी गाई भैसी फर्म	२	एकल
२२	संगिता गाई भैसी फर्म	२	एकल
२३	जी. एस. सी. गाई भैसी फर्म	२	एकल
२४	ए. वि.सी. कृषि फर्म	२	एकल

क.सं.	समुहको नाम	वडा नं.	स्वामित्व
२५	श्री धर्म फर्म कृषि सहकारी संस्था	२	सामुदायिक
२६	कान्तिपुर कृषक सहकारी संस्था लि.	३	सामुदायिक
२७	राप्ति बहुउद्देश्य कृषि फर्म प्रा. लि.	३	सामुदायिक
२८	चौधरी वंगुर फर्म	३	एकल
२९	एन. वि. सी. वंगुर फर्म	३	एकल
३०	बुद्ध बहुउद्देश्य गाई पालन फर्म		एकल
३१	राप्ति पशु फर्म		एकल
३२	सानाकिसान सहकारी संस्था		सामुदायिक
३३	कृषक सहकारी		सामुदायिक
३४	लालिगुरास कृषि सहकारी		
३५	दिपज्योती कृषि सहकारी		
३६	इन्द्रेणी कृषि सहकारी		
३७	कमल नयन कृषि सहकारी		
३८	प्रगतीशील कृषि सहकारी		
३९	मिलीजुली कृषि सहकारी		
४०	लालीगुरास कृषि सहकारी संस्था		
४१	शिवशक्ति कृषि सहकारी संस्था		
४२	श्री सतवरीया कृषि सहकारी संस्था		
४३	सगरमाथा कृषि सहकारी		
४४	निलुका पोल्टी फर्म		
४५	गोदाम कुखुरा फर्म	६	
४६	पोल्टी फर्म गोदाम	५	
४७	माछा पालन	६	
४८	ओम पोल्टी फर्म	२	
४९	धर्म कर्म कृषि सहकारी संस्था	२	
५०	जि एस. सी. गाई भैसी फर्म	२	
५१	संगिता गाई तथा भैसी फर्म	२	
५२	राप्ति कृषि फर्म	७	
५३	राप्ति बहुउद्देश्यीय कृषि फर्म	५	
५४	देउखुरी कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	५	सामुदायिक
५५	एस. वि.पोल्टी फर्म	५	
५६	के. सी.पोल्टी फर्म	५	सामुदायिक

स्रोत: कृषि शाखा, लमही नगरपालिका २०७६

तालिका नं. ४.१३: कृषक समूह सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	समुहको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नम्बर
१	राप्ति तरकारी कृषक समुह	लमही, ४ बडकाघुम्ना	कृष्णराज चौधरी	९८१०८७६५२४
२	आकाश कृषक समुह	चैलाही	देवनारायण चौ.	९८४७८४०८४३
३	मनकामना वगर खेती कृषक समुह	भुरीपुर		
४	सगरमाथा कृषक समुह	बडकाघुम्ना	देवकमय चौधरी	९८१२८२५०५३
५	सरस्वती महिला कृषक समुह	छोटकीघुम्ना	चिनु चौ.	९८१६५९७८७६
६	सत्य महिला कृषक समुह	छोटकीघुम्ना	रामपति चौ.	
७	शिवशक्ति कृषक समुह	चैलाही	शिवनारायण चौ.	९८४७९१५०१३
८	वगर जागरण कृषक समुह	सेमरहवा	छविलाल कुमाल	९८४७८९६८१७
९	संगम शिखर कृषक समुह	अर्नहवा	शान्ति चौ.	९८०९७५१०८५
१०	सखलहरी कृषक समुह	गुर्जिहवा	लक्ष्मीराज चौ.	९८१२८४०६२९
११	भैस्कोर्मा कृषक समुह	भैस्कोर्मा		
१२	लालीगुरास विविधता कृषक समुह	मजगाँउ	डनराम चौधरी	९८४४९०८१७४
१३	हरियाली कृषक समुह	फल्कापुर	प्रेम ना. भुसाल	९८४७५०८६६२
१४	मिलिजुली आइ. पि.एम. कृषक समुह	मजगाँउ	रञ्जना चौधरी	९८१४४९९६२
१५	फल्कापुर दक्षीण कृषक समुह	फल्कापुर	कृष्ण कु. श्रेष्ठ	९८४७८५९९००
१६	स्वर्गद्वारी कृषक समुह	फल्कापुर	यमलाल घिमिरे	९८४७९६२५७२
१७	उज्वल महिला कृषक समुह	वनगाँउ	यमावती चौधरी	९८४७९२६४५५
१८	हरियाली उत्तर फल्कापुर कृषक समुह	फल्कापुर		९८४७८२९९७९
१९	टिकुलीगढ कृषक समुह	टिकुलीगढ		९८०९७५८३९१
२०	लामा फिस हाउस कृषक समुह	टिकुलीगढ		९८५१०४६२९४
२१	लालिगुरास कृषक समुह	फल्कापुर		९८४७८०५९१९
२२	वि.डी.सी. बहुआयामिक कृषी तथा पशु पक्षी कृषक समुह	फल्कापुर		९८५७८४१५४१
२३	चेतनशिल कृषक समुह	वनकटुवा	भुम प्र. सुबेदी	९८४७८६५५६४
२४	सयपत्री कृषक समुह	श्रीगाँउ	युवराज चौ.	९८०६२८७०३७
२५	हरितक्रान्ति कृषक समुह	केरुनिया	खुसल चौ.	९८६३८३४८००

क.सं.	समुहको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नम्बर
२६	भवानी कृषक समुह	नर्ती	नेत्र प्र. शर्मा	९८४७९६८३९९
२७	वरपिपल कृषक समुह	शीतलापुर	हेम व. राई	९८२९५१४२९६
२८	श्री सुनडवरी कृषक समुह	सुन्दवरी	मेघ व. बुढाथोकी	९८०९८३२५८२
२९	उपहार कृषक समुह	सुन्दवरी	जीवा सुवेदी	९८४७८३५८९१
३०	शान्ति कृषक समुह	सुन्दवरी	जलाम चौ.	९८४७९३१२५३
३१	पिपलवोट महिला	कौडिया	सिता डी.सी.	९८४४९५७११७
३२	निलकमल कृषक समुह	सुन्दवरी	लिला भारती	९८४७८४७२२०
३३	सुनडवरी कृषक समुह	सुन्दवरी	विनय घिमिरे	९८५७८४०४८०
३४	वनघुस्त्री कृषक समुह	वनघुस्त्री	अन्तराम चौ.	९८०९७००५६२
३५	हरित तरकारी उत्पादन कृषक समुह	फचकपुर	रुविया चौ.	९८४४९०८५९६
३६	मिलिजुली कृषक समुह		भिम सिंह विक	९८०३०३८९१७
३७	कोसेली कृषक समुह			९८२२९७८२४५
३८	सयपत्री कृषक समुह	वनगाई		९८००७३४५९९
३९	प्रगतीशील कृषक समुह	वनघुस्त्री	जीवन	९८१०८०४२२४
४०	मनकामना कृषक समुह			९८५७८४०५६६
४१	शान्ती कृषक समुह	मध्यनगर	पुजा कुमारी चौ.	९८४४९५९११६
४२	दुमदुमा कृषक समुह	मध्यनगर		९८४७८८१२२५

स्रोत: कृषि शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

४.१७ महिला समुह सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांश घरपरिवारका सदस्यहरु कुनै न कुनै संघसंस्थामा आवद्ध रहेको देखिन्छ। यस नगरपालिका भित्र बसोवास गर्ने धेरै परिवार सहकारी संस्थामा र समूहमा आवद्ध छन्। समाजको हित तथा दिगो विकासका लागि सामाजिक संघसंस्थाहरुले विभिन्न तह तथा क्षेत्रहरुबाट विभिन्न प्रकारका योगदानहरु पुऱ्याइरहेका हुन्छन्। सामाजिक संघ संस्थाहरुमा उपभोक्ता समिति, युवा क्लब, बाल क्लब, महिला तथा आमा समूह, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, नागरिक मञ्च, सहकारी संस्था आदि पर्दछन्। यसको साथै लमही नगरपालिकामा सामाजिक क्षेत्रमा काम गरिरहेका महिला समूहहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४.१४: महिला समुह सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	ठेगाना
१	नीलकमल सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	१
२	कर्मठ सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	१
३	समुन्नती सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	२
४	हरि तारा महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	
५	सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	
६	संगिनी महिला कृषि सहकारी संस्था	
७	विपत सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	
८	सिद्ध सचेतना महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	
९	मनकामना महिला विकास वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	५
१०	उद्यमी महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	५

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

४.१८ पर्यटन विकास

नेपाल प्राकृतिक, सांस्कृतिक एवं जैविक पर्यटकिय सम्पदाको धनी भएर पनि विश्व पर्यटन बजारमा आवश्यक पहुँच र प्रचार प्रसारको कमीले सोचे अनुरूप पर्यटकहरूको संख्यामा वृद्धि र पर्यटन गतिविधिलाई विकास गरी यसबाट अपेक्षित लाभ लिन नसकेको अवस्था छ। नेपालमा पर्यटन विकासका प्रमुख आधार भनेको यहाँका प्राकृतिक एवं सांस्कृतिक सम्पदाहरू हुन्। उत्कृष्ट परम्परागत मान्यता एवं चालचलनका कारण प्राचिन आर्य सभ्यता र हिमाली संस्कृतिको समेत धनी रहेको नेपाली जनजीवन साँच्चै अनौठो र रोचकपूर्ण रहेको छ भने तिनीहरूको आस्थाका केन्द्र मठमन्दिर, गुम्बा र स्मारकहरू पर्यटकका लागि थप आकर्षणका केन्द्रका रूपमा रहेका छन्। बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी, हिन्दूहरूका आराध्यदेव पशुपतिनाथ, मुक्तिनाथ, दामोदरकुण्ड, गोसाइकुण्ड, स्वर्गद्वारी, जनकपुरधाम, खप्तड आश्रम, बराहक्षेत्र लगायतका स्थानहरूले नेपालमा धार्मिक पर्यटनको बलियो सम्भावना देखाएका छन्। सन् २०१२ मा नेपाल भित्रिने कुल पर्यटकमा १३.७ प्रतिशत धार्मिक पर्यटकहरू रहेको तथ्याङ्कले समेत यसलाई पुष्टि गरेको छ (MOTCA, 2013)। पर्यटन विकासका लागि आफ्नो मौलिक ब्राण्डको आवश्यक पर्दछ जो हामीले हिमाल आरोहण, पर्वतीय पदयात्रा, हिन्दू तथा बौद्ध धर्ममा आधारित धार्मिक पर्यटन र उपत्यकामा हेरिटेज पर्यटन मार्फत प्राप्त गरिरहेका छौं। तर तिनै क्षेत्रहरूको उचित व्यवस्थापन, संरक्षण र प्रवर्द्धनको अभावमा नेपालले पर्यटनबाट अपेक्षित सफलता प्राप्त गर्न सकिरहेको छैन। यसको अलावा नदीहरूमा जल विहारका साथै वन्यजन्तु आरक्षण तथा राष्ट्रिय निकुञ्जमा जङ्गली जनावर, चरा, पुतली लगायतका जीवजन्तुको अवलोकन नेपालको पर्यटन विकासका अर्को महत्वपूर्ण आधारका रूपमा रहेका छन्।

पर्यटन विकासको लागि लमही नगरपालिकाले धेरै कठिन अवस्था व्योहोर्नु पर्दैन किनभने यो नगरपालिकालाई छेंडेर पुर्व पश्चिम राजमार्ग गएको छ र यहां वराहा मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, शिव मन्दिर, जखेरा ताल, रिहार जस्ता ऐतिहासिक मन्दिर र स्थानहरू रहेका छन्। थारु जातीको विशेष

रहनसहन र चाडपर्वले पनि जोकोही पर्यटकलाई लोभ्याउने गर्दछ ।

४.१८.१ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

लमही नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका रिहार, बगरबाबा, जखेराताल जस्ता धार्मिक तथा ऐतिहासिक महत्वका क्षेत्रहरूले आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूलाई आर्कषण गर्दछ । धर्म र संस्कृतिलाई पर्यापर्यटन संग आवद् गर्दै आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूलाई आर्कषण गरी उनिहरूको वसाइ लम्बाउने गरी थारु संस्कृती, संस्कार र परिकारमा आधारित होमस्टे संचालन गरी नगरवासीहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । लमही नगरपालिकाको चुरे पाहाडी भु-भागमा पैदलमार्ग निर्माण गरी रमणिय र आनन्दीत दृष्यावलोकन गर्न सकिन्छ । लमही नगरपालिकामा रहेका प्रमुख धार्मिक एवं पर्यटकीय स्थानहरूमा ऐतिहासिक/धार्मिक र पर्यटकीय महत्व बोकेका केही स्थलहरू पर्दछन् । ती मध्ये केही प्रमुख स्थलहरूको नाम र ठेगाना तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४.१५: प्रमुख ऐतिहासिक/धार्मिक र पर्यटक स्थलहरूको विवरण

स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पुर्वाधार	स्वामित्व, नीजी, सामुदायिक, पबलिक लि.	विशेषता, धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र अन्य	वार्षिक पर्यटक आगमन संख्या
वराह मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	२५००
दुर्गा मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१५००
सुपा देउराली	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१०००
राधा कृष्ण मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	५००
दुर्गा मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१००
शिव मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१५००
दुर्गा मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	२०००
शिव मन्दिर	१	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१०००
शिव मन्दिर	२	राम्रो	सामुदायिक	धार्मिक	१५००
शिव पार्वती मन्दिर	२	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	२०००
जखेरा शिद्ध मन्दिर	३	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	३००००
शिव मन्दिर	४	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	२०००
शिव मन्दिर	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१०००
दुर्गा मन्दिर	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१०००
साइबाबा मन्दिर	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१५००
मण्डली चर्च	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	५००
२ वटा मस्जिद	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१०००
ओशो ध्यानकेन्द्र	५	राम्रो	सामुदायिक	ऐतिहासिक	२००००

स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पुर्वाधार	स्वामित्व, नीजी, सामुदायीक, पब्लिक लि.	विशेषता, धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय र अन्य	वार्षिक पर्यटक आगमन संख्या
ब्रम्हकुमारी ईश्वरीय विध्यालय, शान्ती उद्यान केन्द्र	५	राम्रो	सामुदायीक	ऐतिहासिक	५०००

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

४.१९ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा रहेका प्रमुख होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४.१६: होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	नाम	प्रकार	क्षमता कोठा संख्या	वडा नं.	वार्षिक पर्यटक संख्या		
					बेड संख्या	आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
१	वाइ.पि.दाजुभाइ होटेल	होटल	३	१		४०००	
२	सुजल श्रेष्ठ होटेल			१			
३	देउखुरी फुड क्याफे			१			
४	चितवन स्टाफ होटेल	होटल		१			
५	न्यू लुम्बीनी होटेल एण्ड रेष्टुरेन्ट			डेटा उपलब्ध नभएको			
६	मलेसीयन सेकुवा घर	होटल		२			
७	राप्ति समिर कटेज	कटेज		४			
८	द स्टार राप्ति रेष्टुरेन्ट			४			
९	थाइ कटेज	कटेज		४			
१०	चाइनिज कटेज	कटेज		५			
११	होटेल पौवा प्रा.ली.	होटेल	८	५	१५	५४००	
१२	होटेल क्लासीक	होटेल	८	५	१३	९००	
१३	न्यू होटेल टुडे प्लाजा	होटेल	१२	५	३२	५४७५	
१४	हाइवे होटेल	होटेल	१४	५	२७	२६००	
१५	हाम्रो नास्ता होटेल	होटेल		५			
१६	न्यू होटेल हिलसाइड एण्ड लज	लज	१०	५	२०		
१७	होटेल सगरमाथा गेष्ट	गेष्टहाउस	५	५	५	९००	

क्र. सं.	नाम	प्रकार	क्षमता कोठा संख्या	वडा नं.	वार्षिक पर्यटक संख्या		
					बेड संख्या	आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
	हाउस						
१८	होटेल मातृभुमी	होटेल	३	५		३००	
१९	खनाल होटेल एण्ड लज	लज	३	५	६	१५००	
२०	होटेल एभरेष्ट प्लाजा	होटेल	५	५	१०	२२००	
२१	लमजुड होटेल एण्ड लज	लज	८	५	१२	७३०	
२२	न्यू लमही होटेल एण्ड लज	लज	२	५	३	६००	
२३	न्यू दगाली गेष्टहाउस एण्ड लज	गेष्टहाउस	६	५	१०	३६५०	
२४	फुलवारी रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५		१०८००	
२५	सुपादेउराली गेष्टहाउस	गेष्टहाउस	३	५	५	१४००	
२६	न्यू लुम्बीनी होटेल एण्ड लज	लज		५		१८००	
२७	प्युठानी श्रेष्ठ रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५			
२८	राफ्त जलपान गृह			५		२०००	
२९	ओमेगा होटेल एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५			
३०	होटेल सोल्टी गेष्टहाउस	गेष्टहाउस		५			
३१	होटेल स्वर्गद्वारी एण्ड रेष्टुरेन्ट		३	५	३	१९८०	
३२	प्युठानी हरियाली होटेल	होटेल		५		१६००	
३३	पौडेल होटेल	होटेल		५			
३४	न्यू लमजुड होटेल एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५			
३५	हेप्पी पोला क्याफे होटेल	होटेल		५		१८२५	
३६	वुटवल गेष्टहाउस	गेष्टहाउस		५			
३७	देउराली गेष्टहाउस एण्ड रेष्टुरेन्ट	गेष्टहाउस		५			
३८	हाइवे होटेल	होटेल		५			
३९	धिताल होटेल एण्ड लज	लज		५			

क्र. सं.	नाम	प्रकार	क्षमता कोठा संख्या	वडा नं.	वार्षिक पर्यटक संख्या		
					बेड संख्या	आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
४०	प्यूठानी हरियाली होटेल	होटेल		५			
४१	सुपादेउराली स्टाफ होटेल	होटेल	१	५		१४८०	
४२	न्यू प्यूठानी लाङ्घाली रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५		९००	
४३	प्यूठानी होटेल एण्ड लज	होटेल	१०	५			
४४	सम्राट होटेल	होटेल		५			
४५	वि.एन.वी. होटेल एण्ड लज	लज		५			
४६	प्यूठानी सुजाता होटेल	होटेल		५			
४७	न्यू होटेल हाइवे	होटेल		५			
४८	होटेल अर्घाखांची	होटेल		५			
४९	न्यू द अफ क्याफे एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५			
५०	ग्रिन पार्क रेष्टुरेन्ट एण्ड लज	रेष्टुरेन्ट		५			
५१	थापा होटेल	होटेल		५			
५२	संघारी होटेल	होटेल		५			
५३	मिथुन होटेल	होटेल		५			
५४	न्यू भुसाल गेष्टहाउस	गेष्टहाउस		५			
५५	स्वर्गद्वारी गेष्टहाउस	गेष्टहाउस	३	५	५	५०००	
५६	अर्घाखांची होटेल एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		५			
५७	हरियाली स्टाफ होटेल	होटेल	२	५		४३८०	
५८	द रोयल प्लेस होटेल	होटेल	७	५	१०	४६००	
५९	राप्ति गेष्ट हाउस	गेष्टहाउस	६	५	१०	१५००	
६०	न्यू राप्ति गेष्टहाउस	गेष्टहाउस	६	५	८	८००	
६१	राप्ति कटेज	कटेज		६			
६२	सिताराम होटेल						
६३	रीदम होटेल	होटेल		७			
६४	चौधरी कटेज	कटेज		७			
६५	पि. एफ होटेल एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		७			
६६	हेमन्त स्टाफ होटेल	होटेल		७			

क्र. सं.	नाम	प्रकार	क्षमता कोठा संख्या	वडा नं.	वार्षिक पर्यटक संख्या		
					बेड संख्या	आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
६७	माइलदाइ भोजनालय	होटेल		८			
६८	अनिता स्टाफ होटेल	होटेल		८			
६९	स्याङजा होटेल	होटेल		८			
७०	एभरग्रीन कटेज एण्ड रेष्टुरेन्ट	रेष्टुरेन्ट		८			
७१	साजन होटेल	होटेल		८			
७२	हिमाल एण्ड सागर होटेल	होटेल		८			
७३	चौधरी स्टाफ होटेल						
७४	मकवानपुर स्टाफ होटेल	होटेल		८			
७५	खडका होटल	होटल		९			
७६	स्टाफ होटेल	होटेल		९			
७७	शोभा होटेल	होटेल		९			
७८	अनन्त रेष्टुरेन्ट एण्ड कफि सेन्टर	रेष्टुरेन्ट		९			
७९	विष्णु होटेल	होटेल		९			
८०	ओएल कम होटेल	होटेल		९			
८१	बस्नेत होटेल	होटेल		९			
८२	लक्ष्मी होटेल	होटेल		९			
८३	हाम्रो स्टाफ लाइन होटेल	होटेल		९			
८४	देउखुरी स्टाफ होटेल	होटेल		९			
८५	यादव होटेल	होटेल		९			
८६	रिहार रेष्टुरेन्ट एण्ड लज	रेष्टुरेन्ट		९			

स्रोत: लमही नगरपालिका, २०७६

४.२० औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

यस नगरपालिका भित्र बसोवास गर्ने बासिन्दाहरु विभिन्न किसिमका व्यवसायमा संलग्न रहेको पाइन्छ। संख्यात्मक रुपमा हेर्ने हो भने यहाँका बासिन्दाले किराना पसल, होटल व्यवसायी, कपडा पसल, खाजा घर चिया पसल आदि संचालन गर्नेको संख्या अत्याधिक रहेको छ भने अरु विभिन्न प्रकारका व्यवसाय गर्नेको संख्या पनि न्यून मात्रामा रहेको छ। तलको तालिकामा यस नगरपालिका भित्र रहेका व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरणलाई स्पष्ट पारिएको छ।

तालिका नं ४.१७: औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	व्यापार,व्यवसाय विवरण	जम्मा संख्या
१.	दुग्ध व्यवसायी	२६
२.	टेलर्स	३०
३.	सुनचाँदी व्यवसायी	१४
४.	भाडा व्यवसायी	१४
५.	होटल व्यवसायी (साधारण)	१०४
६.	फेन्सी व्यवसायी	५७
७.	क्लिनिक तथा औषधी व्यवसायी	२६
८.	तरकारी तथा फलफूल व्यवसायी	३३
९.	इलेक्ट्रोनिक व्यवसायी	३७
१०.	माछामासु पसल, व्यवसायी	४१
११.	हेयर सैलुंग तथा सौन्दर्यकला व्यवसायी	१५
१२.	उद्योग (घरेलु, साना, मझौला, ठूला)	२२
१३.	आर्ट व्यवसायी	१
१४.	बेकरी तथा मिष्ठान्न व्यवसायी	२
१५.	वाल मनोरञ्जन	१
१६.	बंगुर पालन	१३
१७.	बोडिंग स्कुल संचालन	२३
१८.	ठेक्कापट्टा	५
१९.	जुत्ता पसल	१२
२०.	फोटो स्टुडियो	५
२१.	फर्निचर	४
२२.	किनारा पसल तथा व्यवसायी	२७४
२३.	अटो वर्कसप	७
२४.	राइस मिल	२५
२५.	घडि रेडियो टि.भी मर्मत	२
२६.	पेट्रोल पम्प	७
२७.	मसला उद्योग	१
२८.	खाजाघर तथा चिया पसल	५९
२९.	कार्पेट पसल	१
३०.	नर्सरी फुल व्यवसायी	१
३१.	ग्यास डिलर	१
३२.	निर्माण व्यवसायी तथा सप्लायर्स	२५
३३.	मल बिउ उत्पादन	१
३४.	पुस्तक व्यवसायी तथा फोटोकपी	५
३५.	मनी टान्सफर	२
३६.	सहकारी	४२

क्र.सं.	व्यपार,व्यवसाय विवरण	जम्मा संख्या
३७.	बैंक	१६
३८.	भेटनरी	९
३९.	कस्मेटिक	१८
४०.	मदिरा पसल	९

स्रोत: लमही नगरपालिका, २०७६

४.२०.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठुला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, नीजि र सहकारी)

लमही नगरपालिका भित्र विभिन्न किसिमका व्यवसायहरु गरेर बस्ने मानिस तथा परिवारहरुको यकिन तथ्याङ्क प्राप्त गर्नका लागि घरधुरी सर्वेक्षण लगायत लमही नगरपालिकामा दर्ता भई पेशा गर्नेहरुको तथ्याङ्कलाई संकलन गरिएको छ । संख्यात्मक रुपमा हेर्ने हो भने यहाँका बासिन्दाले किराना पसल, होटल व्यवसाय, कपडा पसल, खाजाघर, चियापसल आदि लगायतका पेशा संचालन गर्नेको संख्या अत्याधिक रहेको छ भने अरु विभिन्न प्रकारका व्यवसाय गर्नेको संख्या पनि रहेको छ ।

४.२०.२ व्यापारी केन्द्रहरु सम्बन्धी विवरण

विशेषगरी स्थानीय स्थानमा स्थानीय बासिन्दाहरुद्वारा नै उत्पादित वस्तुहरुको आयात तथा निर्यात गर्ने केन्द्रविन्दुलाई स्थानीय व्यापारिक केन्द्र भन्ने गरिन्छ । साथै दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको स-शुल्क आदान प्रदान हुने केन्द्र व्यापारिक केन्द्र हो । लमही नगरपालिकामा पनि नगरबासीहरुको आवश्यकता चाहाना तथा स्रोत साधनको आधारमा विभिन्न स्थान जस्तै सदबरीया, सुनडबी, नर्ती, लमहीमा व्यापारिक बजार केन्द्र स्थापना भएका छन् ।

४.२१ बैंक तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा हाल १६ वटा बैंकले बैंकिङ्ग सेवा प्रदान गर्दै आएको पाइएको छ । यहाँका बासिन्दाहरुले सरकारी बैंकहरुमा भन्दा धेरै नीजि बैंकमा वित्तिय कारोबार गर्ने गरेको छ । पछिल्लो समयमा सहकारी संस्थाहरु धेरै मात्रामा खोलिए पनि व्यवसायिकताको अभावका कारण ती सहकारी संस्थाहरुले अझै आर्थिक विकासमा लाग्न सकेको देखिदैन । लमही नगरपालिका भित्र रहेका बैंक सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४.१८: बैंक तथा वित्तिय संस्था सम्बन्धी विवरण

सहकारी संस्था	लघुवित्त संस्था	फाइनान्स	विकास बैंक	बैंक
४२	७	१	८	१६

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

तालिका नं. ४.१९: नगरपालिकामा अवस्थित सरकारी तथा प्राइभेट बैंकहरु

क्र.सं.	बैंकको नाम	ठेगाना
१.	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	लमही नगरपालिका
२.	कृषि विकास बैंक	लमही नगरपालिका
३.	एन.आई.सी. एसिया बैंक	लमही नगरपालिका
४.	नबिल बैंक	लमही नगरपालिका
५.	एभरेष्ट बैंक	लमही नगरपालिका
६.	लक्ष्मी बैंक	लमही नगरपालिका
७.	वेस्टर्न डेभलपमेन्ट बैंक	लमही नगरपालिका
८.	साग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक	लमही नगरपालिका
९.	कामना सेवा विकास बैंक	लमही नगरपालिका
१०.	ओम डेभलपमेन्ट बैंक	लमही नगरपालिका
११.	भार्गव विकास बैंक	लमही नगरपालिका
१२.	महालक्ष्मी विकास बैंक	लमही नगरपालिका
१३.	हिमालयन बैंक	लमही नगरपालिका
१४.	कैलाश विकास बैंक	लमही नगरपालिका
१५.	कर्णाली विकास बैंक	लमही नगरपालिका
१६.	प्रभु बैंक	लमही नगरपालिका

४.२२ सहकारी सम्बन्धी विवरण

व्यक्ति, परिवार, टोल, समुदाय वा समाज बीचको आन्तरिक अन्तरसम्बन्ध तथा सहकार्यबाट जुन साना तथा ठूला आर्थिक आवश्यकता तथा समस्याहरुको निवारण गर्नका लागि बनाईएको संगठनलाई सहकारी संस्था भनिन्छ । यस नगरपालिकामा प्रायः मानिसहरुले सानो रकमको आवश्यकतालाई टोल छिमेकबाटै सरसापटी लिई चलाउने गरेको पाईन्छ भने ठूलो रकमको आवश्यकताको बेलामा बैंक तथा सहकारी संस्थाबाट लिने गरेको पाइन्छ । यहाँका अधिकांश मानिसहरुले कुनै व्यवसाय संचालन गर्न वैदेशिक रोजगारीमा जान, घर बनाउन, सवारी साधन किन्न आदि विभिन्न कारणले सहकारी संस्था मार्फत ऋण लिइरहेका हुन्छन् । लमही नगरपालिकामा रहेका यस्ता सहयोगी संस्थाहरुबाट यहाँका बासिन्दाहरुको जीवनस्तर सहज, सरल र सफल बनेको छ । लमही नगरपालिकामा रहेका विभिन्न सहकारी संस्थाको विवरणलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४.२०: सहकारी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको नाम
१	श्री सुनडवरी कृषि सहकारी संस्था लि.
२	श्री धर्म फर्म कृषि सहकारी संस्था
३	कान्तिपुर कृषक सहकारी संस्था लि.
४	उद्यमशिल कृषि बहुउद्देश्य सहकारी संस्था लि.
५	जखेराताल महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
६	गौतम वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
७	मिलीजुली बहुउद्देश्यिय सहकारी संस्था लि.
८	भुगोल वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
९	सानाकिसान सहकारी संस्था
१०	कृषक सहकारी
११	लालिगुरास कृषि सहकारी
१२	दिपज्योती कृषि सहकारी
१३	इन्द्रेणी कृषि सहकारी
१४	कमल नयन कृषि सहकारी
१५	प्रगतीशील कृषि सहकारी
१६	मिलीजुली कृषि सहकारी
१७	लालीगुरास कृषि सहकारी संस्था
१८	शिवशक्ति कृषि सहकारी संस्था
१९	श्री सतवरीया कृषि सहकारी संस्था
२०	सगरमाथा कृषि सहकारी
२१	श्री वनगांड वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
२२	गौमुखी वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

स्रोत: लमही नगरपालिका, २०७६

४.२३ यूवा रोजगारी

यस नगरपालिकाका धेरै जसो मानिसहरु कृषिमा संलग्न रहेको पाइन्छ भने केही युवाहरुको दैनिक ज्यालादारी नै रोजगारको मुख्य स्रोत रहेको पाइन्छ । केही युवाहरु निजी तथा संस्थागत नोकरी तथा आफ्नो व्यापार व्यवसाय तर्फ आकर्षित छन् । आफ्नो देशमा रोजगारीको अवसरको कमी भएको कारणले अधिकांश युवाहरु विदेश पलायन भएको पाइन्छ । देशकै समस्याको रुपमा रहेको यस समस्याबाट लमही नगरपालिकाका युवा युवतीहरु पनि अछुतो रहेका छैनन् । यस नगरपालिकामा रहेका आर्थिक रुपले कमजोर रहेका तथा विपन्न वर्गका युवाहरु खाडी मुलुकमा अति जोखिमपूर्ण काम गर्न गएको पाइन्छ । यसको मुख्य कारण अशिक्षा, गरीबी, युवाहरु सीप विहिन हुनु साथै यस नगरपालिकामा कृषिमा आधुनिकीकरण नभएको हुँदा जिविकोपार्जनका लागि यस नगरपालिकाका युवाहरु विदेशीन बाध्य भएका छन् ।

परिच्छेद ५: सामाजिक अवस्था

लमही नगरपालिका भित्र रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, बालबालिका तथा महिला विकास आदि लगायतको वर्तमान अवस्थालाई अध्ययन विश्लेषण गरी यस परिच्छेदमा राखिएको छ। नगरपालिका भित्र माथि उल्लेख गरिएका शिर्षक भित्रका उपलब्ध हुन सकेसम्मका तथ्यांकहरूलाई संकलन गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ।

५.१ शिक्षा

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यले बालबालिका विकासका लागि लिएको लक्ष्य तथा गन्तव्य (लक्ष्य २: गन्तव्य ३:) सन् २०१५ सम्ममा सबैले प्राथमिक शिक्षा पाएका हुनेछन्। लक्ष्य ३: गन्तव्य ४: सन् २०१५ सम्ममा शिक्षाका सबै तहमा लैङ्गिक विभेद अन्त्य भएको हुनेछ। त्यसैगरी नेपाल सरकारले पनि सबै नेपालीलाई कम्तीमा साक्षर बनाउने नीति तथा रणनीति लिएको छ। नेपाल सरकार लगायत अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले समेत शिक्षा प्रति लिएको चासोलाई मनन गर्दै अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ।

यसै सन्दर्भमा नेपालको कुल साक्षरता ६५.९ प्रतिशत रहेकोमा शिक्षा शाखाको तथ्यांक अनुसार लमही नगरपालिकाको साक्षरता ६६.५ प्रतिशत (महिला साक्षरता प्रतिशत ५८.३ र पुरुष साक्षरता ७५.१ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। तर घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार यस नगरपालिकाको कुल साक्षरता ८३.८८ प्रतिशत रहेको छ। यस नगरपालिकाको साक्षरतालाई आगामी दिनहरूमा द्रुतगतिमा अगाडी बढाउनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसंग समन्वय गरी शिक्षा सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने लमही नगरपालिकाको आवश्यकता रहेको छ। साविकको जिल्ला शिक्षा कार्यालय, दाङ्ग र निर्वाचित प्रतिनिधिहरूसंगको अन्तरकृया र स्थलगत सर्वेक्षणका अनुसार लमही नगरपालिकामा रहेका विद्यालयहरूको विवरणलाई तलको तालिकामा देखाईएको छ।

५.१.१ साक्षरता सम्बन्धि विवरण

शिक्षा मानव जिवनको लागि अति आवश्यक छ। शिक्षाले नै मानिसको जिवन खुसी र सुखी हुने गर्दछ। शिक्षा विना मानिस अधुरो र अपुरो हुन्छ। मानव जिवन र समाज विकासको लागि शिक्षा नभै हुँदैन। शिक्षा औपचारिक र अनौपचारिक विभिन्न तरिकाबाट ग्रहण गर्न सकिन्छ। साक्षर नगरपालिका बनाउन लमही नगरपालिकाले विभिन्न प्रयासहरू गरेको छ।

तालिका नं ५.१: साक्षरता सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	साक्षरता	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
१	४९९१	६,०३४	८२.७१
२	४१४८	६,०३४	६८.७४
३	६५८६	८,४२६	७८.१६
४	५,८८५	६,५३२	९०.०९

वडा नं.	साक्षरता	जम्मा जनसंख्या	प्रतिसत
५	७,९९५	८,८९०	८९.९३
६	४९७५	५,३७०	९३.८७
७	४६५५	५,४४६	८५.४८
८	४७९९	५,४०४	८८.६६
९	३३०६	४,२८७	७७.९२
जम्मा	४७३३२	५६,४२३	८३.८८

तालिका नं. ५.२: लमही नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१	वालोदय आधारभुत विद्यालय	वडा नं १
२	प्रा.वि. शितलपुर	वडा नं १
३	सुर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १
४	दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १
५	वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १
६	वाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १
७	वृहस्पती वो. स्कूल	वडा नं १
८	फ्युचर वो. स्कूल	वडा नं २
९	श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २
१०	श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २
११	श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१२	श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २
१३	श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३
१४	श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३
१५	श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३
१६	श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३
१७	श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३
१८	शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३
१९	राफ्त सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३
२०	घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४
२१	घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४
२२	श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५
२३	रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५
२४	प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५
२५	सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५
२६	ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५
२७	जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	वडा नं ५
२८	देवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५
२९	साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५
३०	गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५
३१	देउखुरी स्कूल	वडा नं ५
३२	मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५
३३	मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५
३४	एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५
३५	दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६
३६	श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६
३७	गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६
३८	देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६
३९	अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७
४०	सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७
४१	दिव्य नेशनल	वडा नं ७
४२	राफ्त मा.वि.	वडा नं ८
४३	राफ्त ग्यालेक्सी	वडा नं ८
४४	ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८
४५	भरत कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८
४६	मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
४७	प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९
४८	प्रा.वि. हर्दवा	वडा नं ९
४९	मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९
५०	क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९

स्रोत: शिक्षा शाखा, लमही नगरपालिका २०७६

तालिका नं: ५.३ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

विद्यालयको नाम, ठेगाना र किसिम	वडा नम्बर	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा (भएको/ नभएको)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको/ नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम (भएको/ नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको/ नभएको)	छुट्टै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको/ नभएको)
वालोदय आधारभुत विद्यालय	वडा नं १	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
प्रा.वि. शितलापुर	वडा नं १	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
सूर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	नभएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १	नभएको	नभएको	भएको	भएको	भएको
वाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
वृहस्पती वो. स्कूल	वडा नं १	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
प्युचर वो. स्कूल	वडा नं २	नभएको	नभएको	नभएको	भएको	नभएको
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २	नभएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
श्री वालजनता मा.वि.	वडा नं ३	नभएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको	नभएको

विद्यालयको नाम, ठेगाना र किसिम	वडा नम्बर	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा (भएको/नभएको)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको/नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम (भएको/नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको/नभएको)	छुट्टै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको/नभएको)
श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
राप्ति सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	नभएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	भएको
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	भएको
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	भएको	नभएको	नभएको	भएको	भएको
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५	भएको	नभएको	भएको	भएको	भएको
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
देउखुरी स्कूल	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको

विद्यालयको नाम, ठेगाना र किसिम	वडा नम्बर	अपाङ्ग विद्यार्थी श्रोत कक्षा (भएको/नभएको)	CBEGRA कार्यान्वयन (भएको/नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम (भएको/नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको/नभएको)	छुट्टै प्रधानाध्यापक दरबन्दी (भएको/नभएको)
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	भएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
दिव्य नेशनल राप्ति मा.वि.	वडा नं ७	नभएको	नभएको	भएको	नभएको	नभएको
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	नभएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८	नभएको	नभएको	भएको	भएको	नभएको
भरत कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८	नभएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको	नभएको
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
प्रा.वि. हर्दवा	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	नभएको	नभएको
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको

तालिका नं ५.४: बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन (भएको/ नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको/ नभएको)	बाल क्लब गठन (भएको/ नभएको)	बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग (भएको/ नभएको)
बालोदय आधारभुत विद्यालय	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
प्रा.वि. शितलपुर	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
सुर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
बाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
वृहस्पती बो. स्कूल	वडा नं १	भएको	भएको	भएको	भएको
पयुचर बो. स्कूल	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	नभएको	नभएको	नभएको	नभएको
श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको

विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन (भएको/ नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको/ नभएको)	बाल क्लब गठन (भएको/ नभएको)	बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग (भएको/ नभएको)
राप्ति सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३	भएको	भएको	भएको	भएको
घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४	भएको	भएको	भएको	भएको
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	भएको	भएको	भएको	भएको
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५	भएको		भएको	
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५	भएको		भएको	
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	भएको		भएको	
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५	भएको		भएको	
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	वडा नं ५	भएको		भएको	
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	भएको		भएको	
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	भएको		भएको	
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५	भएको		भएको	
देउखुरी स्कूल	वडा नं ५	भएको		भएको	
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५	भएको		भएको	
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५	भएको		भएको	
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	भएको		भएको	
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	भएको	भएको	भएको	भएको
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	भएको	भएको	भएको	भएको
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६	भएको	भएको	भएको	नभएको
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६	भएको	भएको	भएको	नभएको

विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन (भएको/ नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको/ नभएको)	बाल क्लब गठन (भएको/ नभएको)	बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग (भएको/ नभएको)
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	भएको	भएको	भएको	भएको
सतवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७	भएको	भएको	भएको	भएको
दिव्य नेशनल	वडा नं ७	भएको	भएको	भएको	भएको
राप्ति मा.वि.	वडा नं ८	भएको	भएको	भएको	भएको
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	भएको	भएको	भएको	भएको
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८	भएको	भएको	भएको	भएको
भरत कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८	भएको	भएको	भएको	भएको
असानी प्रा.वि.	वडा नं ८	भएको	भएको	भएको	भएको
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको
प्रा.वि. भरदवा	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९	भएको	भएको	भएको	भएको

तालिका नं ५.५: छात्रवृत्ती तथा लक्षित सूविधाको विवरण

विद्यालयको नाम र ठेगाना (किसिम र तह)	वडा नम्बर	छात्रवृत्तीको किसिम अनुसार											
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न				जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्र	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
वालोदय आधारभुत विद्यालय	वडा नं १	१२	११										
प्रा.वि. शितलपुर	वडा नं १	२२	१८	१	१		७						
सुर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	२०	१२					४	२				
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	१३	१०			१४	४५			५			
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १		न.पा	को	नियम	अनुसार							
बाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १				२			५	३	१५	१५		
वृहस्पती बो. स्कूल	वडा नं १		न.पा	को	नियम	अनुसार							
फ्युचर बो. स्कूल	वडा नं २		न.पा	को	नियम	अनुसार							
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २							१०	११	५	७		
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २							४	३				
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २												
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	१	१										
श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३	६	१		१			६	१४				
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३												
श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३			२	१								
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	४	११										
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३												
शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३		न.पा	को	नियम	अनुसार							

विद्यालयको नाम र ठेगाना (किसिम र तह)	वडा नम्बर	छात्रवृत्तीको किसिम अनुसार											
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न				जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्र	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
राप्ति सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३					३	४	६	६				
घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४							२	४				
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४		न.पा	को	निय	म							
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	३१	२७					२	२	५	६		
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५												
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५		न.पा	को	निय	म							
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	१५	२०		२	१५	२०	२०	३०	२५	२७		
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५		२		१	१		२१	२३	९	९		
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	वडा नं ५	८	१२			१४	१६	२२	१८	१५	१८		
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५		न.पा	को	निय	म							
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	३	२			६	४	३	३	२	२		
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५									५	३		
देवपुर मा.वि.दउखुरी	वडा नं ५												
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५												
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५												
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५												
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	३	३										

विद्यालयको नाम र ठेगाना (किसिम र तह)	वडा नम्बर	छात्रवृत्तीको किसिम अनुसार											
		दलित		अपाङ्ग		विपन्न				जेहेन्दार		अन्य सुविधा	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्र	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	३०	३५	१	१			१८	४	३५	३५		
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६		न.पा	को	निय	म							
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६												
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	१५	१३										
सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७		न.पा	को	निय	म							
दिव्य नेशनल	वडा नं ७												
राप्ति मा.वि.	वडा नं ८			१	१								
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	३	४										
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८												
भरत कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८												
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	१२	१२		३			१	२				
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९												
प्रा.वि. भरदवा	वडा नं ९		९										
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९												
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९		न.पा	को	निय	म							

तालिका नं ५.६: भर्ना दर, निरन्तरता दर

विध्यालयको नाम,स्थान र किसिम	वडा नं.	खुद भर्ना दर			निरन्तरता दर		
		पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि	पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि
वालोदय आधारभुत विध्यालय	वडा नं १	१०	१५५		१००%	९५%	
प्रा.वि. शितलपुर	वडा नं १	१२	४६		१००%	९७%	
सुर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	२६	२१८	१३८	९८%	९५%	९५%
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	१८	८८		९५%	९५%	
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १	१०५	१५१		१००%	९५%	
वाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १	११२	११३		९५%	९५%	
वृहस्पती वो. स्कूल	वडा नं १	९४	९०		९८%	९८%	
फ्युचर वो. स्कूल	वडा नं २	८३	९०		१००%	९५%	
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २	१०	१८६		९०%	९५%	
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २	८	१९९	९४	९५%	९५%	९५%
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २	१९	१७		९५%	९७%	
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	१०	३१		९०%	९०%	
श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३	१२	१२०	३२०	९८%	९८%	९८%
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३	३५	६२४	५६७	९५%	९०%	९५%
श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३	१०	२९९		९४%	९५%	
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	३०	२१९		१००%	९५%	
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३	१४	२८		९५%	९५%	
शिद्धबावा एकेडेमी	वडा नं ३	४०	५३		९५%	९५%	
राप्ति सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३	६८	७३		१००%	१००%	
लड बुद्ध एकेडेमी	वडा नं ३	१९३	२११		९५%	९५%	
घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४	९	९३		९६%	९५%	

विध्यालयको नाम,स्थान र किसिम	वडा नं.	खुद भर्ना दर			निरन्तरता दर		
		पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि	पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४	७६	७४		१००%	१००%	
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	३३	४३६	१२४	९८%	९०%	९०%
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५	२२६	५४९	२२७	९६%	९६%	९६%
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५	१२१	२८१	२२४	९६%	९८%	९८%
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	१६६	५६३		९८%	९८%	९८%
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५	१७८	५६२	७०	९८%	९७%	९८%
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो.स्कूल	वडा नं ५	१५०	३७२	४२	९७%	९७%	९७%
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	१७२	८०		९८%	९८%	
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	११४	७५		९७%	९७%	
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५	७०			९८%	९८%	
देउखुरी स्कूल	वडा नं ५						
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५		५९			९५%	
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५	१०	५३		९५%	९८%	
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५						
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	१३	४७		८८%	९०%	
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	२२	८४७	१०९६	९५%	९५%	९५%
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६	१०२	३९०	१८४	९८%	९८%	९८%
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६	१३७	१४१		९८%	९८%	
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	१७	३८०		१००%	९८%	
सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७	६७	६८		९८%	९८%	
दिव्य नेशनल	वडा नं ७	५०			९८%		
राप्ति मा.वि.	वडा नं ८	३८	४८५	१८३	९८%	९८%	९५%

विध्यालयको नाम,स्थान र किसिम	वडा नं.	खुद भर्ना दर			निरन्तरता दर		
		पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि	पूर्व प्रा.	आधारभुत	मावि
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	१५०	३१०	३५	१००%	१००%	१००%
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८						
भतर कुण्डा प्रा.वि.	वडा नं ८						
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	६	१५४	३६	९५%	९५%	९५%
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९						
प्रा.वि. भरदवा	वडा नं ९	५	१९		९५%	९८%	
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९						
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९	४३			१००%		

तालिका नं ५.७: शैक्षिक तथा विध्यालयको भौतिक अवस्था

बाल विकास केन्द्र तथा विध्यालयको नाम	वडा नं.	भवन संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र		प्रयोगशाला	डेस्क, वेञ्चको क्षमता	खेलमैदान क्षेत्रफल वर्ग मी.	कम्पाउण्ड वालको किसिम तारवार, कच्ची, पक्की, पर्खाल	चर्पीको सुविधा छ, छैन	स्वच्छ खानेपानी छ, छैन
		कच्ची	पक्की	कच्ची	पक्की						
वालोदय आधारभुत विध्यालय	१		४	छैन	छैन	छैन	१-३	१५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
प्रा.वि. शितलापुर	१	४		छैन	छैन	छैन	प्राप्त	५ कठ्ठा	तारवार	छ	छैन
सुर्यविनायक मा.वि.	१										
दिव्य प्रा.वि.	१	३		छैन	छैन	छैन	छैन	१कठ्ठा	खुल्ला	छ	छ
वर्नहर्ट एकेडेमी	१		१	छैन	छैन	छैन	१-५	१३ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
वाल शिक्षा निकेतन	१		१	१	छैन	छैन	१-५	३ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
वृहस्पती बो. स्कूल	१		१	१	छैन	छैन	१-५	२ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
फ्युचर बो. स्कूल	२		२	छैन	छैन	छैन	१-४	५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
श्री हिमाल आ.वि.	२		३	छैन	छैन	छैन	१-४	५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
श्री मा.वि. सोनपुर	२		७	छैन	छैन	छैन	१-५	१७ कठ्ठा	तारवार	छ	छ
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	२		३	छैन	छैन	छैन	१-५	२ कठ्ठा	तारवार	छ	छ
श्री रात्री प्रा.वि.	२	२		छैन	छैन	छैन	१-६	१ कठ्ठा	छैन	छ	छ
श्री बालजनता मा.वि.	३		२	छैन	छैन	छ	१-४	३ विघा	पक्की पर्खाल	छ	छ
श्री मा.वि. फल्कापुर	३		७	छैन	छैन	छ	१-५	५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छैन
श्री बालतारा आ. वि.	३		५	छैन	छैन	छैन	१-५	७ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
श्री बालजनता आ.वि.	३	२	३	छैन	छैन	छैन	१-५	१० कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	३		१	छैन	छैन	छैन	छैन	४ कठ्ठा	तारवार	छ	छ
शिद्धवावा एकेडेमी	३		१	छैन	छैन	छैन	१-५	१ कठ्ठा	तारवार	छ	छ
राप्ति सनराइज बो. स्कूल	३		२	छ	छैन	छैन	१-५	४ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
लड बुद्ध एकेडेमी	३										
घुम्ना मा.वि.	४		५	छ	छैन	छैन	१-५	१० कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
घुम्ना लिटिल स्टार	४		२	छैन	छैन	छैन	१-५	२ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ

बाल विकास केन्द्र तथा विद्यालयको नाम	वडा नं.	भवन संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र		प्रयोगशाला	डेस्क, वेञ्चको क्षमता	खेलमैदान क्षेत्रफल वर्ग मी.	कम्पाउण्ड बालको किसिम तारवार, कच्ची, पक्की, पर्खाल	चर्पीको सुविधा छ, छैन	स्वच्छ खानेपानी छ, छैन
		कच्ची	पक्की	कच्ची	पक्की						
श्री खिम व.शाह मा.वि.	५		५	छैन	छैन	छैन	१-४	२ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	५		३	छ	छैन	छ	१-४	६ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	५		३	छ	छैन	छ	१-४	१५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
सनलाइट उ.मा.वि.	५		५	छ	छैन	छ	१-४	५ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
ज्योतिषमति विद्यापिठ	५		२	छ	छैन	छ	१-४	३ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	५		३	छ	छैन	छ	१-४	३ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	५		१	छ	छैन	छ	१-४	१ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
साधना ई. वो. स्कूल	५		१	छ	छैन	छ			पक्की पर्खाल	छ	छ
गुडलाइफ स्कूल	५		१	छैन	छैन	छैन			पक्की पर्खाल	छ	छ
देउखुरी स्कूल	५										
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	५		१	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	पक्की पर्खाल	छ	छ
मदरसा नुरुल इस्लाम	५		१	छैन	छैन	छैन	१-१०	२ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	५		१	छैन	छैन	छैन		छैन	छैन	छ	छ
दुमदुमा प्रा.वि.	६		२	छैन	छैन	छैन	१-५	६ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छैन
श्री आर्दश उ.मा.वि.	६		७	छ	छैन	छ	१-५	७ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
गोरखा वो.स्कूल	६		३	छ	छैन	छ	१-३	२० कठ्ठा	तारवार पर्खाल	छ	छ
देउखुरी पब्लिक स्कूल	६		३	छ	छैन	छ	१-४	१ कठ्ठा	तारवार पर्खाल	छ	छ
अर्जुन नि.मा.वि.	७		५	छ	छैन	छैन	१-५	४ कठ्ठा	तारवार पर्खाल	छ	छैन
सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	७		१	छ	छैन	छैन	१-४	२ कठ्ठा	तारवार पर्खाल	छ	छ
दिव्य नेशनल	७		१	छ	छैन	छैन	१-४	२ कठ्ठा	तारवार पर्खाल	छ	छ
राप्ति मा.वि.	८		६	छ	छैन	छ	१-५	२ विघा	पक्की पर्खाल	छ	छ
राप्ति ग्यालेक्सी	८		२	छ	छैन	छ	१-५	३ कठ्ठा	पक्की पर्खाल	छ	छ
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	८										

बाल विकास केन्द्र तथा विद्यालयको नाम	वडा नं.	भवन संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र		प्रयोगशाला	डेस्क, वेञ्चको क्षमता	खेलमैदान क्षेत्रफल वर्ग मी.	कम्पाउण्ड वालको किसिम तारवार, कच्ची, पक्की, पर्खाल	चर्पीको सुविधा छ, छैन	स्वच्छ खानेपानी छ, छैन
		कच्ची	पक्की	कच्ची	पक्की						
भतर कुण्ड प्रा.वि.	८										
मा.वि. अमेलीया	९		५	छ	छैन	छैन	१-५	४ विघा	पक्की पर्खाल	छ	छ
प्रा.वि. भिउसनपुर	९										
प्रा.वि. हर्दवा	९		२	छैन	छैन	छैन	१-५	४ कठ्ठा	तारवार	छ	छ
मा.वि. वगरवावा	९										
क्रियटिभ एकेडेमी	९		१	छैन	छैन	छैन	१-५	२ कठ्ठा	तारवार	छ	छ

तालिका नं ५.८: विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको तहगत विवरण

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा)	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
						(१-८)			(९-१२)					
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
प्रा.वि. सोरठी	१	सरकारी												
वालोदय आधारभूत विद्यालय	वडा नं १	सामुदायिक	४	६	१०	७९	७६	१५५				८३	८२	१६५
प्रा.वि. शितलापुर	वडा नं १	सामुदायिक	२	१०	१२	२३	२३	४६				२५	३३	५८
सुर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	सामुदायिक	१४	१२	२६	१२२	९६	२१८	९७	४१	१३८	२३३	१४९	३८२
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	सामुदायिक	६	१२	१८	३९	४९	८८				४५	६१	१०६
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १	संस्थागत	४३	६२	१०५	८०	७१	१५१				१२३	१३३	२५६
वाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १	संस्थागत	५२	६०	११२	५२	६१	११३				१०४	१२१	२२५
बृहस्पती बो. स्कूल	वडा नं १	संस्थागत	४४	५०	९४	४४	४६	९०				८८	९६	१८४
फ्युचर वो. स्कूल	वडा नं २	संस्थागत	४१	४२	८३	४५	४५	९०				८७	८६	१७३
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २	सामुदायिक	२	८	१०	१००	८६	१८६				१०२	९४	१९६
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २	सामुदायिक	४	४	८	१०५	९४	१९९	५०	४४	९४	१५९	१४२	३०१
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २	सामुदायिक	७	१२	१९	९	८	१७				१६	२०	३६
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	सामुदायिक	५	५	१०	१८	१३	३१				२३	१८	४१

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
		(सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा)				(१-८)			(९-१२)					
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	७	५	१२	५७	६३	१२०	२०७	११३	३२०	२७१	१८१	४५२
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३	सामुदायिक	१७	९	३५	३४१	२८३	६२४	३२१	२४६	५६७	६७९	५३८	१२१७
श्री बालतारा आ. वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	३	७	१०	१७०	१२९	२९९				१७३	१३६	३०९
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	११	१९	३०	१३७	८२	२१९				१४८	१०१	२४९
श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	७	७	१४	१६	१२	२८				२३	१९	४२
शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३	संस्थागत	१५	२५	४०	२६	२७	५३				४१	५२	९३
राप्ति सनराइज वो. स्कूल	वडा नं ३	संस्थागत	३४	३४	६८	२४	४९	७३				५८	८३	१४१
लड बुद्ध एकेडेमी	वडा नं ३	संस्थागत	९८	९५	१९३	१२१	९०	२११				२१९	१८५	४०४
घुम्ना नि.मा.वि.	वडा नं ४	सामुदायिक	५	४	९	४८	४५	९३				५३	४९	१०२
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४	संस्थागत	४६	३०	७६	३९	३५	७४				८५	६५	१५०
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	सामुदायिक	१९	१४	३३	२२३	२१३	४३६	७६	४८	१२४	३१८	२७५	५९३
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५	संस्थागत	११४	११२	२२६	२८७	२६२	५४९	१२८	९९	२२७	५२९	४७३	१००२
प्रीन्स इ.वो.स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत	६१	६०	१२१	१४२	१३९	२८१	२१	११	३२	२२४	२१०	४३४
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	संस्थागत	७१	९५	१६६	२४१	३२२	५६३						
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५	संस्थागत	७४	१०४	१७८	२३७	३२५	५६२	२९	४१	७०	३४०	४७०	८१०
जइन्द्र सिंह नमुना ई.वो. स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत	७८	७२	१५०	१८२	१९०	३७२	१९	२३	४२	२७५	२८५	५६०
वेवी क्वीन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	संस्थागत	७७	९५	१७२	४१	३९	८०				११८	१३४	२५२
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत	५८	५६	११४	३८	३७	७५				९६	९३	१८९
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत	४१	२९	७०							४१	२९	७०
देवपुर मा.वि. देउखुरी	वडा नं ५	संस्थागत												
मदरसा सन्नत अहेल पैजानी	वडा नं ५	मदरसा				३०	२९	५९				३०	२९	५९
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५	मदरसा	६	४	१०	३३	२०	५३				३९	२४	६३
एन्जल क्वीन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	संस्थागत												
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	सामुदायिक	८	५	१३	२०	२७	४७				२८	३२	६०
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	सामुदायिक	१३	९	२२	४३८	४०८	८४६	६३८	४५८	१०९६	१०८९	८७५	१९६४

विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	विद्यालयको किसिम	पूर्व प्राथमिक			आधारभूत			माध्यमिक			जम्मा		
		(सामुदायिक,संस्थागत, मदरसा,गुम्बा)				(१-८)			(९-१२)					
			छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६	संस्थागत	३७	६५	१०२	१७७	२१३	३९०	११०	७४	१८४	३२४	३५२	६७६
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६	संस्थागत	६२	७५	१३७	६१	८०	१४१				१२३	१५५	२७८
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	सामुदायिक	७	१०	१७	१९१	१८९	३८०				१९८	२०६	४०४
सतवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७	संस्थागत	३२	३५	६७	३१	३७	६८				६३	७२	१३५
दिव्य नेशनल	वडा नं ७	संस्थागत	२४	२६	५०							२४	२६	५०
राप्ति मा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक	१९	१९	३८	२६६	२१९	४८५	११९	६४	१८३	४०४	३०२	७०६
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	संस्थागत	८०	७०	१५०	१६१	१४९	३१०	१३	२२	३५	२५४	२४१	४९५
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक	११	१२	२३	१४१	११९	२६०				१५२	१३१	२८३
भतर कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक	१९	१०	२९	७६	८९	१६५				९५	९९	१९४
सानी प्रा.वि.	८	सामुदायिक	५	१२	१७	३०	२९	५९				३५	४१	७६
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	सामुदायिक	५	१	६	९३	६१	१५४	२१	१५	३६	११९	७७	१९६
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९	सामुदायिक	५	१०	१५	५३	५९	११२				५८	६९	१२७
प्रा.वि. हर्दवा	वडा नं ९	सामुदायिक	१	४	५	११	८	१९				१२	१२	२४
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९	सामुदायिक	२५	३०	५५	१६२	१३६	२९८	१६	२४	४०	२०३	१९०	३९३
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९	संस्थागत	१४	२९	४३							१४	२९	४३
वालविकास केन्द्र तेलैया	९	संस्थागत	२७	२२	४९							१४	२९	४३
वालविकास केन्द्र तौलिया	९	संस्थागत	९	७	१६							२७	२२	४९

स्रोत: शिक्षा शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

तालिका नं. ५.९: तहगत शिक्षक विवरण

वडा नं.	तह	स्वीकृत दरवन्दीमा कार्यरत							परियोजना		राहत दरवन्दीमा कार्यरत			नीजि श्रोतमा			PCFमा			तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	कुल जम्मा
		म.	पू.	जम्मा	स्थायी		अस्थायी														
					म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.											
१	प्रा.वि.	४	५	९	३	४	१	१				३	३	२	१	३				९	१५
	नि.मा.वि.					२						१	१		२	२					५
	मा.वि.													३	२	५					५
	जम्मा																				२५
२	प्रा.वि.				६	७		१			२	१		३				१		१४	२१
	नि.मा.वि.					४						१		२						४	७
	मा.वि.					२						१								२	३
	जम्मा																				३१
३	प्रा.वि.	६	१७	२३	२	१६	४	१			३	१	४	५	५	१०	१	१	२	२७	३९
	नि.मा.वि.	१	१	२		१	१		१		१	२	३	५	५	१०				५	१७
	मा.वि.	२	६	८	२	३		३				३	३	२	८	१०				११	२१
	जम्मा	९	२४	३३	४	२०	५	४	१	४	६	१०	१२	१८	३०	१	१	२	४३	७७	
४	प्रा.वि.				१	५					१	१	२	१		१	१		१	८	१०
	नि.मा.वि.																				
	मा.वि.																				
	जम्मा																				
५	प्रा.वि.	६	२	८	४	२	२					१	१							९	९
	नि.मा.वि.		१	१		१					१	१	२	३		३				३	६
	मा.वि.											१	१	२		२		१	१	१	४
	जम्मा																				१९
६	प्रा.वि.	८	५	१३	६	५	२				२		२		१	१				१५	१६
	नि.मा.वि.	१		१	१							१	१	३	६	९				२	११
	मा.वि.		४	४		३		१				४	४		८	८				८	१६
	जम्मा																				४३

वडा नं.	तह	स्वीकृत दरवन्दीमा कार्यरत							परियोजना	राहत दरवन्दीमा कार्यरत			नीजि श्रोतमा			PCFमा			तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	कुल जम्मा	
		म.	पू.	जम्मा	स्थायी		अस्थायी			म.	पू.	जम्मा	म.	पू.	जम्मा	म.	पू.	जम्मा			
					म.	पु.	म.	पु.													
७	प्रा.वि.		५	५		५					२	२	४		१	१				१०	१०
	नि.मा.वि.														१	१					१
	मा.वि.																				
	जम्मा																				११
८	प्रा.वि.				१	७		१			४	२	६	३	३	६				१५	२१
	नि.मा.वि.					३									७	७				३	१०
	मा.वि.					१		१				२	२		१	१				४	५
	जम्मा																				३६
९	प्रा.वि.					७	२	३			२	२		१				१	१	१६	
	नि.मा.वि.					१						३								४	
	मा.वि.									१				३	६	९				१	
	जम्मा																				

५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो । शिक्षा विना देश विकासको कल्पना पनि गर्न सकिदैन । व्यक्तिलाई सामाजिककरण गर्न शिक्षाले नै ठूलो सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । आजको दिनमा शिक्षा हासिल गर्न विद्यालयमा अध्ययन गर्न जाने बालबालिकाहरूनै भोलिको देशको कर्णाधार हुने हुँदा पनि शिक्षालाई यति धेरै महत्त्व दिनु परेको स्पष्ट हुन्छ । भनिन्छ, शिक्षा नै सामाजिक परिवर्तनका वाहक हुन् । त्यसैले हामीले यो पनि बिसन्तु हुँदैन कि सम्पूर्ण शैक्षिक प्रकृयाको केन्द्र नै विद्यार्थी हुन् । लमही नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक विवरणलाई हेर्दा यस नगरपालिका भित्र क्याम्पस १ वटा, सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय ११ वटा, आधारभूत विद्यालय २१ वटा, संस्थागत आधारभूत विद्यालय ५ वटा र बाल विकास केन्द्र २९ वटा रहेका छन् । लमही नगरपालिका भित्र रहेका शैक्षिक विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५.१०: शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विवरण	संख्या
१	क्याम्पस	१
२	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय	११
३	संस्थागत माध्यमिक विद्यालय	१
४	आधारभूत विद्यालय	२१
५	संस्थागत आधारभूत विद्यालय	५
६	बाल विकास केन्द्र	२९

स्रोत: लमही नगरपालिका, शिक्षा शाखा, २०७६

५.१.३ सामुदायिक सिकाई केन्द्र

सरकारले सन् २०३० सम्ममा देशलाई साक्षर बनाउने लक्ष्य अर्न्तगत सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई राखिएको छ । अहिले देशभरि नै प्रौढ शिक्षा अनौपचारिक शिक्षा महिला विद्यालय वा सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत अनौपचारिक साक्षरताको काम चलिरहेको छ ।

५.१.४ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

लमही नगरपालिकाभित्र अध्यापन गराउने शिक्षक २७१ शिक्षिका संख्या २७९ रहेका छन् । यसैगरी विषयगत शिक्षकमा अंग्रेजी ७९, विज्ञान ६८ र गणित ६० रहेका छन् । तलको तालिकामा तहगत रूपमा कूल शिक्षक सम्बन्धी विवरण देखाइएको छ ।

तालिका नं. ५.११: शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

विद्यालयको नाम	वडा नं.	किसिम (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा)	स्वीकृत दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यामिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
बालोदय आधारभूत विद्यालय	वडा नं १	सामुदायिक	३	४	३	३				
प्रा.वि. शितलपुर	वडा नं १	सामुदायिक	३	२	१	१				
सूर्यविनायक मा.वि.	वडा नं १	सामुदायिक	५	८	५	२	३	१	१	१
दिव्य प्रा.वि.	वडा नं १	सामुदायिक		२						
वर्नहर्ट एकेडेमी	वडा नं १	संस्थागत		९	९	९		१	१	१
बाल शिक्षा निकेतन	वडा नं १	संस्थागत		४	८	८		१	१	१
बृहस्पती बो. स्कूल	वडा नं १	संस्थागत		३	७	७		१	१	१
प्युचर बो. स्कूल	वडा नं २	संस्थागत		७	५	१२				
श्री हिमाल आ.वि.	वडा नं २	सामुदायिक	३	४	३	७		१	१	१
श्री मा.वि. सोनपुर	वडा नं २	सामुदायिक	१६	११	५	४	१	२	२	२
श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	वडा नं २	सामुदायिक	२	२	२	४				
श्री रात्री प्रा.वि.	वडा नं २	सामुदायिक	१	१	१	२				
श्री बालजनता मा.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	७	२०	६	४	१	२	२	२
श्री मा.वि. फल्कापुर	वडा नं ३	सामुदायिक	८	१६	१२	१५	१३	४	२	३
श्री बालतारा आ.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	८	७	४	११		२	१	१
श्री बालजनता आ.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक	५	६	५	२		१	१	१
श्री टिक्लीगढ प्रा.वि.	वडा नं ३	सामुदायिक			१	१				
शिद्धवावा एकेडेमी	वडा नं ३	संस्थागत		१	४	५				
राप्ति सनराइज बो. स्कूल	वडा नं ३	संस्थागत		४	६	१०		१	१	२
लड बुद्ध एकेडेमी	वडा नं ३	संस्थागत								
घुम्ना मा.वि.	वडा नं ४	सामुदायिक	६	३	७	३				
घुम्ना लिटिल स्टार	वडा नं ४	संस्थागत		१	७	८		१	१	१
श्री खिम व.शाह मा.वि.	वडा नं ५	सामुदायिक	९	७	१२	१०	२	०	२	३
रोजी वर्डस उ.मा.वि.	वडा नं ५	संस्थागत		१६	२१	२२	१५	५	८	१०
प्रीन्स इ.बो.स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत		१०	१५	२२	३	३	३	३
सनलाइट उ.मा.वि.	वडा नं ५	संस्थागत		१६	१६	१६		५	५	६
ज्योतिषमति विद्यापिठ	वडा नं ५	संस्थागत		१३	१५	२५	३	२	५	८
जइन्द्र सिंह नमुना ई.बो. स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत		१०	१२	२१	१	४	३	४
वेवी कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	संस्थागत			८	८				

विद्यालयको नाम	वडा नं.	किसिम (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा)	स्वीकृत दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
				शिक्षक	शिक्षिका	आधारभूत	माध्यामिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
साधना ई. वो. स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत			५	५				
गुडलाइफ स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत		६		६				
देउखुरी स्कूल	वडा नं ५	संस्थागत								
मदरसा सन्तत अहेल पैजानी	वडा नं ५	सामुदायिक		२	२	४				
मदरसा नुरुल इस्लाम	वडा नं ५	सामुदायिक		३	१	४				
एन्जल कुइन मन्टेस्वरी	वडा नं ५	संस्थागत								
दुमदुमा प्रा.वि.	वडा नं ६	सामुदायिक	४	१	५	६		१	१	१
श्री आर्दश उ.मा.वि.	वडा नं ६	सामुदायिक						२	२	२
गोरखा वो.स्कूल	वडा नं ६	संस्थागत		३४	२१	३७	२	७	१०	८
देउखुरी पब्लिक स्कूल	वडा नं ६	संस्थागत		९	९	१८		२	२	२
अर्जुन नि.मा.वि.	वडा नं ७	सामुदायिक	९	९	३	१०		१	१	१
सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	वडा नं ७	संस्थागत		१	७	८				
दिव्य नेशनल	वडा नं ७	संस्थागत		२	५	७				
राप्ति मा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक	११	१४	३	१५	२	४	५	६
राप्ति ग्यालेक्सी	वडा नं ८	संस्थागत		९	९	१५	३	५	५	७
ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक								
भरत कुण्ड प्रा.वि.	वडा नं ८	सामुदायिक								
मा.वि. अमेलीया	वडा नं ९	सामुदायिक	८	७	५	११	१	१	१	१
प्रा.वि. भिउसनपुर	वडा नं ९	सामुदायिक								
प्रा.वि. भरदवा	वडा नं ९	सामुदायिक	१	१	१	२				
मा.वि. वगरवावा	वडा नं ९	सामुदायिक								
क्रियटिभ एकेडेमी	वडा नं ९	संस्थागत		२	३	५				
जम्मा			१०९	२७१	२७९	३९५	५०	६०	६८	७९

स्रोत: शिक्षा शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

तालिका नं ५.१२: विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राहरूको विवरण (संख्या उल्लेख गर्ने)

वडा नं.	तह	सरकारी विद्यालय				निजि विद्यालय				कुल जम्मा
		कक्षा	छात्र	छात्रा	जम्मा	कक्षा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
१	प्रा.वि.	१	२०	२४	४४	१	५४	३७	९१	१३५
		२	३६	२७	६३	२	३४	३८	७२	१३५
		३	३३	३२	६५	३	३३	३१	६४	११९
		४	३२	२६	५८	४	२७	३२	५९	११७
		५	३८	४५	८३	५	११	१४	२५	१०८
	नि.मा.वि.	६	३८	४२	८०	६	१०	७	१७	९७
		७	३२	३७	६९	७	४	९	१३	८२
		८	१५	३०	४५	८	५	८	१३	५८
	मा.वि.	९	२२	४४	६६	९				६६
		१०	११	३५	४६	१०				४६
२	प्रा.वि.	१	१६	१५	३१	नर्सरी	१७	१९	३६	६७
		२	१७	२३	४०	के.जी.	२५	२२	४७	८७
		३	२६	२५	५१	१	१४	१७	३१	८२
		४	२८	२३	५१	२	९	१४	२३	७४
		५	३५	३९	७४	३	५	९	१४	८८
	नि.मा.वि.	६	२८	३२	६०	४	१७	५	२२	८२
		७	२९	४३	७२	५				७२
		८	३९	४३	८२	६				८२
	मा.वि.	९	२०	३०	५०	७				५०
		१०	२४	२०	४४	८				४४
३	प्रा.वि.	१	३६	३६		नर्सरी	५२	४४		
		२	३७	५७		के.जी.	१०२	१०३		
		३	३४	५९		१	३२	५०		
		४	५७	७८		२	४२	४५		
		५	८०	९१		३	२४	२२		
	नि.मा.वि.	६	११२	१११		४	३९	२८		
		७	११६	१४०		५	२३	२४		
		८	९७	१४८		६	१७	१०		
	मा.वि.	९	१४५	१८७		७				
		१०	८४	१०९		८				
४	प्रा.वि.	१	५	२	७	नर्सरी	१२	१४	२६	
		२	४	३	७	के.जी.	१८	३२	५०	
		३	३	८	११	१	१२	१०	२२	
		४	७	२	९	२	१४	११	२५	
		५	५	७	१२	३	९	१८	२७	
	नि.मा.वि.	६	७	७	१४	४				
		७	१२	८	२०	५				
		८	२	११	१३	६				
	मा.वि.	९				७				
		१०				८				
५	प्रा.वि.	१	२०	१०	३०	१	१८३	१७१	३५४	३८७
		२	१५	२९	४४	२	२०४	१८७	३९१	४३५
		३	२२	१९	४१	३	१६४	१६७	३३१	३७२
		४	३६	३७	७३	४	१७२	१३३	३०५	३७८
		५	२१	४१	६२	५	१७२	१७२	३४४	४०६
	नि.मा.वि.	६	३८	३९	७७	६	१५६	१४५	३०१	३७८

वडा नं.	तह	सरकारी विद्यालय				निजि विद्यालय				कुल जम्मा
		कक्षा	छात्र	छात्रा	जम्मा	कक्षा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
		७	२८	३६	६४	७	१७९	१४०	३०९	३७३
		८	३४	३८	७२	८	९१	६८	१५९	२३१
	मा.वि.	९	३५	५३	८८	९	१०८	९९	२०७	२९५
		१०	१३	२३	३६	१०	१०२	१००	२०२	२३८
६	प्रा.वि.	१	२६	३१	५७	१	३८	३४	७२	१२९
		२	२२	१८	४०	२	४४	३२	७६	११६
		३	२३	३६	५९	३	४२	२८	७०	१२९
		४	३६	४०	७६	४	३६	३३	६९	१४५
		५	३९	५२	९१	५	४१	३७	७८	१६९
	नि.मा.वि.	६	९७	८६	१८३	६	४३	३६	७९	२६२
		७	८२	१०४	१८६	७	२९	२१	५०	१५४
		८	११०	९१	२०१	८	२०	१७	३७	२३८
	मा.वि.	९	१४९	१७९	३२८	९	६	१८	२४	३५२
		१०	१०४	१५४	२५८	१०	९	८	१७	२७५
७	प्रा.वि.	१	१५	१५	३०	नर्सरी	२०	२२	४२	
		२	२३	१६	३९	के.जी.	४१	३४	७५	
		३	३१	२३	५४	१	१०	१२	२२	
		४	२४	२४	४८	२	१०	१२	२२	
		५	३०	२३	५३	३	१७	७	२४	
	नि.मा.वि.	६	३१	३३	६४	४				
		७	१९	३०	४९	५				
		८	१६	२७	४३	६				
	मा.वि.	९				७				
		१०				८				
८	प्रा.वि.	१	५५	५६		१	२६	२६		
		२	३९	५६		२	२३	३६		
		३	६३	६१		३	२३	१६		
		४	६१	६४		४	२१	२१		
		५	५७	६२		५	१२	१८		
	नि.मा.वि.	६	५१	७४		६	१७	१३		
		७	६९	८८		७	११	१५		
		८	६१	५१		८	१६	१६		
	मा.वि.	९	३६	९२		९	९	९		
		१०	२८	२७		१०	१३	५		
९	प्रा.वि.	१	३८	४७		नर्सरी	२१	११		
		२	३१	४२		के.जी.	८	३		
		३	३२	२६		१				
		४	४१	४१		२				
		५	२९	४५		३				
	नि.मा.वि.	६	४२	५४		४				
		७	२९	३४		५				
		८	२२	३०		६				
	मा.वि.	९	४७	५६		७				
		१०	२२	२९		८				

तालिका नं ५.१३: कलेज तथा विद्यार्थी संख्या

कलेज, क्याम्पसको नाम	वडा नं.	संकाय	पढाइ हुने तह	पढाइ हुने प्रमुख विषयहरु	विद्यार्थी संख्या		
					छात्रा	छात्र	जम्मा
गोर्खा इडलिस वो. स्कूल	६	व्यवस्थापन	वि.वि.एस.	एकाउन्ट, अर्थशास्त्र	६९	३२	१०१
देउखुरी उ. मा.वि.	५						
पृथ टेक्नीकल कलेज	४	ए.जी.	४ वर्षे	कृषि सम्बन्धी	१०२	९६	१९८
वगरवावा कृषि प्राविधीक शिक्षालय	५	ल्याव	१८ महिने	कृषि सम्बन्धी	३४	२	३६
देउखुरी टेक्नीकल प्राविधीक शिक्षालय	५	ए.जी.	१८ महिने	कृषि सम्बन्धी	२७	७	३४
जम्मा					२६६	१३९	३६९

स्रोत: शिक्षा शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

तालिका नं ५.१४: विशेष शिक्षातर्फ स्रोत कक्षामा अध्ययनरत छात्र/छात्राको विवरण

क्र.सं.	स्रोत कक्षा रहेको विद्यालयको नाम	अपांग बालबालिकाको कक्षागत विवरण										जम्मा
		कक्षा १		कक्षा २		कक्षा ३		कक्षा ४		कक्षा ५		
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	
१	सुर्यविनायक					१						१
२	वर्नहाट	१										१
३	प्रा.वि.शितलपुर	१	१									२
४	वृहस्पति								१			१
५	रात्री प्रा.वि.		१	१		१						३
६	मा.वि. सोनपुर	१		१								२
७	वालतारा आ. वि.					१	१	१				३
८	लडबुद्ध एकेडेमी	१			१	१						३
९	अर्जुन नि.मा.वि.									१		१
१०	ज्ञानज्योती मा.वि.			१								१
११	राप्ति मा.वि.	१	२				१					४
१२	मा.वि. अमेलिया		१				१					२
१३	प्रा.वि. भर्दवा		१									१
१४	सनलाइट		१									
१५		३										
१६	प्रीन्स इ. वो.स्कूल									१		
	जम्मा											

तालिका नं ५.१५: शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	विद्यार्थी संख्या	शिक्षक संख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा कोठा अनुपात (SCR)
१	वालोदय आधारभुत विद्यालय	१६५	७	२८	१३(१३)
२	प्रा.वि. शितलपुर	४६	३	१५	७(६)
३	सुर्यविनायक मा.वि.	४५०	१४	३२	१३(३४)
४	दिव्य प्रा.वि.	८८	२	४४	१०(९)
५	वर्नहर्ट एकेडेमी	२५६	१८	१४	१५(१७)
६	वाल शिक्षा निकेतन	२२५	१२	१९	१९(१२)
७	वृहस्पती बो. स्कूल	१८४	१०	१८	२३
८	फ्युचर बो. स्कूल	१७३	१२	१४.४१	१४.४१(८)
९	श्री हिमाल आ.वि.	१८६	९	२०.६६	१८.६(१०)
१०	श्री मा.वि. सोनपुर	२९३	१६	१८.३१	१७.२३(१७)
११	श्री प्रार्थमिक वनकट्टा	६४	४	१६	
१२	श्री रात्री प्रा.वि.	३१	२	१५.५	६.२(५)
१३	श्री बालजनता मा.वि.	४५२	२६	१७.३८	(३४)
१४	श्री मा.वि. फल्कापुर	१२१७	२८	४३.४६	(३०)
१५	श्री बालतारा आ. वि.	३०९	११	२८.०९	(१७)
१६	श्री बालजनता आ.वि.	२४९	११	२२.६३	(१५)
१७	श्री टिकुलीगढ प्रा.वि.	४२	१	४२	(२)
१८	शिद्धवावा एकेडेमी	९३	५	१८.६	(८)
१९	राफ्त सनराइज बो. स्कूल	१४१	१०	१४.१	(१०)
२०	लड बुद्ध एकेडेमी	४०४	१९	१४.४२	(२१)
२१	घुम्ना मा.वि.	१०२	१०	१०.२	६.८(१५)
२२	घुम्ना लिटिल स्टार	१५०	८	१८.७५	१५(१०)
२३	श्री खिम व.शाह मा.वि.				
२४	रोजी वर्डस उ.मा.वि.				
२५	प्रीन्स इ.बो.स्कूल				
२६	सनलाइट उ.मा.वि.				
२७	ज्योतिषमति विद्यापिठ				
२८	जइन्द्र सिंह नमुना ई.बो. स्कूल				
२९	वेवी कुइन मन्टेस्वरी				
३०	साधना ई. बो. स्कूल				
३१	गुडलाइफ स्कूल				
३२	देउखुरी स्कूल				
३३	मदरसा सन्नत अहेल पैजानी				
३४	मदरसा नुरुल इस्लाम				
३५	एन्जल कुइन मन्टेस्वरी				

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	विद्यार्थी संख्या	शिक्षक संख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा कोठा अनुपात (SCR)
३६	दुमदुमा प्रा.वि.	६०	६	१०	८.५७
३७	श्री आर्दश उ.मा.वि.	१९६४	२८	७०	५२(३८)
३८	गोरखा वो.स्कूल	६७६			(४५)
३९	देउखुरी पब्लिक स्कूल	२७८			
४०	अर्जुन नि.मा.वि.	४०४	११	३४.५४	३४(१२)
४१	सदवरीया एकेडेमी वो.स्कूल	१३५	८	१७	१५(८)
४२	दिव्य नेशनल	५०	७	११	१०(५)
४३	राप्ति मा.वि.	७०६	१७	४२	२७(२६)
४४	राप्ति ग्यालेक्सी	४९५	१८	२८	३१(१६)
४५	ज्ञानज्योती नि.मा.वि.	२८३	८	२४	१५(१३)
४६	भरत कुण्ड प्रा.वि.	१९४	८	२४	१५(१३)
४७	प्रा.वि. असानी	७६	३	२५.३	११(७)
४८	मा.वि. अमेलीया	१९६	१२	१६	१४(१४)
४९	प्रा.वि. भिउसनपुर	१२७	५	२५	१६(८)
५०	प्रा.वि. भरदवा	२४	३	८	३(७)
५१	मा.वि. वगरवावा	३९३	१३	३०	३०(१३)
५२	क्रियटिभ एकेडेमी	४३	४	१०	७(५)

तालिका नं. ५.१६: विद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण

शौचालयको किसिम (संख्यामा उल्लेख गर्ने)						जम्मा
जम्मा विद्यालयको संख्या	वडा नं.	सामान्य, सवैले प्रयोग गर्ने किसिमको	शिक्षक शिक्षिकाका लागि भिन्दाभिन्दै भएको	छात्रछात्रका लागि भिन्दाभिन्दै भएको	अपांगका लागि भिन्दाभिन्दै भएको	
७	१	५	२	३	नभएको	७
५	२	२	२	३		७
७	३	१	५	६		१२
३	४	२	२	२		६
१३	५	५	१०	१०		२५
४	६	४	३	४		११
३	७	२	१	२		५
५	८	१	४	४		९
७	९	७	३	३		१३

तालिका नं. ५.१७: बालविकास केन्द्रको विवरण

वडा नं	बाल विकास केन्द्रको जम्मा संख्या	भर्ना भएका बालबालिका संख्या		जम्मा
		बालक	बालिका	
१	४	४०	२६	६६
२	४	२९	१८	४७
३	५	४७	४५	९२
४	१	४	५	९
५	१	१४	१९	३३
६	२	१८	१७	३५
६	२ प्राइभेट	१४०	९९	२३९
७	१+२	१०+२०	७+२७	६४
८	सा.४+१नि.	५३+७०	५४+८०	२५७
९	६	७४	७२	१४६

५.२ स्वास्थ्य संस्था (अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी र आयुर्वेद केन्द्र)को विवरण

हाल नेपाल सरकारले स्थानीय तहमा यथाशक्य नगरपालिका/गाउँपालिकाको प्रत्येक वडा भित्र एउटा स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्ने निर्णय गरेपछि देशका विभिन्न भागहरूमा स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालहरू बन्न लागेका देखिन्छन्। यसैगरी लमही नगरपालिकामा पनि स्वास्थ्य चौकीहरू स्थापना हुने क्रममा छन्। यस लमही नगरपालिका भित्र बस्ने अधिकांश घरपरिवारहरूले बिरामी हुँदा सरकारी अस्पतालको सेवामा निर्भर रहेका हुन्छन् भने केहि मात्रामा निजी अस्पतालमा जाने गरेको पनि देखिन्छ। स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधालाई ध्यानमा राखि लमही नगरपालिकामा रहेका विभिन्न स्वास्थ्य केन्द्र तथा सेवाहरूलाई तलको तालिकामा प्रष्ट्याइएको छ।

तालिका नं. ५.१८: विद्यमान स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या	बेड संख्या
१	अस्पताल	१	१५
२	स्वास्थ्य चौकी	२	
३	उप-स्वास्थ्य चौकी		
४	नगर स्वास्थ्य केन्द्र	७	
५	फार्मसी	३	२
६	क्लिनिक	४	
७	बर्थिङ सेन्टर	२	
८	पोलि क्लिनिक		
९	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत		
१०	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत		
११	सुडेनीबाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत		
१२	भिसीटी केन्द्र संख्या		
१३	महिला स्वयम सेविका संख्या	७४	

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका २०७६

लमही नगरपालिकाभित्र हेल्थ असिस्टेन्ट ४ जना, अहेव ६ जना र अनमी १३ जना रहेका छन् । यी स्वास्थ्यकर्मीहरु नगर स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकीमा कार्यरत छन् । यस सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ५.१९: स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध तथा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्ति विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको संख्या									
	वडा नम्बर	प्रकार	विशेषज्ञ चिकित्सक	सामान्य चिकित्सक	हे.अ.	नर्स	अहेव	अनमी	ल्याव टेक्निसियन	अन्य
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	१		छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	१ का.स.
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	२		छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	३		छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छैन	१ का.स.
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	४		छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	१ का.स.
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	६		छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	१ का.स.
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	७			छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	१ का.स.
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	९		छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	छैन	
स्वास्थ्य चौकी सतवरिया	८		छैन	छैन	१	छैन	३	२	छैन	२ का.स., १ डाइभर
स्वास्थ्य चौकी सोनपुर	२		छैन	छैन	२	छैन	२	३	छैन	२ का.स.
लमही अस्पताल	४		१	५	४	५	३	४	३	५ का.स.

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

५.२.१ खोप सेवा सम्बन्धी विवरण

सहस्राब्दी विकास लक्ष्य (Millennium Development Goals) अर्न्तगतको चौथो बुँदामा बाल मृत्युदर न्युनिकरण अर्न्तगत ५ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकालाई उच्च प्राथमिकता दिई अकाल मृत्युबाट जोगाउनु पर्ने र सबै बालबालिका र शिशुहरुको बाँच्न पाउने अधिकारका लागि सहकार्य गर्दै समयमा नै आवश्यक मात्रामा खोप दिनु पर्ने कार्यलाई पनि जोड दिएको छ । त्यसैगरी सहस्राब्दी विकास लक्ष्यले बालबालिका विकासका लागि लिएको लक्ष्य ४ तथा गन्तव्य ५ अनुसार सन् १९९० को तुलनामा सन् २०१५ सम्ममा पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको मृत्युदर दुई तिहाइले कम भएको हुने लक्ष्य थियो । जसको फलस्वरूप हाम्रो देशले पनि आफ्नो केन्द्र देखि स्थानीय स्तरसम्म केहि हद सम्म यसको कार्यान्वयन गरेको देखिन्छ, तर पुर्ण रुपमा सन्तोष गर्ने स्थिति भने रहेको छैन । लमही नगरपालिकाको अवस्थालाई तुलना गर्दा बालबालिकाले पाउनु पर्ने खोप सम्बन्धी

सुविधाको अवस्था पनि राम्रो नै रहेको छ ।

लमही नगरपालिका भित्र गरिएको अध्ययन तथा सर्वेक्षणले देखाए अनुसार ५ वर्ष मुनिका बालबालिका जम्मा ५,७९२ रहेको पाइयो । यस्तै यस नगरपालिकामा रहेका ५,७९२ बालबालिका मध्ये ७७५ बालबालिकाले विसिजि खोप, १,५१३ बालबालिकाले पेण्टा भ्यालेण्टु, ७७० बालबालिकाले पोलियो तेश्रो, ७०३ बालबालिकाले दादुरा/रुबेल र ७८५ जना बालबालिकाले जापानिज इन्सेफलाइटिस खोप लिएको पाइएको छ । खोप तथा पोषणको अवस्था सम्बन्धी विवरण तलको तालिकाहरुमा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ५.२०: खोप तथा पोषण सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	बालबालिका संख्या			खोप लिने बालबालिका संख्या					५ वर्ष मुनीका बालबालिका	
	१ वर्ष मुनीका	२ वर्ष मुनीका	५ वर्ष मुनी	विसिजि	पेण्टा भ्यालेण्ट * *	पोलियो तेश्रो	दादुरा /रुबेला	जापानिज इन्सेफलाइटिस (जे.ई.)	बृद्धी अनुगमन गरिएका	बृद्धी अनुगमन गरिएका मध्ये कुषोषित
१	३०७	२२८	५३५	६०	६८	७०	४१	३३	५५	०
२	३१९	२९०	६०९	८८	९८	१००	७५	६७	१३०	२
३	३२२	३२३	६४५	३३	३२	४२	५३	५७	५१	०
४	६००	१०१६	२३४१	४००	११११	३५४	३३०	४१४	६८६	०
७	१३०	२४६	५९२	६५	७२	७२	७६	७०	१९०	३
८	१३२	२४८	६१०	७५	८०	८०	७९	९०	२२०	३
९	९०	१७०	४६०	५४	५२	५२	४९	५४	१७५	०
जम्मा	१९००	२५२१	५७९२	७७५	१५१३	७७०	७०३	७८५	१,५०७	८

५.२.२ स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सुविधाको अवस्था

लमही नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सुविधाको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गर्दा यहाँ लगभग सबैजसो वडाहरुमा प्रार्थामिक स्वास्थ्य चौकी, नगर स्वास्थ्य चौकीका साथै लमही अस्पताल रहेका छन् । यस्तैगरी यस नगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुरक्षित मातृत्व सेवा, खोप सेवा, परिवार नियोजन सेवा तथा परामर्श सेवाहरु सर्वसुलभ रुपमा पाईन्छ । यसैगरी यस नगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा रक्तसंचार सेवा, एक्सरे सेवा तथा ल्याव सेवा नरहेको हुंदा यहाँका मानिसहरु समस्यामा परेको देखिन्छ, त्यसैले सम्बन्धित निकायको ध्यान जान निकै जरुरी छ । प्रसुती सेवामा पनि असहजता रहेको तलको तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

तालिका नं. ५.२१: स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सुविधा सम्बन्धी विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	संस्थाको प्रकार★	स्वास्थ्य कर्मी स्विकृत दरबन्दी	शैया संख्या	पूर्तिको अवस्था	प्रसुती सेवा	ल्याव	क्लिनिक	एक्स रेसेवा	परिवार नियोजन	खोप सेवा	एससिटि	परामर्श सेवा	सुरक्षित मातृत्व सेवा	रक्त संचार सेवा
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	१	प्रार्थमिक			२	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	२	प्रार्थमिक			२	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	३	प्रार्थमिक			२	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	४	प्रार्थमिक			२	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	६	प्रार्थमिक													
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	७	प्रार्थमिक													
नगर स्वास्थ्य केन्द्र	९	प्रार्थमिक													
स्वास्थ्य चौकी सतवरिया	८	स्वास्थ्य चौकी	६	छैन	६	छ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी सोनपुर	२	स्वास्थ्य चौकी	६		१	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छैन	छ	छ	छैन
लमही अस्पताल	४	अस्पताल	२४		२०	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

५.२.३ प्रमुख रोग सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा घरपरिवारका सदस्य विरामी हुँदा सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, निजी क्लिनिक जाने गरेका छन् । अज्ञानताको कारण लामा भाँक्री तथा फुकफाक गर्ने चलन पनि रहेको छ भने केही परिवारहरु कही पनि नगई आफै ठिक हुन्छ भनि बस्ने गरेको पनि पाईएको छ । समष्टिगत रुपमा लमही नगरपालिकामा बसोवास गर्ने परिवारहरुका सदस्यहरुमा देखा परेका प्रमुख रोगका प्रकारलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएका छ ।

तालिका नं. ५.२२: समुदायमा देखिने प्रमुख रोगहरु

क्र.स.	रोगको नाम
१	ग्यास्टिक
२	रुघाखोकी
३	ज्वरो
४	मधुमेह
५	रक्तचाप
६	दम
७	भाडा पखाला
८	जुका
९	निमोनिया
१०	क्षय रोग

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

तालिका नं. ५.२३: नगरपालिकामा देखा परेका प्रमुख रोग र तिनको उपचार सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	रोगको नाम	रोगी, विरामीको संख्या	उपचार भएको संख्या	फलोअप गरीएको संख्या	रेफर गरीएको संख्या	मृत्यु भएको संख्या
१	निमोनिया	२७०	२७०	०	०	०
२	भाडा पखाला	१३५०	१३००	०	५०	०
३	मलेरिया	०	०	०	०	०
४	कालाजार	०	०	०	०	०
५	क्षय रोग	२९	२९	२९	०	०
६	कुष्ठ रोग	६	६	६	०	०
७	रक्तचाप	१२०३	११००	११००	१०९	१
८	मुटु रोग	०	०	०	०	०
९	ग्यास्टिक, अल्सर	१४०३	५००	०	९०३	०
१०	पक्षघात	०	०	०	०	०

क्र.सं.	रोगको नाम	रोगी, विरामीको संख्या	उपचार भएको संख्या	फलोअप गरीएको संख्या	रेफर गरीएको संख्या	मृत्यु भएको संख्या
११	एचआइभि एडस	१	०	०	१	०
१२	क्यान्सर	०	०	०	०	०
१३	मधुमेह	१३००१	५००	५००	८०१	०
१४	दम,स्वासप्रश्वास					
१५	प्रसुतीजन्य रोग	०	०	०	०	०
१६	अन्य					

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

५.२.४ सूरक्षित मातृत्व

सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी अध्ययन गर्दा यस नगरपालिकामा गर्भावस्थामा, प्रसुती अवस्थामा, र सुत्केरी पछिको ६ हप्ता भित्र कुनै पनि महिलाको मृत्यु नभएको देखिएको छ र नवजात शिशु मृत जन्म पनि नभएको देखिएको छ । यस नगरपालिकामा परिवार नियोजनको साधनमा महिला र पुरुष दुवैले अस्थायी साधन प्रयोग गर्ने गरेको छ भने महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका संख्या ७४ रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

तालिका नं ५.२४: सूरक्षित मातृत्व

वडा न.	गर्भावस्था/ प्रसुती अवस्था/ सुत्केरी पछिको ६ हप्ता भित्र मृत्यु भएका महिला	जीवित नवजात शिशु संख्या	मृत जन्म नवजात शिशु	जन्मेको २८ दिनभित्र मृत्यु भएका नवजात शिशु	१५-५९ वर्षका महिलाको संख्या	परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने महिला		परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने पुरुष		महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका संख्या
						स्थायी	अस्थायी	स्थायी	अस्थायी	
१	०	५	०	०	१५२१८		४८	२८		७
२	०	४४	०	०	१४४५		३७	४८		१२
३	०		०	०	१८१४		२८	१४		३
४	०	२७५	०	०	२१४५	०	१४६०			२०
५					१६४५					१५
६					२४२६					३
७					१६६५					५
८					१६०७					२
९					१६५०					७
					१०७४					
जम्मा										७४

स्रोत: स्वास्थ्य शाखा, लमही नगरपालिका, २०७६

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

खानेपानी तथा सरसफाई स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्ष सरोकार रहेको विषय हो । स्वस्थ जीवन जिउनका लागि यी तत्वको निकै महत्व रहेको हुन्छ, र यस बारेमा सचेत पनि रहनु पर्दछ । खानेपानीले मानिसको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा असर गर्ने गर्दछ, तसर्थ खानेपानी सफा तथा शुद्ध हुन आवश्यक छ, र यसको साथसाथै सरसफाईमा पनि त्यतिकै जानकारी राख्नु पर्दछ ।

५.३.१ खानेपानी सुविधाको अवस्था

लमही नगरपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांश घरपरिवारमा इनार (ह्याण्डपम्प) र धाराको पानीको सुविधा रहेको देखिन्छ । लमही नगरपालिकामा धरैजसो घरपरिवारमा निजी तथा सार्वजनिक धाराहरू रहेको र यहाँ खानेपानीको सुविधा प्रसस्त रहेको पाइयो ।

५.३.२ खानेपानीको स्रोतको विवरण

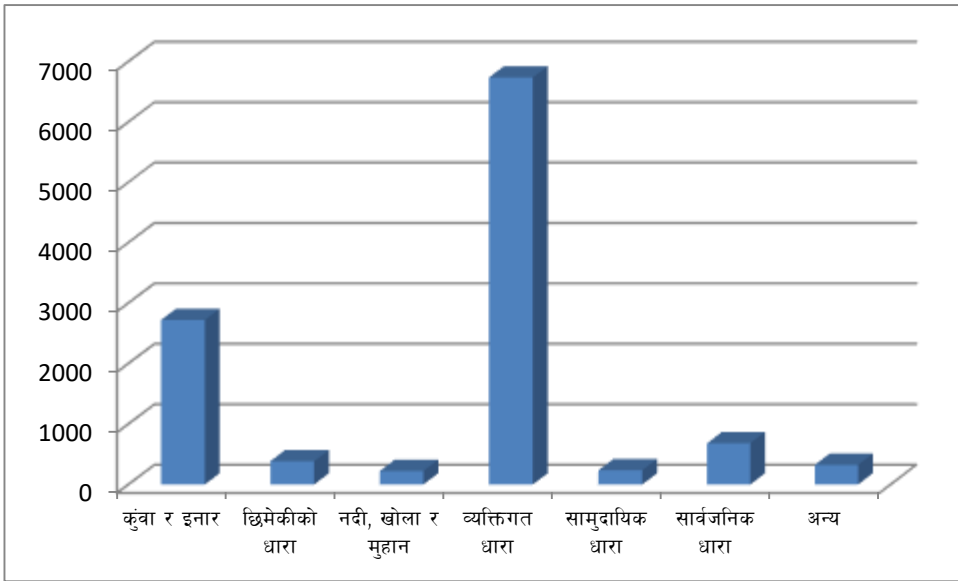
लमही नगरपालिकामा खानेपानी सुविधाको अवस्थालाई हेर्दा यहाँ प्रसस्त जलभण्डार रहेका छन् । तर लमही नगरपालिकामा प्रयोग हुने पानीको मुख्य स्रोत भनेको इनार र (ह्याण्डपम्प) रहेको छ । यहाँ सार्वजनिक पाइपधारा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या जम्मा ६८२ रहेको छ, र यो कुल घरपरिवार संख्याको ६.०३ प्रतिशत हुन आउछ । यस्तै निजी पाइपधारा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या ६७३७ रहेको र यो कुल घरपरिवार संख्याको ५९.५७ रहेको छ । अन्य खानेपानीको स्रोतमा सामुदायिक धारा, नदी, खोलाको पानी, जरुवा, कुवा, र ट्युबवेल हेन्डपम्प पनि रहेको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिका तथा डायग्राममा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ५.२५: खानेपानी स्रोतको विवरण

क्र.सं.	खानेपानीको मुख्य स्रोत	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	कुंवा र इनार	२७२१	२४.०६
२	छिमेकीको धारा	३८५	३.४०
३	नदी, खोला र मुहान	२२४	१.९८
४	व्यक्तिगत धारा	६७३७	५९.५७
५	सामुदायिक धारा	२३५	२.०८
६	सार्वजनिक धारा	६८२	६.०३
७	अन्य	३२५	२.८७
	जम्मा	११,३०९	१००

श्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका २०७६

डायग्राम नं. ५.१: खानेपानी स्रोतको अवस्था

५.३.३ शौचालय प्रयोगको अवस्था

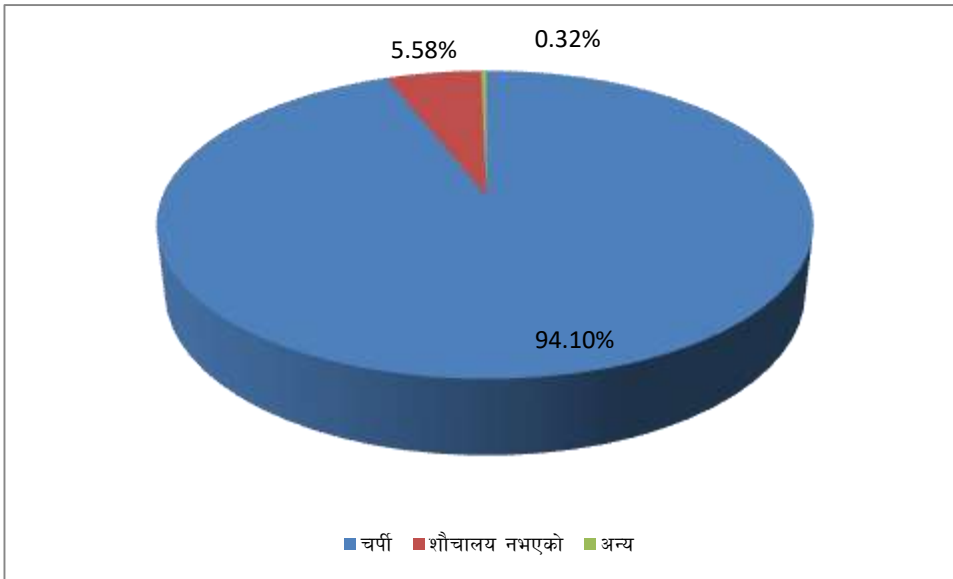
लमही नगरपालिकाभित्र बस्ने ११,३०९ घरपरिवार संख्या मध्ये ९४.१० प्रतिशत अर्थात १०,६४२ परिवारले शौचालयको प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ भने ६३१ (५.५८ प्रतिशत) को शौचालय नरहेको देखिएको छ । तलको तालिका तथा डायग्राममा शौचालय र यसको प्रकारको अवस्थालाई स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ५.२६: शौचालय

क्र.सं.	शौचालयको प्रयोग	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	चर्पी	१०,६४२	९४.१०
२	शौचालय नभएको	६३१	५.५८
३	अन्य	३६	०.३२
जम्मा		११,३०९	१००

स्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका, २०७६

डायग्राम नं. ५.२: शौचालय र प्रकार

५.४ फोहोरमैला व्यवस्थापन

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा यस नगरपालिकावासीमा अझै पनि फोहोरमैलालाई कसरी व्यवस्थापन गर्ने भन्ने कुराको ज्ञानको कमी भएको देखिन्छ। जसको फलस्वरूप मानिसको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर त पर्छ नै, यसको अलावा नगरको सुन्दरतामा समेत कमी हुन आउछ। यसका लागि समय समयमा विभिन्न किसिमका कार्यक्रम संचालन गरेमा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा विकास हुन गई नगरपालिकालाई सफा, स्वच्छ तथा हरियाली बनाउन सकिन्छ। लमही नगर : पलाष्टिकमुक्त, सफा, स्वच्छ र हरित शहर। लमही नगरलाई पलाष्टिक मुक्त शहरको रूपमा रूपान्तरण गर्न आवश्यक देखिन्छ। गल्ने र नगल्ने फोहोर को व्यवस्थापन अलग गर्नुपर्ने हुन्छ, गल्ने फोहोरबाट कम्पोष्ट मल उत्पादन, लेदोजन्य पदार्थको उचित व्यवस्थापन र फोहोर लाई उत्सर्जनमै घटाउने पुनर्रप्रयोग तथा पुनर्रउत्पादन गर्ने जस्ता प्रविधीगत नीति अवलम्बन गरी लमही नगरलाई पूर्ण सरसफाईयुक्त, पलाष्टिकमुक्त, हरियालीउन्मुख तथा स्वच्छ शहरको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ। वातावरण मैत्री वस्तुको उपयोगका लागि प्रकृति प्रदत्त दुना, टपरी र माटोको गिलास, कप उत्पादन र प्रयोग लाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने हुन्छ। सडकका दायाँ बायाँ प्रतिफलमुखी र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने खालका आँप, लिची, कटहर तथा अमलाका बोटहरु रोपी हरित नगर बनाउन सकिन्छ। फोहोरमैला व्यवस्थापनमा लमही नगरपालिकामा १४७७ घर परिवारले नदी वा खोल्सामा फाल्ने गरेको र ४१७० घर परिवारले फोहर घरमै लिन आउने कुरा बताएका छन, यस सम्बन्धि विस्तृत विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. ५.२७: फोहोरमैला व्यवस्थापन

फोहोर मैला ब्यबस्थापन	परिवार संख्या
आफ्नै कम्पाउण्डमा	२१२२
नदि वा खोल्सामा	१४७७
घरमानै लिन आउछ	४१७०
फोहोर थुपार्ने ठाँउमा	४८६
कम्पोष्ट मल बनाइन्छ	२६५५
अन्य	३९९
जम्मा	११,३०९

५.५ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशिकरण

विश्वमा आधा जनसंख्याको भाग ओगटेको महिलालाई विकासको मुल प्रवाहमा समाहित गर्दै लैजानु आजको चुनौती हो । जहाँ महिला सहभागीता त्यहाँ विकासमा परिपक्वता” भने भै महिला सहभागीताले पनि यस नगरपालिकामा प्राथमिकता पाउन थालेको छ । लमही नगरपालिकामा वसोवास गर्ने परिवारका सदस्यहरु कुनै न कुनै संघसंस्थामा आवद्ध रहेको देखिन्छ । लमही नगरपालिका भित्र वसोवास गर्ने धेरै परिवारका महिलाहरु सहकारी संस्थामा आवद्ध छन । समाजको हित तथा दिगो विकासका लागि यस नगरपालिकामा रहेका सामाजिक संघ संस्थाहरुले नगरपालिका भित्र विभिन्न तह तथा क्षेत्रहरुबाट विभिन्न प्रकारका योगदानहरु पुर्‍याइरहेका छन । सामाजिक संघ संस्थाहरुमा वन उपभोक्ता समिति, युवा क्लव, बाल क्लव, महिला तथा आमा समूह, नागरीक मञ्च, सहकारी संस्था आदी पर्दछन् ।

५.५.१ बालक्लव तथा संजालको विवरण

लमही नगरपालिका भित्र समुदायमा आधारित विभिन्न बाल क्लवहरु रहेका छन् । यी बाल क्लवहरुले बालबालिकाको हक अधिकार तथा शिक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न कार्य गर्दै आइरहेका छन् ।

५.५.२ लैङ्गिक समानता र विकास

जन्म देखि नै पुरुष र महिलाको फरक पहिचान र भुमिका हुनु पर्छ भन्ने मान्यता हाम्रो समाजमा छ । अर्थात पुरुष र महिलाले यस्तो यस्तो भूमिका निर्वाह गर्नु भन्ने अपेक्षा समाजले लिएको हुन्छ । केटीहरुले फ्रक, गुन्यु जस्ता लुगा लगाउनु पर्ने, घाँस दाउराको जोहो गर्नु पर्ने, पानी पधेरो र भान्साको काम गर्नुपर्ने, घरबाट एकलै बाहिर हिड्न नहुने, सामाजिक कार्यमा अग्रसर नहुने जस्ता भुमिकाहरुको अपेक्षा समाजले गरेको छ भने पुरुषले चाहि पाइन्ट लगाउनु पर्ने, घर बाहिरको भुमिका निर्वाह गर्नुपर्ने, सामाजिक कार्यहरुमा सकृय सहभागी हुनुपर्ने जस्ता मान्यता राखेको छ । समाजमा भएका यस्ता मान्यता व्यक्तिले जन्मिदै लिएर आएको हुँदा उसलाई समाजले दिएको हुन्छ । यसरी महिला वा पुरुष भएकै आधारमा व्यक्तिलाई परिवार वा समाजले दिने भुमिका नै लैङ्गिकता हो भने महिला र पुरुष दुवैलाई सामाजिक विभेद नगरी समान दृष्टिकोणको समान

व्यवहार गर्नु नै समानता भनिन्छ । समानतामा कुनै पनि व्यक्तिलाई जातिय, लिंग, धर्म, अपांगता आदिको कारणले भेदभाव नगरी समान दृष्टिकोणले हेरिन्छ । लमही नगरपालिकाको स्थलगत अध्ययनका क्रममा प्राप्त जानकारी तथा तथ्याङ्कको आधारमा यस नगरपालिका भित्र घरमा विभिन्न विषयमा निर्णय गर्नुपर्दा वा सामाजिक कार्यहरूमा महिला र पुरुषको समान सहभागिता हुने गरेको छ र बिना भेदभाव छोराछोरीलाई शिक्षित बनाउने पनि पाइएको छ । लैङ्गिक समानता र विकासको सवालमा यो नगरपालिका अग्र स्थानमा नै पर्दछ ।

५.६ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्बन्धी विवरण

खेलकुद मानव जिवनको एक अभिन्न अङ्ग हो । मानिस स्वस्थ वन्न साथै स्वस्थ समाज निर्माण गर्न खेलकुदको महत्व अपरिहार्य जस्तै बनेको छ । लमही नगरपालिकामा पनि स-साना विभिन्न किसिमका खेदकुद मैदान रहेका छन् । यस्ता मैदानहरूमा प्रायः फुटबल तथा भलिबल खेल्ने गरेको पाइएको छ ।

५.७ सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण

नेपालकको संविधान २०७२ अनुसार संघीय संरचना अनुसार लमही नगरपालिका ९ वटा वडामा विभाजन गरेर प्रशासनिक कार्य गरिदै आएको छ । हाल लमही नगरपालिका र वडा कार्यालयहरूको भवन केही भाडामा र केही आफ्नै रहेका छन् ।

५.८ सामुदायिक भवनहरूको विवरण

यस नगरपालिका भित्र रहेका वडाहरूमा विभिन्न प्रकारका सामुदायिक भवनहरू रहेको पाइन्छ । यस्ता भवनहरूमा विभिन्न किसिमका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, वडा भेलागर्ने गरेको पाइन्छ । यहाँका सामुदायिक भवनमा क्लब, समिति, वडा कार्यालय, वन समिती भवन, महिला समूह, स्थानीय कृषकहरू तथा धर्मशाला आदी रहेका छन् ।

५.८.१ सार्वजनिक पाटीपौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिका भित्र रहेका वडाहरूमा विभिन्न प्रकारका प्रतिकालय, पाटीपौवा र चौतारा रहेको पाइन्छ । यस्ता ठाँउहरूमा विश्राम स्थल लगायत विभिन्न किसिमका छलफल र कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने, वडा भेला गर्ने गरेको पाइन्छ ।

५.८.२ सरकारी, सार्वजनिक जग्गाहरूको विवरण

लमही नगरपालिकाका सरकारी, सार्वजनिक जग्गा सम्बन्धी विवरण हेर्दा जम्मा क्षेत्रफल ६९.६० वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसमध्ये लमही नगरपालिकामा रहेका सरकारी सार्वजनिक जग्गाको विवरण र रहेको स्थानका बारेमा तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५.२८: सरकारी सार्वजनिक जग्गाहरूको विवरण

क. स.	जग्गा रहेको स्थान	वडा न.	क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	स्वामित्व
१	सुनडवरी (वडा कार्यालय १/२) रहेको	१	१ विघा	वडा कार्यालय रहेको
२	१ वडाका सा.व.	१	२०८९.१३ हे.	समुदाय
३	जागेडा शिवालय धार्मिक पर्यटन विकास प्रतिष्ठान	३	६ विघा १० कठ्ठा	ताल, मन्दिर,पिक्नीक स्पोर्ट
४	सामुदायिक भवन(श्रीगाँउ)	३	१० धुर	वैठक गर्न,खोप दिन
४	गुठीको जग्गा	३	२०० विघा	
५	लमही स्वास्थ्य चौकी	४	१ विघा	स्वास्थ्य चौकी
६	वडा कार्यालय	४	१० कठ्ठा	कार्यालय
७	कृषि	४	१ विघा	
८	लमही नगर विकास समिति	५	१७-९-१०.८१	
९	लमही नगर विकास समिति	५	७-६-५.०९	
१०	लमही नगर विकास समिति	५	१-१६-१५.२६	
११	वडा ५ का सम्पूर्ण सा. व.	५	७४८.२	समुदायको
१२	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	५	०-५-०	
१३	दुग्ध विकास संस्थान नेपालगञ्ज	५	०-५-०	
१४	नेपाल विद्युत प्राधिकरण घोराही शाखा	५	०-१०-०	
१५	नेपाल राष्ट्र सेवक समाज शाखा कार्यालय	५	०-०-१५	
१६	नेपाल विद्युत प्राधिकरण वुटवल ग्रिड महाशाखा	५	२-३-०	
१७	कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड	५	०-१२-०	
१८	थारु कल्याण कारिणी क्षेत्रिय समिति	५	०-०-१५	
८	६ न.वडाका सा. व.	६	७४३ हे.	समुदाय
९	विद्यालय (आदर्श, दुमदुमा)	६	१५ कठ्ठा	विद्यालय
१०	७ न. वडाका सा. व.	७	१६३१ हे.	समुदाय
११	शसस्त्र प्रहरी व. नेपाल व्यारेक	७	६ विघा	अर्जुनखोला वेस क्याम्प
१२	८ न. वडाका सा. व.	८	२७३७.६ हे.	
१३	वडा कार्यालय, वन डिभिजन, हुलाक, अस्थाइ प्र. विट	८	२ विघा	
१४	स्वास्थ्य चौकी	८		
१५	९ न. वडाका सा. व.	९	५५५५.६८ हे.	समुदाय
१६	अमेलीया प्र. चौकी, रिहार प्र. चौकी	९	१० कठ्ठा	अस्थाइ प्रहरी
१७	वगरवावा	९	१०० विघा	मन्दिर

स्रोत : वडा कार्यालय लमही नगरपालिका २०७६

५.९ नगरपालिकामा संचालित एम्बुलेन्सको स्थिति

नगरपालिकामा अति जरुरी परेका विरामीहरुको उद्धार कार्यको लागि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा चौविसै घण्टा खुला रहने व्यवस्था मिलाईएको छ । नगरपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्था र जिल्ला बाहिर उपचार गर्न लैजानको लागि हाल एम्बुलेन्स सेवाहरु संचालनमा रहेका छन् । नगरपालिकामा उपचारको लागि विशेषज्ञ सेवाको अभावमा अन्य ठाउँहरुमा जानु पर्ने बाध्यता रहेकोले एम्बुलेन्स अझै अपुग भएको छ । नगरपालिकामा रक्त सञ्चार सेवाको अभाव रहेको छ ।

५.१० सुरक्षा स्थिति

मानिसको प्रमुख आवश्यकता मध्ये गुणस्तरीय जीवन यापनको लागि सामाजिक सुरक्षा पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ । त्यसैले नगरपालिकामा बसोबास गरेका नागरिकहरुलाई सुरक्षात्मक सेवाको उचित व्यवस्था गरिनु पर्दछ । आगलागी महामहारी, दैविक प्रकोप एवं विपत्तीका बेला तत्कालै जनतालाई सेवा पुऱ्याउनु पर्ने कुराहरु सुरक्षात्मक सेवामा समेटिएको हुन्छ । आगलागी तथा बाढीका बखत जिल्ला प्रशासन, प्रहरी, शसस्त्र प्रहरी, स्थानीय सरोकार वाला निकायहरु, नेपाली सेना रेडक्रस, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरु र स्थानीय व्यक्तिहरुबाट उद्धारका काम गरिदै आएको छ । जिल्लाका प्रत्येक ईलाका प्रहरी कार्यालयहरुमा दैविक प्रकोपलाई सामना गर्न आवश्यक सामग्री सहितको उद्धार टोली गठन गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

परिच्छेद ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति

६.१ वन क्षेत्रको स्थिति

प्राकृतिक सम्पति जल, जमिन र जंगल (वन) को उचित उपयोगको स्थिति कुनै पनि राष्ट्रको सामाजिक उन्नती र विकासको सवाल सँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले जोडिएको हुन्छ। हाल विश्वमा कार्बनडाइ अक्साइडको उच्च उत्पादनको कारण भएको तापक्रम बृद्धि एवं जलवायु परिवर्तनले गर्दा हिमाल पग्लिरहेको छ।

लमही नगरपालिकाको केही भू-भाग वन तथा झाडीले ओगटेको छ। यस नगरपालिका क्षेत्रको सामुदायिक वनलाई जिवन यापन पढ्ती संग जोडन सक्यो भने नगरवासीहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउन सकिन्छ। यस नगरपालिकामा पाइने प्रमुख प्रजातीहरुमा मसला, सिसौ, साल, बोकाइनो, बांस, सिमल, कटुस र चिलाउने आदि हुन।

लमही नगरपालिकाको वन क्षेत्रलाई व्यवस्थित वन, सामुदायिक वन, कबुलियति वन, निजि वन, धार्मिक वन र संरक्षित क्षेत्रमा विभाजन गर्न सकिन्छ। जिल्लाको धेरैजसो वनक्षेत्र सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण भई स्थानीय उपभोक्ता समूहलाई संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगको जिम्मेवारी दिइएको छ।

६.१.१ स्थानीय तह बमोजिमको वन क्षेत्रको विवरण

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार देशको संरचना संघीय स्वरूपमा परिवर्तन गर्ने क्रममा दाङ जिल्लालाई २ वटा उपमाहानगरपालिका १ वटा नगरपालिका र ७ वटा गाउँपालिका गरी १० वटा स्थानीय तह कायम गरिएको छ। लमही नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल ३२६.६६ (वर्ग कि.मि.) मध्ये २४२.९९ प्रतिशत वन क्षेत्रले ओगटेको छ।

लमही नगरपालिका बाढी, आगलागि र डुवान प्रभावित क्षेत्र हो। यस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षतिलाई कम गर्न स्थानीय सरकार, यहाँका बासिन्दा र सरोकारवाला व्यक्तिहरुबाट यस स्थानमा वृक्षारोपण गरी वन क्षेत्रको वृद्धि गर्नु पर्ने र क्षति कम गर्ने अन्य उपाय औल्याएर जनमानसमा जनचेतनाको प्रचारप्रसार गरी क्षतिलाई न्युनिकरण गर्न सकिन्छ।

६.१.२ वन क्षेत्र र प्रकार सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा रहेको सामुदायिक वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरणलाई तल देखाइएको छ।

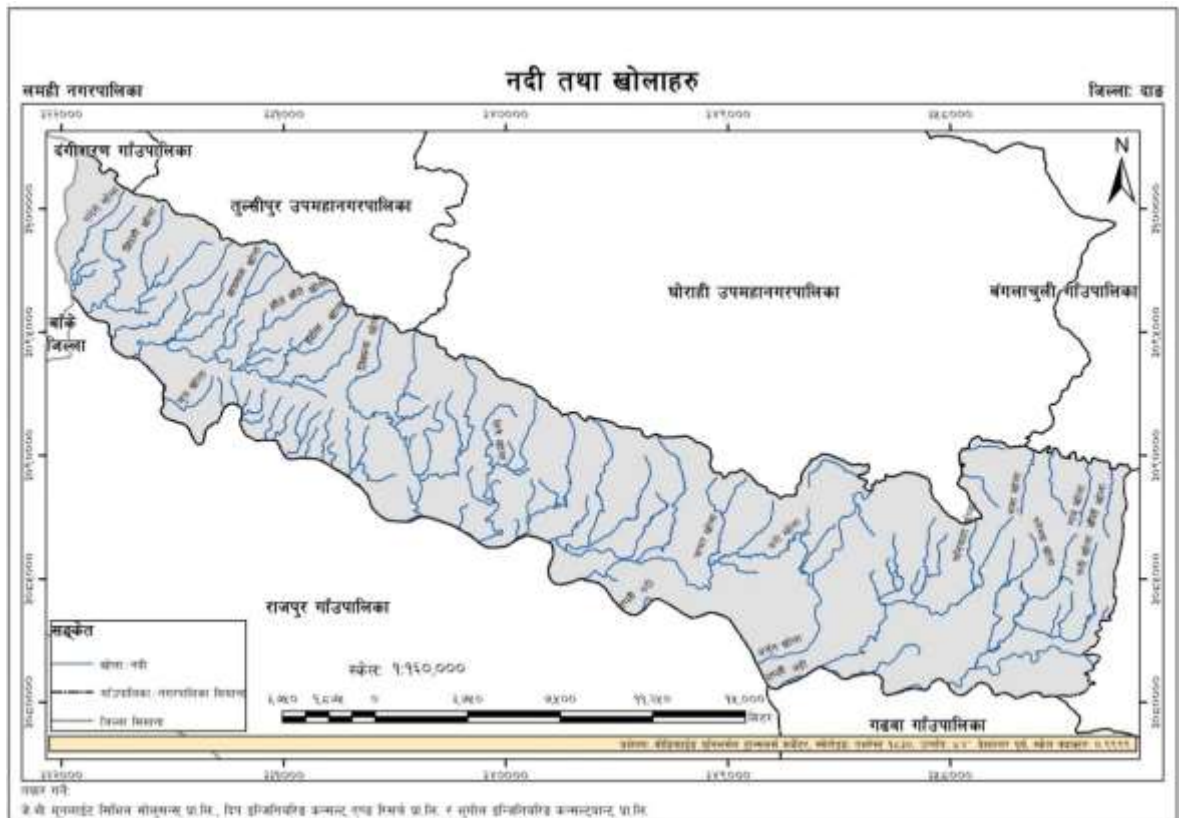
तालिका नं. ६.१: वन क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

वडा न.	विवरण	संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	सामुदायिक वन	९	२०८९.१३
२	सामुदायिक वन	३	८३८/६८
३	सामुदायिक वन	५	१५६०.२
४	सामुदायिक वन	३	६६८.१६
५	सामुदायिक वन	२	७४८.२
६	सामुदायिक वन	४	७४३
७	सामुदायिक वन	७	१६३१
८	सामुदायिक वन	८	२७३७.६
९	सामुदायिक वन	१२	५५५५.६८

स्रोत: वन शाखा, लमही नगरपालिका २०७६

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

नेपालका अन्य नगरपालिका/गाउँपालिकाको तुलनामा यो नगरपालिका पनि जलस्रोत सम्पदाको लागि धनी मानिन्छ । नगरपालिका आसपासमा रहेका प्रमुख खोला तथा नदीहरुमा राप्ती, अर्जुनखोला रहेका छन् । यी खोला तथा नदीहरु सिंचाई तथा खानेपानी आयोजना संचालनमा प्रयोग हुने देखिन्छ । लमही नगरपालिका भित्र जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र भित्र पर्ने स्थानहरुलाई तलको नक्शामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.२.१ जलस्रोतको स्थिति

लमही नगरपालिकामा प्रचुर मात्रामा प्राकृतिक सम्पदाहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकाको प्रमुख प्राकृतिक सम्पदाहरूमा जलश्रोत, जङ्गल र जमिन प्रमुख हुन् । भौगोलिक विविधताका कारण नगरपालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा हावापानीमा विविधता रहेको पाइन्छ । उचाईको वृद्धि संगसंगै चिसोको मात्रामा पनि वृद्धि हुदै जान्छ । यहाँ तातो हावा बहने र हुस्सु, कुहिरो लाग्ने गर्दछ । यस नगरपालिका भित्र विभिन्न ठाउँमा पानीका मुहानहरू रहेका छन् ।

६.२.२ नदिनाला तथा खोलानाला

यस नगरपालिकामा मुख्य गरी राप्ती नदी, अर्जुन खोला आदिहरूको बहाव रहेको हुँदा यी खोलाहरूबाट नगरपालिका बासीहरूलाई प्रभाव पर्ने गरेको देखिन्छ । अर्को तर्फ लमही नगरपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांश मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि रहेको हुनाले यिनै खोलाहरूको पानीबाट सिंचाईको सुविधा पनि गर्ने गरिएको छ ।

६.३ वन्य जन्तु तथा पशूपक्षी सम्बन्धी विवरण

लमही नगरपालिकामा पाइने मुख्य जनावरहरूमा बँदेल, दुम्सी, खरायो, स्याल, रतुवा, लङ्कुर, बादर आदि छन् भने चराचुरूङ्गीमा काग, परेवा, चिवे, कालिज, हुचिल, लाटोकोसेरा, भंगेरा, मैना, सुगा, बाज, ठेउवा, जुरेली, फिस्टा, तित्रा, बकुल्ला, चिल, गिद्ध, वनकुखुरा, ढुकुर जस्ता पक्षी पाईन्छन् । गोहोरो, सर्प, छेपारो, माउसुली जस्ता सरीसृप, भ्यागुतो जस्ता उभयचर, विच्छी, फट्यांग्रा, वन मौरी, अरिङ्गल, बारूलो र विभिन्न जातका अन्य किराहरू पाईन्छन् । यी अमूल्य श्रोतहरूको स्थानीय समूह परिचालन गरेर मात्र संरक्षण गर्न सकिने छ र गरिदै आएको पनि छ ।

६.४ महत्वपूर्ण वनस्पति विवरण

लमही नगरपालिका अन्तर्गत पर्ने वन क्षेत्रहरू जुन जैविक विविधताले महत्वपूर्ण मानिन्छ, उक्त क्षेत्रमा पाइने मुख्य जडिबुटीहरूमा तेजपात, मसला, सिसौ, बोकाइनो, सिमल, टिमुर, सुगन्धवाल, जटामसी, धसिंगरे, कुटकी, पाखनवेद, कुरिलो, सतिवयर, नूनढिकी, भ्याउ, पदमचाल, बेल आदि हुन् । तर यी जडिबुटीको व्यवसायिक प्रयोजनका हिसाबले प्रयोग भएको भने पाँडुदैन । यस क्षेत्रमा पाइने केही महत्वपूर्ण जडिबुटीहरू विस्वामा, लोक्ता, अर्घौली, भ्याउ, सुगन्धवाल, चिराइतो, मजिठो, कुरिलो आदि रहेका छन् ।

६.५ विपद जोखिम व्यवस्थापन

अचानक प्रकृतिमा हुने असामान्य गतिविधीका कारण उत्पन्न भएका घटना वा नकारात्मक परिणामलाई प्राकृतिक प्रकोप भनिन्छ । प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरू कतिखेर घट्छन् भनेर यकिन साथ भन्न सकिदैन, मात्र यसको पुर्वानुमान गर्न सकिन्छ । प्राकृतिक विपत्तिले ठुलो जनधनको क्षति गराउनका साथै ठुलो मानसिक विचलन ल्याउने गर्दछ । नेपालको सन्दर्भमा यसको ज्वलन्त

उदाहरणको रूपमा २०७२ सालमा गएको महा भूकम्पलाई लिन सकिन्छ । त्यसैगरी हाम्रो देश नेपाल बाढी, पहिरोको उच्च जोखिमयुक्त मुलुक पनि भएको हुदाँ आईपर्ने प्राकृतिक विपत्ति प्रति समयमा नै सावधानीका उपायहरु अपनाउनु आवश्यक छ । यसका लागि निर्माण गरिएका निति नियमका अक्षरस कार्यन्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै गृहमन्त्रालयको मातहतमा रहेको विपद व्यवस्थापन महाशाखा चनाखो रूपमा रही आफ्नो भुमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ । प्राकृतिक प्रकोपहरु मुख्य गरी निम्न प्रकारका हुन्छन् :

- आँधीहुरी
- बाढी
- पहिरो
- आगजनी
- डढेलो
- हैजाको माहामारी

विपद व्यवस्थापन रोकथामका उपायहरुमा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक निति नियम बनाउनुका साथै भौतिक संरचनाहरुको निर्माण गर्दा विशेष सावधानी अपनाउने त्यसैगरी वृक्षारोपण गर्ने तटबन्ध गर्ने साथै प्राकृतिक विपत्ति सम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खण्डवृष्टि, बाढीपहिरो, भुकम्प, ज्वालामुखी विष्फोट आदि प्रकोपहरु प्रकृति सिर्जित प्राकृतिक प्रकोप हुन् तर सबै किसिमका प्राकृतिक प्रकोपहरु प्राकृतिक कारणले मात्र हुदैनन् मानविय लापरवाहीका क्रियाकलापहरुबाट पनि प्राकृतिक प्रकोप हुन सक्छ, जस्तै वनजङ्गलमा आगजनी हुनु, बाँध फुट्नु, बाढीपहिरो जानु आदि । यस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरु रोकथाम र न्युनिकरणमा हामी सबैको समान जिम्मेवारी हुन्छ । तसर्थ, हामी सबैले विभिन्न किसिमका सम्भाव्य विपदका कारणहरुको रोकथाम र न्युनिकरणका लागि घरपरिवार र समाजमा जनचेतना जगाउनु पर्छ । साथै सम्भाव्य विपदको तयारीका बारेमा सधैं सचेत रहनु पर्ने हुन्छ ।

बाढीपहिरो आएर धनजनको क्षति हुनु भनेको प्राकृतिक विपद हो र घरजग्गा खोलाको नजिक हुनु भनेको बाढीको जोखिममा हुनु हो । त्यसैगरी निजी घरहरु, कलकारखानाहरु, बाँध र खेती बाली भएका स्थानहरु बाढी पहिरोका लागि अति नै खतरापूर्ण ठाउँहरु हुन । बाढी पहिरो आएमा त्यहाँको समुदाय नै सड्कटमा पर्छ । प्राकृतिक प्रकोपका अलवा मानव सिर्जित विपद जस्तै बम विष्फोटन, रासायनिक दुर्घटना, सडक दुर्घटना, युद्ध, हिंसा, आतंक, आदिले पनि हाम्रो जीवनमा नकारात्मक असर पार्ने हुँदा यस्ता विपदबाट सधैं सजग र होसीयार हुनु पर्दछ ।

प्रकोपको अवस्थालाई अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दा प्राकृतिक प्रकोपबाट धनजन तथा मानसिक विचलनका समस्याहरु देखापरेका छन् । यस्ता समस्याहरुको समयमा नै निराकरण नभएको अवस्थामा यस समस्याले अझ बृहत रुप लिइ मानविय जीवनलाई नै कष्टकर बनाउदछ । यसको रोकथाम तथा निवारणका लागि प्राकृतिक श्रोतहरुको संरक्षणका लागि स्थानीय स्तरमा गरिने

क्रियाकलापहरु जस्तै जनचेतनाको विकास, सुरक्षित बस्तीको निर्माण, वृक्षारोपण, वातावरणीय सरसफाइ, वनफँडानी रोकथाम सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन गरी आफ्नो जिम्मेवारी बहन गर्नका लागि समेत प्रोत्साहन गर्दै जानु पर्दछ । लमही नगर विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा ब्यवस्थापनका लागि नगर स्तरीय विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माणका साथै नगर आपतकालिन कार्य संचालन केन्द्रको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद ७: भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

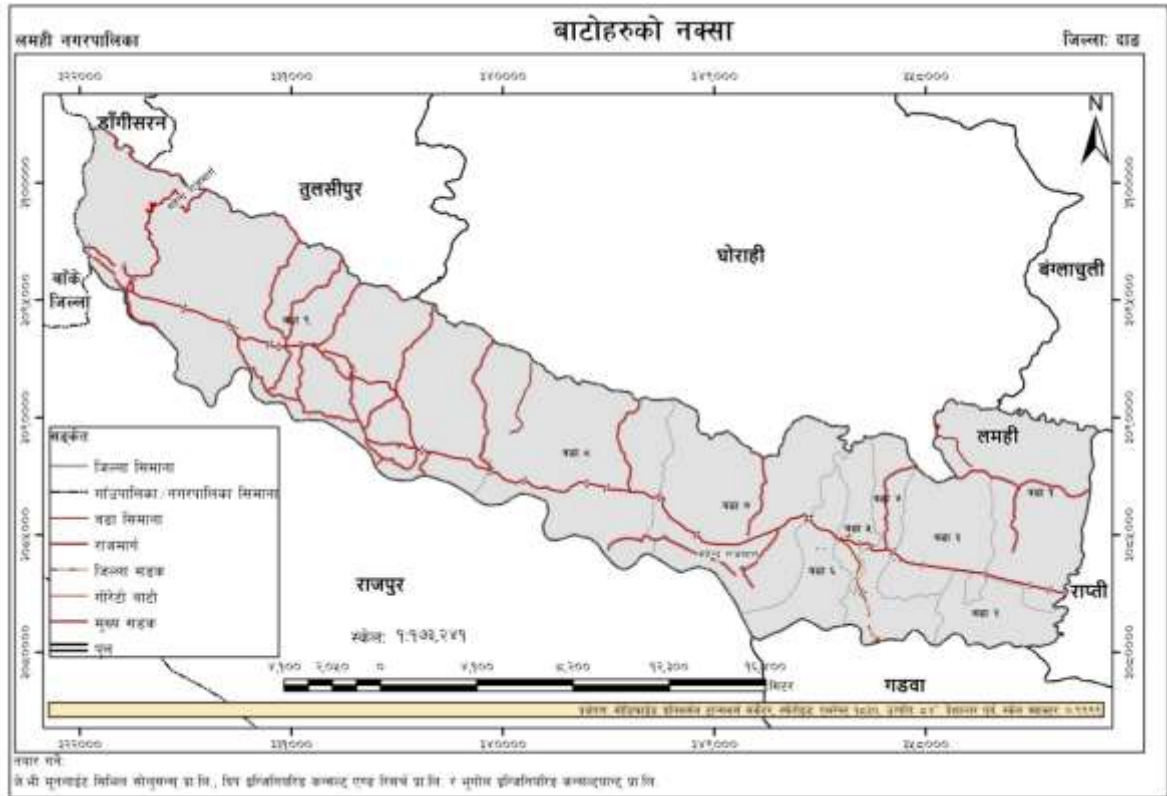
हरेक समुदाय देखि लिएर बस्ती बस्तीको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि आवश्यक आधारभूत पूर्वाधार सडक यातायातको सबैभन्दा कम खर्चिलो माध्यम हो । लमही नगरपालिका क्षेत्र भित्र बसोबास गर्ने मानिसहरूले पूर्वाधार विकासका आधारमा के कस्तो प्रकारका सेवा सुविधा पाईरहेका छन् र त्यसको अवस्था के कस्तो रहेको छ भन्ने बारेमा अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था

लमही नगरपालिका भित्र रहेका पक्की, ग्राभेल तथा कच्ची सडक, ढुंगा छाप्नेको, इटा बिच्छ्याएको र आर.सी.सी. सहितको सडक लम्बाइलाई हेर्दा यहाँ जम्मा जम्मी १९२ कि.मी. सडक रहेको अवस्था छ भने प्रस्तावित कच्ची १६० कि.मी. रहेको छ । अहिले लमही नगरपालिकाभित्र पक्की कालो पत्रे सडकको अवस्थालाई हेर्ने हो भने जम्मा २२ कि.मी. पक्की सडक निर्माणाधिन भइरहेको छ भने ग्राभेल सडकको अवस्थालाई हेर्दा लमही नगरपालिकामा २० कि.मी ग्राभेल सडक विस्तार भएको छ । यस नगरपालिकामा सडकलाई ख, घ, ड र च गरी चार वर्गमा विभाजन गरेको छ । तलको तालिकाहरुमा सडक सम्बन्धी विवरणलाई दिइएको छ ।

तालिका नं. ७.१: सडक

क्र.सं.	किसिम	नाम
१	राजमार्ग	पूर्व पश्चिम राजमार्ग
२	जिल्लाको बाटो	लमही घोराही सडक
३	मेन ट्रेल	गोरेटो
४	अर्बन रोड	नगरपालिका भित्रका आन्तरिक बाटाहरु

७.२ निर्माणाधीन गाउँ वा नगरस्तरीय सडकहरू

विकास पूर्वाधारको प्रमुख मेरुदण्डको रूपमा रहेको सडकले अन्य विकास निर्माणमा पनि अत्यन्तै सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने कुरामा कुनै दुइमत नै छैन । विकास कार्यलाई अझ बढी चुस्त दुरुस्त तथा तन्दुरुस्त बनाउनको लागि सडक यातायातलाई नै मध्यनजर गर्दै लमही नगरपालिका पनि तिब्र रूपमा सडक व्यवस्थापनलाई निरन्तरता दिइएको पाइन्छ । हाल निर्माणाधीन लमही नगरपालिका स्तरीय सडकहरूको विवरणलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ

तालिका नं. ७.२: निर्माणाधीन गाउँ वा नगरस्तरीय सडकहरू

सडकको किसिम	अनुमानित लम्बाइ, कि. मी.	सडकको औसत चौडाइ मि.	सडकले सेवा पुग्न सक्ने वडा तथा वस्तीहरू	लाभान्वित जनसंख्या
कालो पत्रे	४ कि.मी.	३० मी.	सुनडवरी	२०००
ग्राभेल	१८ कि. मी.	८ मी.	सुनडवरी, नति, कौडिया	२५००
कच्ची तथा धुले	२० कि. मी.	८ मी.	सुनडवरी, वसन्तापुर, सितलापुर, रातामाटा	१०००

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

७.३ पक्की तथा भोलू पूलपुलेसा

यातायातलाई सहज बनाउनका लागि पुलपुलेसाहरूको पनि ठुलो महत्व रहेको हुन्छ । ठुला तथा साना नदिहरू भएको स्थानहरूमा सहज रूपमा यातायात संचालन गर्न गराउनका लागि मोटरवेल

पुलहरुको आवश्यकता पर्दछ भने ग्रामिण स्थानहरुमा पक्की तथा भोलुङ्गे पुलहरुले यसको काम गरिरहेका हुन्छन् । लमही नगरपालिका भित्र साना ठुला गरी विभिन्न प्रकारका पुलहरु रहेको देखिन्छ । लमही नगरपालिकामा सडक पुल तथा कच्ची पुलहरु रहेका छन् । तलको तालिकामा यस नगरपालिकामा रहेका पुलका नाम र ठेगानाका बारेमा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ७.३: पूल तथा कल्भर्ट सम्बन्धी विवरण

पुल/खोलाको नाम	दायां किनारा रहेको स्थान	बायां किनारा रहेको स्थान
सिङ्गे खोला	सिङ्गे	डुडही
नारायणपुर खोला	सुनडवरी	नर्ति
कौडिया खोला	कान्तिपुर	कौडिया
सानो रापत नदि	नर्ति	सोनपुर
रिहार खोलाको पुल		
तिलकन्या खोलाको पुल		
चाउ खोला १		
चाउ खोला २		
सिमल सोता		
पखेरी खोला		
कालि खोला		
गोडिचा खोला		
सिरगी खोला		
गंगरी खोला		
हात्तिसार खोला		
भौका खोला		
वढनिया खोला		
भरत कुण्ड खोला		

स्रोत: लमही नगरपालिका २०७६

७.४ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

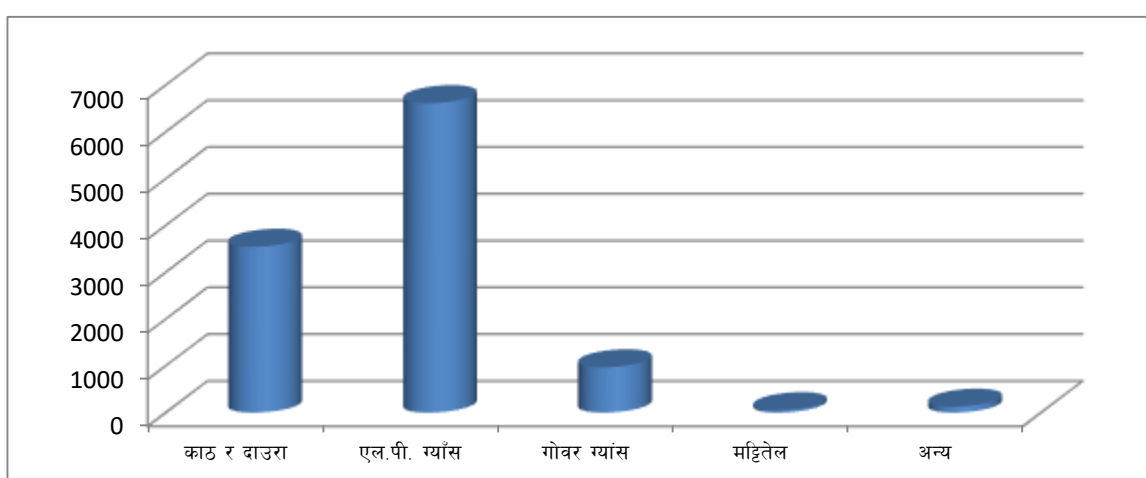
लमही नगरपालिकामा एल.पी. ग्याँस इन्धनको प्रमुख स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिएको छ । एल.पी. ग्याँसको प्रयोग गर्ने घरपरिवार ६,६१५ रहेको छ । यहाँ काठ र दाउरा प्रयोग गर्नेको संख्या ३५४५ रहेको छ र यो कुल घरपरिवारको ३१.३५ प्रतिशत हुन आउछ । त्यस्तै मट्टितेल प्रयोग गर्ने घरपरिवार ५३ रहेको छ । तलको तालिका खाना पकाउने इन्धनको किसिम सम्बन्धी विवरणलाई दिईएको छ ।

तालिका नं. ७.४ खाना पकाउने इन्धनको किसिम सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	इन्धनको प्रकार	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	काठ र दाउरा	३५४५	३१.३५
२	एल.पी. ग्याँस	६६१५	५८.४९
३	गोबर ग्याँस	९६९	८.५७
४	मट्टितेल	५३	०.४७
	अन्य	१२७	१.१२
	जम्मा	११,३०९	१००

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७६

डायग्राम नं. ७.१: इन्धन उपयोग विवरण

७.४.१ विद्युत सेवाको आधारमा घरपरिवार

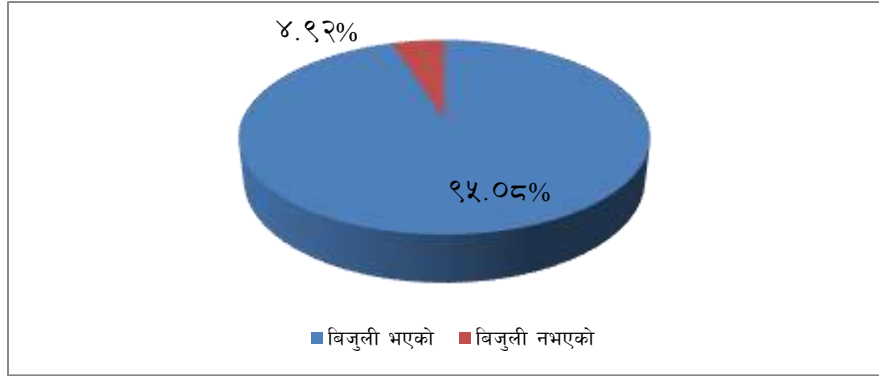
लमही नगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्य प्रायजसो परिवारमा बत्तीको सेवा उपलब्ध छ । जस अनुसार १०,७५३ परिवारले विद्युत सेवा प्राप्त गरेका छन् । यो संख्या लमही नगरपालिकाको कुल घरपरिवार संख्याको ९५.०८ प्रतिशत हुन आउदछ । त्यस्तै ५५६ घरपरिवारमा बिजुली नभएको देखिएको छ । तलको तालिका तथा डायग्राममा विद्युत सेवा उपलब्ध परिवारको विवरणलाई देखाईएको छ ।

तालिका नं. ७.५: विद्युत सेवा उपलब्ध परिवार

क्र.सं.	बिजुली बत्तीको उपलब्धता	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	बिजुली भएको	१०,७५३	९५.०८
२	बिजुली नभएको	५५६	४.९२
	जम्मा	११,३०९	१००

स्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण, लमही नगरपालिका, २०७६

डायग्राम नं. ७.२: विद्युत सेवा उपलब्ध परिवार

७.५ सञ्चार तथा प्रविधि

नेपाल टेलिकम प्रा.लि. तथा एनसेल प्रा.लि. मार्फत लमही नगरपालिकामा विभिन्न दूर सञ्चार सेवाहरू उपलब्ध रहेका छन् । सञ्चार प्रणालीमा हुलाक, निजी कुरियर, टेलिफोन, फ्याक्स तथा इन्टरनेट जस्ता आधुनिक सञ्चार सुविधाहरू पनि लमही नगरपालिकामा उपलब्ध रहेका छन् । साथै यस्ता सेवा ठाउँ-ठाउँमा खुलेका साइबर क्याफेहरू, होटल, लज, विद्यालय र क्याम्पसहरूमा पनि उपलब्ध रहेकाले दुर सञ्चार सेवामा सर्वसाधारणको पहुँच सजिलो भएको छ । नेपाल टेलिकम प्रा.लि.को नमस्ते र स्काई मोबाईलका साथै ईमेल, ADSL, PSTN line, फ्याक्स आदि सेवाहरू र एनसेल प्रा.लि.को मोबाईल सेवा प्रयोग गरिरहेका छन् ।

७.५.१ टेलिफोन सेवाको स्थिति

लमही नगरपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध रहेको छ । सञ्चार क्षेत्रमा हालैका दिनहरूमा देशमा भएको तिब्र विकास संगै यस नगरपालिकाका वडाहरू टेलिफोन सम्पर्कमा समेटिन आएको हो । नेपाल टेलिकम र निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित Ncell का मोबाईलहरूबाट देश विदेशमा सिधै सम्पर्क राख्न सकिने भएको छ । टेलिफोन बाहेक नगरपालिकामा इन्टरनेट सेवा सर्व साधारणका लागि उपलब्ध रहेको छ । इन्टरनेट सेवा सहज र सुलभ बन्न पुगेको छ । नगरपालिकाका अन्य स्थानमा सि.डि.एम.ए. मोबाईलबाट समेत इन्टरनेट सेवा उपयोग गर्न सकिन्छ ।

७.५.२ हुलाक सेवाको स्थिति

सञ्चारको अर्को माध्यम हो हुलाक । शुरुमा परेवाको सहयोग लिई चिठ्ठी-पत्रको आदान प्रदानबाट शुरु गरिएको हुलाक सेवा आज टेलिफोनको सहायता लिई कम्प्युटर प्रणालीबाट कोठामा नै बसेर विश्वको समाचार पढ्न र हेर्न मात्र नभई आफ्नो घरबाट बाहिर रहेका आफन्तहरूसँग चाहेकै समयमा आमुन्ने सामुन्ने रहेर बातचित गरे भैं कुराकानी गर्न सक्ने माध्यमको समेत आविस्कार गरेर प्रयोगमा ल्याई सकेको छ । नगरपालिकाको वडा नम्बर ५ मा हुलाक कार्यालय रहेको पाइन्छ ।

७.५.३ यातायातको साधनमा पहुँच सम्बन्धी विवरण

देश विकासको साथसाथै देशमा आधुनिक सुविधाका साधनहरूको प्रयोग पनि बढ्दै गरेको छ । लमही नगरपालिकाका बासिन्दाहरू यस्ता सुविधाका साधनको उच्चतम प्रयोग गर्दै आएका छन् । यस नगरपालिकामा बस , ट्याक्सी, जीप, कार, अटो, मोटरसाइकल, ट्याक्टर, डोजर लगायत अन्य प्रयोगकर्ता रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिका मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७.६: यातायातको साधनको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण

विवरण	संख्या	छ	छैन
बस, ट्रक	६३		
ट्याक्सी, जीप, कार	७८		
अटो	४६		
मोटरसाइकल	११२३		
साइकल	३०९२		
ट्याक्टर	९९		
डोजर	६		
अन्य	११२१		
		५६२८	५६८१

स्रोत: घरधुरी तथा स्थलगत सर्वेक्षण २०७६

७.६ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी

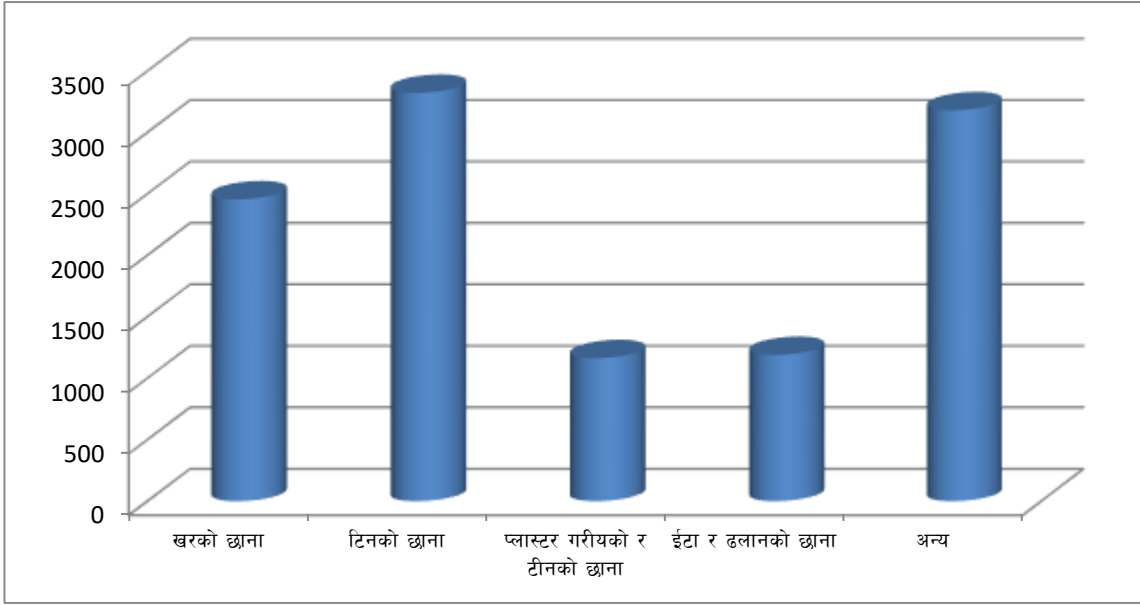
कुनै पनि परिवारको आर्थिक अवस्था कस्तो छ भनि नाप्ने आधार सो परिवार बस्ने घर पनि हो । लमही नगरपालिकाभित्रका केही नागरिक खरको छाना भएको घरमा बस्दै आएको पाइएको छ भने यस्तो घरमा बस्ने परिवार संख्या २४५५ रहेको छ । यस नगरपालिकामा टिनको छाना भएको घर र प्लास्टर भएको घर क्रमशः ३३२२ र ११६३ रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । यस सम्बन्धी तलको तालिका तथा स्तम्भचित्रबाट प्रष्ट हुन सकिन्छ ।

तालिका नं. ७.७: घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरी सम्बन्धी विवरण

घरको छानाको प्रकार	घरपरिवार संख्या
खरको छाना	२४५५
टिनको छाना	३३२२
प्लास्टर गरीयको र टिनको छाना	११६३
ईटा र ढलानको छाना	११८९
अन्य	३,१८०
जम्मा	११,३०९

स्रोत: स्थलगत तथा घरधुरी सर्वेक्षण २०७६

डायग्राम नं. ७.३: घरको छानाको प्रकारको आधारमा घरधूरी सम्बन्धी विवरण

७.७ पशुवधशालाको स्थिति सम्बन्धी विवरण

जीवन रक्षाको पहिलो श्रोत मासु हो । जीवन उत्पत्तिदेखि आज सम्म खाद्यको रूपमा मासु रहेको छ । पशु बाहेक मानिसले माछा, रांगाभैँसी, सुँगुर, गाई गोरु, खसीबाखा, खरायो, कछुवा कुखुरा अर्थात अन्य नियन्त्रणमा लिन सकिने चरा वर्गदेखि जलचर र थलचरसम्मका जीवहरूको वध गरी उपभोग गर्ने चलन मानव समाजमा रहेको छ । मानव जीवनको खाद्यान्नको मुख्य श्रोत यी जीवहरू भएता पनि यी जीवहरूमा हुने रोगको बारेमा सही जानकारी नहुँदा ती जीवमा भएका रोगहरू मानिसमा संक्रमण हुने र ज्यानै जाने तहसनहस सम्मका घटनाहरू घट्ने गरेका छन् । यसको बैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्नु सरोकारवाल सबैको मुख्य चासो र जिम्मेवारीको विषय बनेको छ । जुन समाज वा देशमा यसको सही व्यवस्थापन गरिएको छ त्यो समाज वा देश आधुनिक तथा विकसित मानिएको छ । यसको प्रभाव स्थानीय तहमा स्थानीय किसान पशुपालनमा प्रोत्साहित हुनेछ । जसबाट जैविक उत्पादनमा पनि सकारात्मक प्रभाव पर्नाले आर्थिकका साथै स्वास्थ्य पनि राम्रो हुन्छ । उनीहरूका सन्तानले राम्रा राम्रा अवसर खरिद गर्न समेत सहजता हुनेछ । यसबाट शैक्षिक, बौद्धिक, शारिरीक, मानसिक, विकासमा समेत राम्रो प्रभाव पर्नेछ । यसरी स्थानीय रूपमा राम्रो प्रभावको सम्भावना सर्वत्र रहे पछि राष्ट्रिय आम्दानीमा समेत सकारात्मक असर पर्न जान्छ र राष्ट्रिय उत्पादकत्व बढ्ने छ । लमही नगरपालिकामा पशुवधशाला पुरै व्यवस्थित नभयपनि वजार क्षेत्रमा यसको व्यवस्था राम्रो छ ।

७.८ अन्येष्टि मृत्यु संकार

लमही नगरपालिका बहुजातिय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक एवं बहुधार्मिक भएको नगरपालिका हो । यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजाति एवं जनजातीहरू बसोबास गर्दछन् मानिस जन्मेपछि मृत्यु अवश्य हुन्छ । यो शाश्वत सत्यलाई सम्पूर्ण मानव जातिले प्राकृतिक प्रक्रियाको रूपमा स्वीकार

गरी आ-आफ्नो धार्मिक एवं जातिय परिवेशमा अवलम्बन गर्दै आएका सांस्कृतिक प्रचलन अनुसार मानिसहरुको मृत्युपश्चात पार्थिव शरीरलाई दाहसंस्कार गरिन्छ । यो मानिसको जीवनको अन्तिम संस्कार पनि हो । मानिसको मृत्युपश्चात परलोकमा असल स्थान प्राप्त होस भन्ने कामनाका साथ अन्त्येष्टि (मृत्यु संस्कार) लाई पालना गर्दै आइरहेको देखिन्छ । मृत्यु संस्कार सबै जातिहरुले मान्दै आइरहेको भएता पनि सांस्कृतिक प्रचलनमा भिन्नता पाईन्छ । यस नगरपालिका भित्र मृत्यु संस्कार पश्चात गरिने अन्त्येष्टि खोलाहरुमा गरिने गर्दछ ।

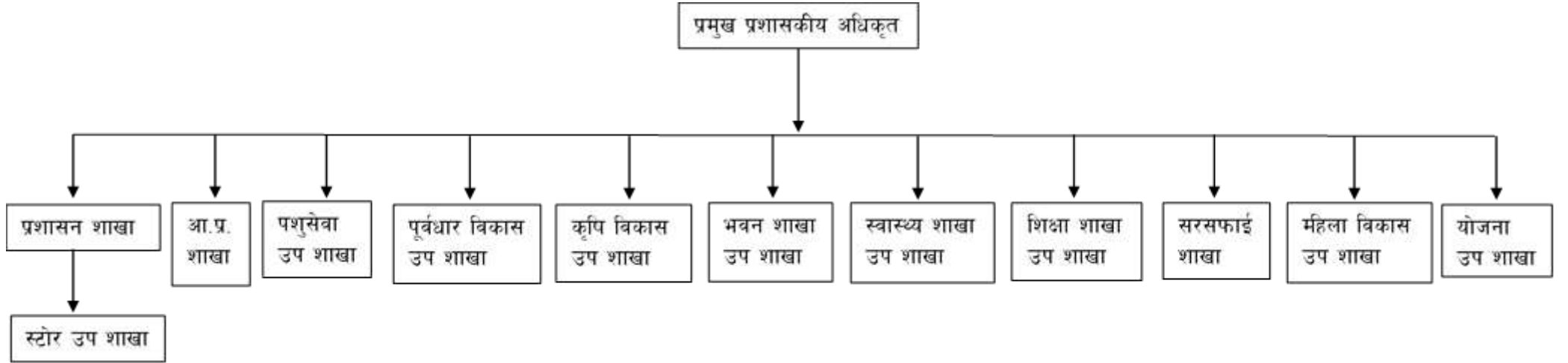
परिच्छेद ८: संस्थागत तथा सूशासनको स्थिति

संस्थागत विकास र सुशासन स्थानीय स्वायत्त सरकारका आधार स्तम्भहरू हुन् । प्रभावकारी सेवा प्रवाह र सुशासनको प्रत्याभूतिबाट मात्रै स्थानीय शासन तथा तह संस्थागत हुने गर्दछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ लगायत सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिकाले स्थानीय तहलाई स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी दिएको छ । उपरोक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार विकास सम्बन्धी गतिविधि सञ्चालन तथा सेवा प्रवाहलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाउन स्थानीय तहको पुर्ण तथा समन्वयकारी भूमिकाको अपेक्षा गरिएको छ । नगर विकासका प्रयासहरूलाई व्यवस्थित, नतिजामूलक तथा प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाको समग्र नेतृत्व र विषयगत निकायहरूको विषयगत नेतृत्वमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया संस्थागत हुन आवश्यक छ ।

नगरपालिका/गाउँपालिका तथा हालको स्थानीय सरकारको समग्र समन्वय र विषयगत निकायहरूको विषयगत क्षेत्रको नेतृत्वमा नगर/गाउँ विकासको विद्यमान स्थितिको चित्रण गर्दै विकासका सम्भावना र आवश्यकताका आधारमा नगरपालिकाको/गाउँपालिकाको रणनीतिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने, स्वीकृत कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, आयोजना तथा कार्यक्रमको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणाली संस्थागत गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसबाट नगरको/गाउँको एकिकृत विकासमा स्थानीय तथा वाह्य श्रोत साधनको पहिचान तथा परिचालन र नगर विकासका सरोकारवाला (सरकारी, गैर सरकारी, निजी र नागरिक) बीच समन्वय, सहकार्य तथा साभेदारीमा अभिवृद्धि भई विकासका प्रयासहरू व्यवस्थित, नतिजामूलक तथा प्रभावकारी हुन सक्दछ ।

सामान्यतः नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र निर्माणले नगर विकासको लागि मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ । यसै सन्दर्भमा नगर पार्श्वचित्रका विभिन्न विषय शिर्षक तथा प्राथमिकताका विषय क्षेत्रमध्ये संस्थागत विकास तथा सुशासन पनि एक रहेको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ लगायत अन्य कानूनी शासनको मूल्य तथा मान्यता अनुरूप नागरिक संलग्नता, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र भ्रष्टचारमुक्त अवस्थाको सिर्जना र सञ्चालित विकास कार्य तथा प्रवाहित सेवाको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गरी विकास कार्यलाई नतिजामुखी बनाउन जोड दिएको छ । सुशासन ऐन २०६४ र नियमावली २०६५ ले सार्वजनिक निकायहरूले क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक वडापत्र, गुनासो सुनुवाई, पारदर्शिता र जवाफदेहितासहित सेवाग्राहीमैत्री कार्यप्रणाली अपनाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी स्थानीय तहका सेवा प्रदायक निकायलाई सेवाग्राहीप्रति जवाफदेही बनाउन उत्तरदायित्व सम्बन्धी संयन्त्रहरूको कार्यान्वयन रणनीति तथा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि तथा सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनी र नीतिगत व्यवस्था र औजारहरू उपलब्ध रहेको छ ।

८.१ नगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा

८.२ लमही नगरपालिका अर्न्तगतका ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका

१. ऐन

- लमही नगरपालिकाको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको ऐन, २०७४
- लमही नगरपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७४
- लमही नगरपालिकाको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको ऐन, २०७५
- लमही नगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने ऐन, २०७५
- लमही नगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५

२. नियमावली

- नगर कार्यपालिका (कार्य सम्पादन) नियामावली, २०७४
- नगर कार्यपालिका (कार्य विभाजन) नियामावली, २०७४
- लमही नगर कार्यपालिकाको निर्णय वा आदेश र अधिकार पत्रको प्रमाणीकरण (कार्यविधि) नियमावली, २०७४

३. कार्यविधि

- नगर कार्यपालिकाको बैठक सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४
- लमही नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७४
- लमही नगरपालिकाको स्थानीय राजपत्र प्रकाशन कार्यविधि २०७५
- लमही नगरपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४
- लमही नगरपालिकामा करारमा प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४
- “घ” वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र सम्बन्धी कार्यविधि २०७४
- लमही नगरपालिकाको एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५

४. निर्देशिका / दिग्दर्शन / आचारसंहिता

- लमही नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४
- लमही नगरपालिकाको पदाधिकारीहरूको आचारसंहिता, २०७४
- ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण निर्देशिका, २०७५

तालिका नं ८.१: लमही नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नम्बर
१.	कुल बहादुर के.सी.	नगर प्रमुख	
२.	देवका बेलबासे	नगर उप-प्रमुख	
३.	नुमराज पौडेल	वडा नं. १, नती, वडा अध्यक्ष	
४.	नेपालु चौधरी	वडा नं. २ बरुवागांउ, वडा अध्यक्ष	
५.	वावुराम चौधरी	वडा नं. ३, वडा अध्यक्ष	
६.	सुवास न्यौपाने	वडा नं. ४, वडा अध्यक्ष	
७.	विम बहादुर के.सी.	वडा नं. ५, वडा अध्यक्ष	
८.	गणेशमान चौधरी	वडा नं. ६, वडा अध्यक्ष	
९.	मोहन गिरी	वडा नं. ७, वडा अध्यक्ष	
१०.	मेघ नारायण चौधरी	वडा नं. ८, वडा अध्यक्ष	
११.	भेष बहादुर के.सी.	वडा नं. ९, वडा अध्यक्ष	
१२.	राधा चौधरी	वडा नं. १, सुन्डबी वडा सदस्य	
१३.	नुमा पौडेल	वडा नं. १, सुन्डबी, वडा सदस्य	
१४.	हिमा वि.क.	वडा नं. १, नती, वडा सदस्य	
१५.	गिरीराज वली	वडा नं. १, बहरा, वडा सदस्य	
१६.	काशिराम चौधरी	वडा नं. २ केरुनिया, वडा सदस्य	
१७.	कालीचरण चौधरी	वडा नं. २ बनकट्टा, वडा सदस्य	
१८.	सुमित्रा वि.क.	वडा नं. २ बनकट्टा, वडा सदस्य	
१९.	सुनिता चौधरी	वडा नं. २ श्रीगांउ, वडा सदस्य	
२०.	स्याम सुन्दर चौधरी	वडा नं. ३, वडा सदस्य	
२१.	कृष्ण घिमिरे	वडा नं. ३, वडा सदस्य	
२२.	धनु परियार	वडा नं. ३, वडा सदस्य	
२३.	पुर्णिमा चौधरी	वडा नं. ३, वडा सदस्य	
२४.	कुन्ता नेपाली	वडा नं. ४, वडा सदस्य	
२५.	देवनारायण चौधरी	वडा नं. ४, वडा सदस्य	
२६.	प्रसादि चौधरी	वडा नं. ४, वडा सदस्य	
२७.	कांसीनाथ चौधरी	वडा नं. ४, वडा सदस्य	
२८.	भगवता बस्नेत	वडा नं. ५, वडा सदस्य	
२९.	सिता कुमारी परियार	वडा नं. ५, वडा सदस्य	
३०.	कुमार भट्टराई	वडा नं. ५, वडा सदस्य	
३१.	जगनारायण चौधरी	वडा नं. ५, वडा सदस्य	
३२.	कृष्ण बहादुर खत्री	वडा नं. ६, वडा सदस्य	
३३.	अनिता चौधरी	वडा नं. ६, वडा सदस्य	
३४.	कमल सिंह चौधरी	वडा नं. ६, वडा सदस्य	

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नम्बर
३५.	बसन्ती नेपाली	वर्डा नं. ६, वर्डा सदस्य	
३६.	राधा देवि के.सी.	वर्डा नं. ७, वर्डा सदस्य	
३७.	सुनमाली कामी	वर्डा नं. ७, वर्डा सदस्य	
३८.	केदार चौधरी	वर्डा नं. ७, वर्डा सदस्य	
३९.	कुल बहादुर बुढा मगर	वर्डा नं. ७, वर्डा सदस्य	
४०.	गणेश चौधरी	वर्डा नं. ८, वर्डा सदस्य	
४१.	राजकुमार चौधरी	वर्डा नं. ८, वर्डा सदस्य	
४२.	नारायणी खड्का	वर्डा नं. ८, वर्डा सदस्य	
४३.	देवा परियार	वर्डा नं. ८, वर्डा सदस्य	
४४.	रेबी कुमारी अधिकारी	वर्डा नं. ९, वर्डा सदस्य	
४५.	खिम बहादुर योगी	वर्डा नं. ९, वर्डा सदस्य	
४६.	बुद्धिराम चौधरी	वर्डा नं. ९, वर्डा सदस्य	

तालिका नं. ८.२: लमही नगरपालिकाका प्रमुख, उप प्रमुख, प्रवक्ता र कर्मचारी विवरण

Photo	Name	Designation	Section	Email	Phone
	कुल बहादुर खत्री क्षेत्री	नगर प्रमुख			9857842555
	देवका बेल्वासे	नगर उप प्रमुख			9857842444
	बिम बहादुर के.सी.	प्रवक्ता			9857841405
	श्री गेहेन्द्र बहादुर डाँगी	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत		gbd427@yahoo.com	9857837111
	श्री रवीन्द्र क्षेत्री	शिक्षा शाखा प्रमुख(अधिकृत स्तर नवौं)	शिक्षा शाखा	dhaipak1234@gmail.com	९८६७४६६४९९

Photo	Name	Designation	Section	Email	Phone
	श्री गौरब कुमार लामिछाने	लेखा अधिकृत	लेखा शाखा		9847841035
	नारायण प्रसाद आचार्य	अधिकृत स्तर सातौं तह	स्वास्थ्य शाखा	narayanac35@gmail.com	9847977003
	श्री विजयदेव चौधरी	इन्जिनियर	भवन निर्माण/योजना शाखा	erbdc@yahoo.com	9841571129
	हेमराज आचार्य	अधिकृत	पशु सेवा शाखा		9857820164
	ज्योति कुमार श्रेष्ठ	अधिकृत	कृषि विकास शाखा		९८६७४८३०३३
	अमर कुमार चौधरी	अधिकृत	कृषि विकास शाखा	chaudharidangali@gmail.com	9847829411
	श्री नरेन्द्र कुमार गुप्ता	सुचना प्रविधि अधिकृत	सूचना प्रविधि शाखा	ito.lamahimun@gmail.com	९८४७८६५१३२/९८०६२६५१३२
	श्री शरद पुरी	राजगार संयोजक(शा.अ.)	राजगार सेवा केन्द्र	purisharad87@gmail.com	9840519279, 9809565682
	शान्ता शर्मा	स.म.वि.नि सहायक स्तर पाँचौं	महिला बालबालिका तथा सामाजिक विकास उपशाखा		९८४७८२१९२१

Photo	Name	Designation	Section	Email	Phone
	श्री पुष्प राज अधिकारी	ना.सु	सामाजिक / योजना विकाश	pusparaj41@gmail.com	9857834681
	श्री विकाश सिंह	सव.इन्जिनियर	भवन शाखा	sebks777@gmail.com	9857842777
	श्री रमेश चन्द	कम्प्युटर अपरेटर	सामाजिक सुरक्षा तथा पंजीकरण		9847843538
	श्री हरिराम रावत	खरिदार	स्टाेर		९८४७८४०६८६
	श्री रामभजन चौधरी	खरिदार	राजस्व शाखा	rambhajan2034@gmail.com	९८५७८४०७३८
	श्री बहादुर चौधरी	खरिदार			९८६६७३१९३४
	श्री गयत्री कुमारी थापा	अ.हे.व	प्रशासन शाखा	gayatrihapa2014@gmail.com	९८५७८३२२७४
	श्री याेशेश के.सी	अमिन	भवन शाखा		9844841881
	श्री गंगा कुमारी चौधरी	न.प्रा.स.	कृषि विकास शाखा	gangach040@gmail.com	9809718182

Photo	Name	Designation	Section	Email	Phone
	कोपिला चौधरी	सा.प.			९८०६२८७२३६
	श्री कृष्ण बहादुर नेपाली	अमिन	भवन शाखा		
	श्री पुनम चौधरी	असिस्टेन्ट इन्जिनियर सहायक	प्राबिधिक शाखा		९८१२८२३३०३
	श्री पुनीराम चौधरी	असिस्टेन्ट इन्जिनियर सहायक	योजना		९८४४९१९८८३
	श्री रमा खडका	सहायक स्तर चतुर्थ	दर्ता /चलानी		९८४७८४०३१०
	श्री देवा कुमारी भण्डारी	कार्यालय सहायकी			९८४७८२९८०७
	मधु सुदन के सी	भारी सवारी चालक			
	श्री गंगा बहादुर कुमाल	कार्यालय सहायकी			9847893457

तालिका नं. ८.३: घरधूरी तथ्याङ्क संकलकहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	प्रतिभा श्रेष्ठ	वर्डा नं. १	९८४१४४९४५८
२	अस्मीता सुवेदी	वर्डा नं. २	९८४४८४५६५१
३	जानकी चौधरी	वर्डा नं. ३	९८१०९२२०८५
४	सुस्मीता चौधरी	वर्डा नं. ३	९८०९८६३५००
५	जया अधिकारी	वर्डा नं. ४	९८२२९५९५५५
६	शारदा के.सी.	वर्डा नं. ४	९८६८९८७५३०
७	सुस्मा कुमाल	वर्डा नं. ५	९८०९८२१७८०
८	पुष्पा भट्टराई	वर्डा नं. ६	९८१०८६४९५३
९	शारदा पोखेल	वर्डा नं. ६	९८६६९६५५६०
१०	सविता चौधरी	वर्डा नं. ८	९८०९८६३२०३
११	सन्तोषी चौधरी	वर्डा नं. ८	९८२२९२४४८४
१२	यमुना रावत	वर्डा नं. ९	९८४७८८२०७६